

WWW.UNILIB

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИН., А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ

ПРЕДПЛАТА СЕ ШАЉЕ УПРАВИ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ, А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

V и VI СВЕСҚА

У БЕОГРАДУ 31. МАРТА 1882.

ГОДИНА III

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима окружним начелствима

Многи учитељи основних школа, особито по селима, траже од својих општина путни трошак због учитељских зборова који се обично по варошима и варошицама држе, и та тражења они оснивају на распису министра просвете од 2. Марта 1870. Бр. 83. Неке општине, не разбирајући о томе ништа даље, одзивљу се њиховом тражењу и плаћају им тај трошак без поговора; но већина њих противи се таком плаћању, одричући учитељима право на то, с тога што сматрају да су та зборисања приватни учитељски послови.

Да не би ко горе споменути распис неправилно разумевао и вршио, и да се не би учитељи због тога мразили са својим општинама а на штету самих школа, сматрам за потребно обновити и разјаснити често споменути распис у овоме што иде:

1. Ни један учитељ нема право тражити од општине путни трошак, кад иде на учитељски збор, нити је пак општина по закону дужна да плаћа тај трошак; али ако која општина драге воље пристане на то, она неће смети ради тога разрезивати ни најмањи прирез на народ, пре него што би се за то законом прописани кораци напред извршили.

2. Учитељи никако не смеју ићи на зборове у радне школске дане и у време службе божје, кад треба по закону да спроводе ученике у цркву на молитву и да певају у цркви за певницом.

3. Дозволу за идење на збор учитељи ће претходно тражити од својих школских старалаца.

4. Ако би који од учитеља отишао без пријаве на учитељски збор, месна власт ће то одмах јавити министру просвете и црквених послова на даљи поступак.

Начелство ће наредбу ову обзнанити свима учитељима и учитељкама у округу, свима школским општинама и стараоцима школа.

ПБр. 487.

29. Јануара 1882.

у Београду.

Министар просвете и црквених послова,

Ст. Њоваковић, с. р.

Окружним начелствима и управи вароши Београда

За потребу наших основних школа израђена је и у државној штампарији наштампана нова мапа *Кнежевине Србије*. Свака основна школа по селима, било од три или више разреда, треба да набави ову мапу; по варошима и варошицама пак морају је имати само они разреди у којима се отачанствени земљопис предаје.

Ова мапа продаваће се у државној штампарији и у свима књижарама; удешена је на штапове тако да виси о зиду; цена јој је 16 динара.

Начелство — управа — ће препоручити без одлагања свима школским општинама у округу (за управу: општини београдској), да ту мапу непремено за своје школе набаве, и то што пре. И књижарима у унутрашњости напоменуће се да одмах чине наручбине мапа, како школе не би морале дуго на њих чекати.

ПБр. 641.

5. Фебруара 1882. год.

у Београду.

Министар просвете и црквених послова,

Ст. Њоваковић, с. р.

Свима директорима гимназија и реалака виших и нижих

„Планиметрија за више разреде средњих школа од Ст. Марковића» употребиће се при предавањима математике за ручну књигу ђачку, докле се не напише друга планиметрија за потребу школску.

Ово јавити и дотичном наставнику а и ученицима којих се тиче.

ПБр. 789.

11. Фебруара 1882. год.
у Београду.

Министар просвете и црквених послова,
Ст. Ђоваковић, с. р.

Директорима гимназија и реалака, виших и нижих, и управитељци више женске школе

Са више страна стижу ми жалбе родитеља због истеривања њихових ученика из школе у след учестаних прекобројних изостанака од школе и цркве.

Све ове жалбе поглавито наглашују: да се ученички изостанци нетачно воде, да се на време не правдају, и у опште да се врло слабо води брига о тачном вршењу прописаних наредба у том погледу.

У више случајева и сâм сам имао прилике уверити се, како се мало пажње поклања одвикавању ученика од неуредности у похођењу школских часова и цркве, ма да је то тачком 2. упутства за гимназије и реалке од 2. октобра 1871. год. Бр. 4.699 нарочито стављено у дужност свима школским старешинама. Особито пак приметило се, да се родитељима ретко јавља о недолажењу њихових ученика на школске часове.

Да би те неправилности престале и у школама се бољи ред одржао, препоручујем вам да се у напредак својски старате :

а. Да се изостанци ђачки тачно бележе и извињавају у своје време ;

б. Да се родитељи или старатељи, били они у месту или на страни, што је могуће чешће извештавају о непохођењу часова предавања и изостајању од цркве њихових ученика ; и

в. Да се ученици за изостанке од школе и цркве поступно казне пре искључења ради поправљања, а не као што је то до сад рађено.

Свима наставницима саопштите мој налог, да вас у томе брижљиво потпомажу, а ви ћете по дужности водити надзор о вршењу ове наредбе и извештавати

ме, где бисте год нетачност опазили, да бих ја са своје стране могао чинити што треба.

ПБр. 790.

11. Фебруара 1882. год.
у Београду

Министар просвете и црквених послова,
Ст. Ђоваковић, с. р.

Свима начелствима

У последње време, а особито од како је Народна Скупштина започела свој рад, учестале су са свију страна жалбе на небрижљивост многих учитеља у вршењу дужности, на њихово остављање школе и школских часова, ради трчања по селима и политичких агитација. Очеvidно је да учитељи ово чине за то што надзор власти над њима не може свуда да допре и што претпостављају, да стараоци који би их први могли тачније надзиравати, неће вршити ту своју дужност те неће своју власт ни извести о њиховом нераду и небрежљивости, као што се то у ствари догађа.

Да би се пресекао ово по наставу и школу штетно стање, препоручујем начелству да само и преко својих органа живо пази на владање учитеља и на тачно вршење дужности са стране њихове, да то посебице и старатељима при свима школама закаже, и да нареди да они редовно подносе извештаје кад год спазе нетачност учитеља у вршењу службе његове. Све извештаје такве начелство ће неодложно амо достављати, како бих ја могао по њима чинити што даље треба.

ПБр. 791.

12. Фебруара 1882. год.
у Београду.

Министар просвете и црквених послова,
Ст. Ђоваковић, с. р.

Свима средњим школама (изузимајући крагујевачку гимназију и неготинску нижу гимназију)

Госиодине,

У свима готово библиотекама средњих школа неједнако се воде спискови књига; то је и дало повода старешинама неких завода да потраже за то упутство, како да уреде своје библиотеке ради бољег и лакшега прегледа. И ја сâм увиђавам да је једнообразност у томе врло потребна; с тога наређујем да се

библиотеке средњих школа уреде по пропису који гласи:

У добро уређеној библиотеци морају бити три списка:

1. Инвентар по коме ће књиге добијати нумеру и формат (8-ну; 12-ну; 4-ну и фолио). Сваки формат слаже се на особито место: фолио и 4-на по дну стелажа, 8-на по средини, а 12-на по врху редом по нумерама. Инвентарне пак нумере теку редом без обзира на формат којим се место у распореду ради лакшег слагања књига бележи.

2. Стручни списак на листама, у ком свака књига добија једну, две или три листе. Те се листе, у формату велике осмине, распоређују по струкама науке у нарочите фасцикуле за сваку научну грану. Тих одељака може се узети по вољи више или мање, ко-

лико је према величини библиотеке за лак преглед потребно.

3. Азбучни списак опет на листама мањег формата, који се држи у кутији и удешава по именима писаца, преводника итд.

Последња два списка увек имају нумеру инвентара и формат, на коме се књига тражи у стелажима.

Ову ћете наредбу, колико је могуће пре, извршити и о извршењу ми поднети извештај.

ПБр. 1009.

22. Фебруара 1882. год.
у Београду.

Министар просвете и црквених послова,
Ст. Њоваковић, с. р.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

У округу ваљевском:

Г. Милорад Протић, богослов, за заступника учитеља основне школе у Мијоници, 24. Фебруара о. г.

У округу врањском:

Г. Јован Трифуновић, за привременог учитеља основне школе, у Ораовици, 10. Фебруара о. г.

Г. Панга Манојловић, за учитеља основне школе у Прибоју, 22. Фебруара о. г.

У округу пиротском:

Г. Милосав Ђурић, за привременог учитеља основне школе у Балта-Берилловцу, 16. Фебруара о. г.

У округу рудничком:

Г. Милош Радовановић, за привременог учитеља основне школе у Заграђу, 16. Фебруара о. г.

У округу топличком:

Г. Стеван Младеновић, за учитеља основне школе у Облацини, 6. Марта о. г.

II Премештени су:

У округу јагодинском:

Г. Алекса Поповић, учитељ основне школе белушићке, у Волујак, 16. Фебруара о. г., по молби.

У округу крајинском:

Г. Јоксим Павловић, учитељ основне школе марковачке, смедеревског округа, у Џањево, 11. Фебруара о. г.

У округу крушевачком:

Г-ђа Стевана Грабовчева, учитељка II разреда мушке школе бруске, у I разред исте школе, 15. Фебруара о. г., по молби.

Г. Василије Голубовић, учитељ I разреда основне школе бруске, у II разред исте школе, 15. Фебруара о. г., по потреби.

У округу рудничком:

Г. Дионисије Ковачевић, учитељ основне школе липанске, чачанског округа, у Мајдан, 4. Фебруара ове године.

У округу ужичком:

Г. Аксентије Јокић, привремени учитељ основне школе мијоничке, ваљевског округа, у II разред основне школе пожешке, 16. Фебруара о. г.

Михаило Јовичић, учитељ основне школе ђакуске, топличког округа, у III и IV разред основне школе ариљске, 16. Фебруара о. г., по молби.

Г-ђа Милева Трeбињчева, учитељка II разреда основне мушке школе пожешке, у I разред исте школе, 16. Фебруара о. г.

Г. Михаило Шуњеварић, учитељ I разреда основне школе пожешке, у III и IV разред исте школе, 16. Фебруара о. г.

У округу чачанском:

Г. Јанко Пурић, учитељ основне школе заграђске округа рудничког, у Лису, 10. Фебруара о. г.

У округу шабачком:

Г. Сава Кезић, учитељ основне школе табановићске, за учитеља основне школе у Дреновцу, 27. Фебруара о. г. по молби.

Г. Антоније Чоашев, учитељ II, III и IV разреда основне школе тополске, у крагујевачком округу, за

учитеља основне школе у Табановићу, 27. Фебруара о. г. по молби.

III Разрешени су:

У округу јагодинском:

Г. Панга Ружичић, учитељ основне школе волујачке, 15. Фебруара о. г., по молби.

У топличком округу:

Г. Алекса Радојевић, учитељ основне школе у Облачини, 6. Марта о. г. по молби.

У чачанском округу:

Г. Јанко Пурић, учитељ основне школе у Лиси, 3. Марта о. г.

У округу ђупријском:

Г. Ђорђе Радошевић, заступник учитеља основне школе глоговачке, 12. Фебруара о. г.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК С

10. Фебруара 1882. у Београду.

Били су: председник др. Ј. Панчић, потпредседник Ј. Пецић. Редовни чланови: арх. Дучић, арх. Нестор, др. Ј. Валента, М. Миловук. Вапредни чланови: Ј. Туроман, Св. Николајевић, Љ. Ковачевић, Бор. Тодоровић, Вл. Карић, др. А. К. Лазаревић и Ђорђе Тешић.

Привремени деловођа: др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођа чита записник 99. састанка, који Савет прима.

II

Др. А. К. Лазаревић реферирше о изменама које је он у договору с г. Јов Бошковићем, проф. Вел. Школе, учинио у наставном програму за гимнастику и војно вежбање, а посебице што се терминологије тиче.

У место «движења», да се каже »кретање«, у место »трчећи корак« да се каже »корак у трк«, у место »чучање и равнотежа на ногама и рукама« да се каже »чловљење на рукама.« Ове је измене Савет примио.

Даље референат саопштава да назив »ленка« (»рек«) треба заменити с речи »вратило.« Савет ову измену

није усвојио, наставши да ни назив »вратило« не одговара појму »река«, то је одлучио да се »рек« замени са речи »премет.«

У место »барна« предлажу известиоци да се каже »ногари«, у место »алке« »гривне« а у место »кантара« »мерила« Савет је прва два назива »ногари« и »гривне« усвојио, а што се »мерила« тиче, да се та реч замени са речју »проштац«, пошто је у народу позната игра проштаца, а то је исто оно што и »мерила« у гимнастици. Према томе цео наставни програм гласиће:

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

за гимнастику и војничко вежбање у гимназијама, реалкама и учитељским школама

ПРВИ РАЗРЕД

ГИМНАСТИКА БЕЗ СПРАВА

Просте радње:

Разброј и построј ученика.

Стојка.

Брзина кретања.
Величина корака.
Ширење и скупљање ногу.
Подбочивање.

Кретање ногама у месту:

Подизање на прстима и спуштање.
Подскакивање на прстима, чучање и дизање.
Чучање и опружање наизменце обе ноге. Дизање.
Раздвајање и састављање ногу у скоку
Подизање и спуштање колена.
Гимнастички корак у месту.
Гимнастички корак у месту с опруженим коленом.
Чучање и подизање у скоку.
Подизање и опружање колена у страну.
Пружање ноге напред, у страну и назад.
Пружање ноге напред и дохватање ножних прстију руком.

Подизање колена, дохватање ножних прстију руком, па пружање и савијање ноге.

Подизање колена, дохватање ножних прстију руком, па савијање ноге назад и напред, и спуштање колена к земљи и дизање.

Корак у трк у месту.

Описивање круга опруженом ногом, напред и назад.

Кретање рукама:

Пружање руке наизменице, напред, у страну, горе и доле.

Пружање руку напред, у страну, горе и доле.

Пружање руку напред, у страну, назад, горе и хоризонтално.

Махане рукама у кругу, спреда, назад и обратно.
Исто махање руку, но у бочној стојци.

Кретање труцом:

Сагибање трупа, напред, назад и у страну.

Обртање у кругу с десна на лево.

Обртање стојећки, десно и лево.

Кретање главом:

Окретање главом десно и лево.

Окретање главе у кругу.

Спуштање и дизање главе напред и назад.

Равнотежа:

Равнотежа на десној и левој нози.

Чловљење на рукама.

Кретање целим телом:

Гимнастичким кораком.

Маршевним кораком.

Коракком, допирањем коленима до прсију.
Коракком на прстима са укрућеним ногама.
Коракком с испадом и опружањем руку напред.
Марширање у врдању (цик-цак).
Скакутање на завојцу (цик-цак), с подизањем ноге до седишта и опружањем руке.
Коракком полукружним.
Кретање чучећи.
Кретање бојно.
Кретање пруженом ногом напред и дохватање ножних прстију руком.
Кретање мицањем тела.
Сложеним гимнастичким кораком.
Промена корака.

Трчање:

Корачање трком.

Спојен ход и трк.

Корак у трк у врдању.

Корак у трк с бројем (у себи).

Промена ноге у трку.

Скакање преко конопаца:

Скок са подизањем колена до прсију.

С места с обема ногама напред.

Косо пребацујући ноге једну по једну.

Скакање на једној нози у трку.

У трку окретањем у лево и десно при паду.

Скакање у дужину:

С места обема ногама.

С места једном ногом.

Иза трке.

У дубину.

Двојно вежбање:

Вучење руку.

Дизање и спуштање руку.

Састављање и растављање руку напред.

Вучење рукама.

Вучење прстима.

Тројно вежбање:

Дизање и спуштање на рукама.

Подизање и спуштање једнога.

Прескакање преко руку, опирањем на рамена.

Превијање леђа преко руку.

Дочекивање, издизање, ношење и одбацивање друга.

Вежбање у задрузи:

Рвање.

Вучење клипка стојећи и седећи, и вучење врата.

Швајцарско бацање камена, левом и десном руком.

Гимнастичке игре :

- Прескакање један другог.
- Звезда.
- Пирамида.
- Петличање.
- Прелажење преко балвана просто и у мимоилажењу.
- Идење по ивици даске.

Из војног вежбања :

Јединично учење до § 6. закључно (правила пешачке службе).

Водно учење :

Став у виду у раширеном фронту, повртање у том строју и марширање простим редовима.

ДРУГИ РАЗРЕД

1. Гимнастика без сирава (као у I. разреду)
2. Основна настава помоћу сирава :

На премету :

Прелажење опруженим рукама, на изменице, напред и назад.

Исто прелажење премега обема рукама у један пут, напред и назад.

Разна љуљања и одскакивања на премету.

Подизање тела.

Прелажење премега савијеним рукама на изменце.

То исто обема рукама.

Узјихивање на премету и обртај главачке.

Протуривање ноге испод премега и повраћање назад.

Прескакање конопца испод премега.

На ногарима (барнама) :

Подизање на рукама и одскакивање.

Прелаз ногара на рукама.

Прелаз ногара на рукама у скоку.

Провлачење испод ногара.

Прелаз ногара на рукама и кретање ногу.

Уздизање, љуљање и пребакивање тела преко ногара.

Прелаз ногара на рукама у скоковима и љуљањем тела.

То исто у сложеном виду.

Пузање уз мотку.

Пузање уз конопцац.

Пењање на степене.

Скакање помоћу мотке.

Трчање уз даску и скакање с ње.

3. Врстачно учење: од § 21. до § 25. правила пешадиске службе, заједно са марширањем простим редовима, као што је одређено за I разред.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

1. Гимнастика без сирава (као у I разреду).
2. Сложена настава помоћу сирава :

На премету :

Подизање на премету до трбуха обртањем

Окретање на трбуху.

Окретање око колена.

Окретање око оба колена.

Провлачење ногу и извлачење тела преко премега.

Обртање испод мишке.

Окретање око појаса.

На ногарима :

Љуљање с пребакивањем ногу.

Спуштање и дизање опруженог тела између ногара.

Идење на савијеним лактовима наизменце и у један пут.

Дизање и спуштање тела на рукама управо.

То исто у љуљању.

Идење у љуљању.

Подизање лактова у месту и у љуљању.

Радња на гривнама :

Љуљање и одскакивање напред и назад.

Љуљање и дизање на рукама.

Држање тела на рукама с олружањем једне руке десно и лево.

Окретање тела на рукама назад у љуљању и с места.

Шарање ногама у кругу.

Жаба.

Подизање лактова појединце и у један пут.

Точак.

3. Водно учење :

§ § 28., 29., 30., 31., 32., и 33. правила пешадиске службе.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

1. Гимнастика без сирава.

2. Настава помоћу сирава као и у III разреду, и још :

Кретање на премету :

Окретање око обухваћеног колена.

Подизање до трбуха и пребакивање ноге преко премега.

Подизање лактова наизменце.

Подизање оба лакта у један пут.

То исто у љуљању.

Љуљање на провученим коленима, с одскоком.
Савијање и опружање лактова.

Кретање на ногарима:

Пребацивање ноге наизменце и обојих ногу, с бока испод руке.

Идење подупирањем тела на једној руци.

Идење на савијеним лактовима са подизањем и спуштањем, оберучке и наизменце.

Стајање на рамену с места и у љуљању.

Издизање ноге у вис, из попречног лежања.

Радња на гриснама:

Љуљање и одскакивање напред и назад.

Љуљање и дизање на рукама. Држање тела на рукама с опружањем једне руке, десно и лево.

Окретање тела на рукама назад, у љуљању и с места.

Шарање ногама у кругу.

Жаба.

Подизање латкова појединце и у један пут.

Точак.

3. Из војног вежбања:

Потребне пушчане радње.

Целокупно водно учење до §. 55. закључно пратила пешадиске службе.

ПЕТИ РАЗРЕД

1. Гимнастика без сирава.

2. Гимнастички корак и корак у трк.

3. Гимнастика помоћу сирава и волгижовање као у IV разреду, и још:

Кретање на премету:

Прелаз премета укоченим рукама, на изменице и обема рукама.

Подизање тела на лактовима и окретање тела дуж премета променом руку.

Уседање на прамет и отпуштај назад помоћу и без помоћи руку.

Обртај око премета уздигнутим телом до трбуха.

Седање на прамет и спуштање тела испод мишица обртајем.

Провлачење ногу испод премета и пребацивање преко главе.

Равнотежа на једној и на обема рукама.

Уздизање на једној руци.

Кретање на ногарима:

Подизање тела на једној шапи и на обема.

Проштац напред и назад.

Пребацивање обојих ногу десно и лево преко ногара.
Обртање тела на савијеним и опруженим рукама, на крају ногара.

Бочно усакакивање и искакивање ногама.

Пребацивање ноге на једну и другу страну седећи.

Целивање руке.

Радња на гриснама:

Љуљање и одскакивање напред и назад.

Љуљање и дизање на рукама.

Држање тела на рукама, с опружањем једне руке десно и лево.

Окретање тела на рукама, назад, у љуљању с места.

Шарање ногама у кругу.

Жаба.

Подизање лактова појединце и у један пут.

Точак.

Кретање на гимнастичком коњу:

Узјаживање и сјаживање с бројем.

Сјаживање провлачењем ногу.

Прескакање кроз руке.

Уздужни скокови:

Скок дуж коња с наслоним руку.

Радња ђуладима:

Махање ђуладима једном и обема рукама у разне правце.

Ширење руку.

Махање у кругу обично и са подизањем на претима.

Исто махање но у бочној стојци.

Сагибање трупа напред, назад и у страну.

Испад десно и лево.

Пубочивање, чучање и дизање.

Клађење ноге, руке.

Испад с укоченим дизањем.

Равнотежа на десној и левој нози

Скакутање на завојцу с истуреним ђуладима напред.

Пружање ноге у страну и дизање руку горе.

Дизање обојих ђулади у једној руци.

4. Војно вежбање:

Нишањење правом пушком.

Трубни и добошни знаци.

Целокупно четно учење по правилима пешадиске службе.

ШЕСТИ РАЗРЕД

1. Гимнастички корак и корак у трк.

2. Волгижовање:

- Прескакање кроз и преко руке у исто време.
- Узјихивање с врата.
- Окретање на седлу.
- Пребацавање ногу на једну и другу страну.
- Узјихивање наопачке.
- Прескакање преко руку.
- Уздужни скокови.
- Скок с наслоном руку у дужину.
- Прескакање одмицањем даске.
- Спајање вежбања на коњу са ђуладима.
- 3. *Борење штапом.*
- 4. *Нишањење правом пушком.*
- 5. *Целокупно четно учење.*

СЕДМИ РАЗРЕД

1. *Гимнастички корак и корак у трк*
2. *Волтижовање:*
  - Слободан скок преко седла.
  - Мењање седла с једног бока.
  - Мењање седла у накрст.
  - Узјихивање у ковитлац и хусарско сјахивање.
  - Скок преко руку.
  - Попречно прескакање пребацавањем ногу.
  - То исто на једној руци.
  - Премештање преко коња.
  - Хусарски скок.

Уздужни скокови:

- Без наслањања.
- Мајмунски скок.
- Косо узјихивање.
- Косо прескакање.
- Женски скок.
- 3. *Борење штапом.*
- 4. *Борење бајонетом (двобој).*

Без пушке:

- Стојка бораца.
- Бојна стојка.
- Напред — марш.
- Назад.
- Скок назад.
- Скок у десно.
- Скок у лево.
- Убод.
- Испад.
- Чучање.

Пушком:

- Бојна стојка.
- Одбрана на лево.

- Одбрана на десно.
- Сниска одбрана на лево.
- Сниска одбрана на десно.
- Одбрана озго.
- Одбрана оздо
- Кружна одбрана.
- Мали бод — високи бод.
- Удар озго.
- Испад напред и назад.
- Скок у десно и лево, испад.
- Борење у скупном строју.
- Кундачки удар.
- Стојка против коњаникове сабље.
- Удар озго, скок у десно и високи бод.
- Облетање коњаника.
- Стојка против копља.
- Одбрана озго и напред, повртај десно и високи бод.

Двобој:

- Одбрана десно, лево — испад.
- Сниска одбрана — испад.
- Одбрана оздо — испад.
- Одбрана озго — испад
- Напред — марш — испад
- Назад — марш — испад.
- Скок назад.
- Напред — марш, одбрана озго — испад
- Назад — марш, одбрана десно — испад.
- Напред — марш, сниска одбрана — испад.
- Назад — марш, одбрана оздо — испад.
- Напред — марш, кружна одбрана — испад.
- Напред — марш, удар кундаком.
- 5. *Нишањење правом т. ј. истинском пушком.*
- 6. *Гађање у нишан с бојном муницијом.*
- 7. *Целокупно четно учење.*

Примедба 1. Четао учење врши V, VI и VII разред заједно. Гађање у нишан бојном муницијом чини се само један пут на свршетку године.

Примедба 2. У учитељској школи предавање се све оно што је прописано за IV, V, VI и VII разред гимназија и реалка.

III

М. Миловук реферирше о сведочанствима г. Мил. Касумовића, да је г. Касумовић свршио гимназију и био примљен на универзитету бечком, но да нема сведочанства из којих би се видети могло, колико је времена провео на универзитету. Услед тога Савет је одлучио: Да г. Милан Касумовић нема довољну квалификацију за наставника средњих школа.

IV

Бор. Тодоровић чита извештај г. К. Алковића, проф. Вел. Школе и свој о сликама Хромадке за физичку наставу.

Савет је усвојио мњење референата и са 8 противи 2 гласа одлучио, да се понуђене слике за физичку наставу откупе пошто се преведе текст на српски и терминологија удеси као што треба. Све ово да понуђач изврши о своме трошку, а термине имаће да прегледа нарочита стручна комисија, јесу ли удешени као што треба.

Референтима да се да по 20 динара награде за труд.

V

Преседник саопштава писмо г. министра просвете и црквених послова од 8. ов. м. Бр. 637., којим позива Савет да му да своје мишљење о томе: има ли г. Станоје Николић, учитељ, према поднесеним сведочан-

ствима, довољну квалификацију за учитеља певања и музике.

Савет је одмах разгледао сведоцбе и нашао је, да г. Станоје Николић нема такву квалификацију за учитеља музике и певања, да би се могао поставити за сталног учитеља, но се може привремено поставити, па да по Петрову дне ове године дође овамо у Београд и да испит положи.

VI

Преседник саопштава писмо г. министра просвете и црквених послова од 5. ов. м. Бр. 594. којим извештава Савет, да је одобрена основа за штампање школских књига у оној редакцији како је Савет одлучио.

Прима се знању.

За тим је председник закључио састанак.

ЧЕШКА МАТИЦА

У првом чланку¹⁾ („Чешки Музеј“) укратко смо упознали своје читаоце са развићем чешког Музеја, а само онако узгред приметили смо да су чешки родољуби и још више чешки књижевници тешко осећали недостатак центра за своје чисто литерарне радове. Наговестили смо, да је 1829. год. Палацки постављен за историографа Чешке и изабран за члана одбора Музеја. У исто доба њему је предата и редакција „Часописа чешког Музеја“. И тако је славни Палацки могао да почне радити на остварењу давно жељенога задатка, да се оснује друштво које би развијало народни језик и литературу, и које би гајило, ширило и обрађивало све што долази у књижевност. У каквим се околностима онда сам одбор чешког Музеја налазио, види се најбоље из првога корака Палацковог, који је у договору са Јунгманом и Преслом поднео губернатору, грофу Хотеку, молбу: „да се њих неколико литерата смеју редовно у чешком Музеју састајати, пошто намеравају издати велики енциклопедијски лексикон на чешком језику.“ — Допуштење је дато, али са

додатком да се строго држе граница законских. Да би то мало друштво првих корифеја што боље било заштићено, нашао је Палацки за добро замолити председника чешког Музеја, грофа Штерјберга: да прими ту групу као одсек чисто литерарни, а основао је ту своју молбу на самом штатуу чешког Музеја, где се и онако наводи: „да је Музеју задатак старати се и за чешку филологију и литературу.“ Да би лакше остварили своју племениту намеру, они представе председнику и одбору чешког Музеја да су вољни сви, и да се обвезују да без икакве новчане награде раде, а приход од продатих књига по одбитку трошкова за штампу и хартију, да припадне чешком Музеју! И тако је одбор прихватио тај предлог, одобрио га и наименовао Палацког, Јунгмана и Пресла као бесплатне уреднике „Словника“ — чешког конверзационог лексикона — и као чланове ново установљеног литерарног одсека. — Ето првог зачетка будуће Матице чешке.

Палацки је стајао у живом саобраћају са славним П. Шафариком, тадашњим директором новосадске гимназије, који у својим писмима није пропустио, да Палацком обрати пажњу на српску

1) На страни 102. да се место 1616. чита год. 1620.

Матицу, која је 1826. год. у Новом Саду устављена.

Палацки је усвојио ту мисао, и напустио је своју првобитну, да се енциклопедија онда изда, но да се одложи на боља времена, али да се одмах приступи оснивању Матице по примеру српске!

Ево каква је свеза онда постојала између Новог Сада и Златног Прага! —

И тако видимо 2. Марта 1830. год. Палацког, где се огласом обраћа на цео народ: да се установи путем добровољних прилога каса, намењена за покривање трошкова око издавања добрих чешких књига, под именом „Чешка Матица“. Ко приложи најмање 50 фор. у сребру, било од један пут или у 5 годишњих рата, сматра се као члан и за цело време свог живота (!!) добија по један екземпляр свију књига и дела, које чешка Матица издавала буде. Према новчаним средствима, одбор ће решавати, које књиге треба да се издају о трошку Матице или само помоћу њеном, али да обрати особиту пажњу на издавање потпуног и критичног лексикона чешког језика и реалне енциклопедије. Само се интерес сме утрошити, а главница да се осигура. Одбор стоји под одбором чешког Музеја и један члан истог Музеја има право контроле над новчаним руковањем.

Врховни Бург-граф (губернатор) одобрио је ту промену, или боље рећи допуну статута и тако се већ 1831. год. могло приступити купљењу добровољних прилога. Имаовина је онда износила 2363 фор. —

Поред тако незнатне суме одбор је ипак примио дело Др. Пауличка: *Домаћи лекар* у преводу Јунгмановом, и решио је, да се започне издавање редовог часописа чешког Музеја. Хонорари онда одређени износише 4 фор. за штампан табак оригиналног дела а 2 фор. за превод! Поправку језика узео је на себе Челаковски, по 1-2 фор. од штампана табака. Сам Палацки примио се уредништва, не тражећи никакав хонорар, као што се из почетка и сви литерати одрекоше свог хонорара!! —

Пошто је штампање „Домаћег лекара“ дуго трајало, то је одбор решио: да као прослав у 40-годишњег владања цара Франца почне своју литерарну радњу издавањем једног јубилејског списа

под насловом: «Глас родољуба на дан 1. Марта 1832. год.» тим више, што се прочуло, да ће побудом представке врховног бург-графа чешки језик опет задобити места у народним школама, одакле је потпуно искључен био.

Куратор Матице, књаз Рудолф Кински, узео је на се подмирење трошкова око што сјајнијег издања поменутог списа. У то доба, приликом једне званичне посете код врховног бург-графа грофа Хотека, тужио се Палацки на цео погрешан правац јавне наставе, и доказивао, како иста мора остати бесплодна, јер се не пази на матерњи језик, већ се све на туђем — народу и деци страном — језику предаје. Гроф Хотек не само што је усвојио то мњење, но је наложио одмах Палацкој да му поднесе промеморију о стању наставе и сметњама њеним. То је Палацки обећао учинити. Он одмах замоли архимандрита (каноника) винаричког, те овај састави акт под насловом: «*О садашњем стању наставе чешког језика у школама краљевине Чешке.*» Резултат је од тога био тај, што је из Беча стигао одговор: «нека остане све како је!»

Узрок овоме био је у тајној денунцијацији, као да су каса музејска и литерарни одбор заведени зарад револуционарних цели, а само привидно да раде на литерарном пољу. Палацки се жалио писмено председнику Музеја, грофу Штернбергу, родољубу на гласу, а овај му писмено одговори: «Ваша млада чешка крв сувише је ускисела, моја је стара па је много и хладнија. И ја сам као и Ви често плануо и омрзнуо на све; за то се сад на такве обичне доставке ни мало и не осврћем. Ви се жалите како се мало нових чланова пријављује, ви радите тек 4 године, а ја радим има већ 14 година за Музеј. Почекајте! Ви ћете за 10 година толико скупити, колико ја за 14! — Ретки су људи, који из чисте љубави према науци и матерњем језику раде; неки раде из славољубља, неки из сујете да се за родољубе сматрају. Важно је најзад, да се постигне жељена мета, а о томе ће потомство умети боље да пресуди но садашњи нараштај. Што сам ја доживео код чешког Музеја, то неће ни вас мимоћи код Матице.»

У каквим се приликама онда налазио литерарни одбор, можемо најбоље увидети из ових података

WWW.UNILIB.PS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ва «Глас родољуба» исплатио је књаз Кински све издатке, за «Часопис» јавило се толико претплатника да је остало и чистог прихода, јер је само једином Челаковском за 40 штамп. таб. у име коректуре исплаћено 56 фор. а Јунгман, Палацки и и остали књижевници радили су без хонорара. У то доба јавља се Павле Шафарик одбору с молбом да се зажелео Златног Прага, да жели тамо се преселити, и моли да му Палацки неки — ма и најмањи — приход осигура.¹⁾ Палацки и Јунгман прихвате ту мисао, и скупе толико добровољног прилога, да су били у стању, да (6. Децембра 1832.) Шафарику поруче: „Могу Вам јавити да можете рачунати за време од 5 година на сталну помоћ од 350 фор., под једним само условом: да ћете писати од сад само на чешком језику.» Покојни Шафарик никад није сазнао који су били

¹⁾ П. Шафарик био је од патроната новосадске гимназије уможен и позван, да се прими за директора и професора новосадске гимназије, што је овај врло радо и учинио (1819. год.) Није овде место наводити његов ред, но само је толико нужно рећи: да је онда Нови Сад био средиште трговине и целе интелегенције српске, босанске и бугарске, да је ту Шафарик скупио у оригиналу, или добио у копији најважније књиге документе и акта, која су се односила на историју свију југословенских земаља, да је карловачки архив добро проучио а тако исто и библиотеке великих манастира у Фрушкој Гори. Први видљиви знак тог неуморног рада огледа се у делу: *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Пешта 1826. год. (524 стр. на 8.) Могао би навести читаву страну радова Шафарикових, које он у Н. Саду довршио, али морамо се ограничити, и показати зашто се он из Н. Сада иселио. Један је узрок стална болешљивост, јер је он непрекидно патио од грознице, далка, па и болести водене; већина деце му је поумирала; оно што је остало, непрекидно је боловало. Но све би он незгоде подносио, да не дође «краљевски рескрипт» Марта 1825. год., да он као евангелик не може бити директор гимназије, да га патронат одмах разреши од дужности и остави као простог професора — до даље наредбе!! — За овим актом дође одмах други, да се (још онда!) мора мађарски језик учити, а како је Шафарих вешт у том језику, да он предаје тај предмет. Чинило му се несносно, да он сам буде десна рука при мађаризовању српске омладине. Зато је он намеравао, да да оставку не само на своје знање, но да се и одрекне своје отаџбине и пресели у другу срећнију земљу. До душе Руси су нудили, да га одмах, заједно са Челаковским и Ханком приме, и да му даду у Петрограду за академика са 4000 руб. плате. Али прва двојица су оклевали, и тако — и ако Шафарик оста при том, да је готов преселити се тамо — дође изненада писмо у ком се и он ослобођава од дате речи (1832.) Сад не оста ништа друго, но нада на пријатеље у Златном Прагу, и Шафарик се реши да се пресели у Зл. Праг, и тако је он 11. Марта 1833. год. отишао из Н. Сада у Златни Праг. —

ти добротвори; нити да је то био сâм Јунгман, Палацки, Пресл и др. који су се међу собом обвезали, да ће од својих прихода редовно, месечно, скупљати толико да се Шафарику може стална плата издавати. 16. Фебруара 1833. год. јавља он Шафарику: да се редован прилог на годишњу суму од 480 фор. повисно, и додаје уз ту вест: «дакле у име Бога истргните једном то дрво Вашег племенитог живота из земље неблагодарне, и пресадите га у нашу, ако не рајску а оно зацело добру земљу, где ће се — то се тврдо надам — брзо силним кореном утврдити, бујније терати и лепшим плодовима китити. Ви ћете бити нова, сјајна звезда на хоризонту Ваше нове отаџбине, звезда преодница боље будућности наше народне литературе; а ја сад могу као Симеон рећи: радо умирем, кад сам видео новорођеног Месију наше књижевности.» Разуме се по себи, да је Палацки — знајући добро аустријску полицију — своју намеру одмах врховном бург-графу доставио, јер су бечки виши кругови били почели подозривим «оком гледати на те сањарије» неколицине Чехомана у Прагу, и долазак Шафариков у Праг дао је још више повода, да се о целој установи чешког Музеја још више посумња. Међу тим Шафарик је из Н. Сада донео са собом искуства, која су била 1826. год. стечена при оснивању српске Матице. Кад погледамо, како је учешће народно било слабо, онда ће нам бити јасно, зашто се морало помишљати на неко преустројство до садањих правила.

Број нових чланова био је: 1832. год. — 155; 1833. — 48; 1834. — 121; 1835. — 54; 1836. — 24; 1837. — 26; 1838. — 18; 1839. — 18; 1840. — 11.

Одбор се литерарни био са Шафариком погодио, да «*Старожитности словенске*» онако потпомаже, као што је потпомагао издавање «*Јунгмановог Словника*» т. ј. да чланови Матице добију то дело за половину куповне цене.

Шафарик је одмах чим је у Зл. Праг дошао, показао на штетан утицај наређења у штатутима, по коме се улози појединих нових чланова морају потпуно капитализовати, а само интерес да се сме трошити. То су одавна и Јунгман и Палацки

увидели, и требало је само к делу приступити, да се та одредба штатута промени. Али једно сумња хоће ли политичка власт ту промену одобрити, као и опозиција у самом одбору и код чланова одбора Музеја — више са правничког гледишта — спречили су ту промену до 1836. год., а тада је најпосле примљена и замењена новим наређењем: да се има само половина улога капитализовати, а друга половина на издавање «*Старожитности*» утрошити. Но према малом броју нових чланова ни та помоћ није била довољна, тако да је 1839. год. Магица на ново 1000 фор. дуговала, а средстава за подмирење овог недостатка није било! У овој незгоди помагао је ново изабрати куратор гроф Коловрат Краковски узев све трошкове на се, те су тако и Јунгманов «Словник» и Шафарикове «Старожитности» једном угледале света.

Година 1841. чини велики преврат у историји чешке Матице. Имање у новцу бејаше нарасло до 20.000 форината, а нових се чланова све више јављаше. Тада се одбор реконструиса узев још два нова члана: Шафарика и Ханку, — осим Пресла, Палацког и Јунгмана — у своју средину. Прво је дело новог одбора било, да умножи издавање нових књига и то у тројаком правцу: 1.) да се изда старочешка библиотека; 2.) да се издаје новочешка библиотека; 3.) библиотека превода класика и мала енциклопедија наука. Због својих многих приватних послова и честог путовања у Беч гроф Коловрат заблагодари на часном звању куратора и на његово место би изабран витез Најберг (1841. год.) који је до 1852. год. то звање отправљао. Доба његовог кураторства беше доба, кад је управо чешка Матица најсјајније цветала, једно што је Најберг срцем и душом био за Матицу заузет, друго што је он по своје друштвеном положају и имању био у стању да принесе толико моралних и материјалних жртава, да је многе сметње сâм савлађивао или уклањао. Он је дао часну реч, да ће на свима седницама одбора чешке Матице присуствовати, и по томе је сазивао редовне седнице 1. и 15. сваког месеца у своју палату, где су сви одборници били његови гости. Он је сâм,

о свом трошку, дао наштампати у више хиљада примерака један позив, у ком је живо разложио целу чешку Матицу, потребу те установе за развитак народне литературе и мала средства која одбору, према високој цели његовој, на расположењу стоје. Тај позив био је свуд добро примљени број чланова је од године на годину растао.

1841. год. пријавило се нових чланова: 40; 1842. — 140; 1843; — 201; 1844. — 257; 1845. — 435; 1846: — 345; 1847. — 450; 1848. — 226; 1849. — 224; 1850. — 370; 1851. — 490; 1852. — 327.

Од почетка до 1841. год. било се пријавило као вечитих чланова (општине, корпорације) свега 15, а од 1841. до 1852. год. свега 90. Разуме се: да чим више чланова, тим више улога, већег прихода.

Приход је 1847. год. био 15333 фор., а 1851. 16774. фор. Зато је одбор већ 1847. год. решио, да се неће више половина улога стављати у готовину, но само трећина ($\frac{1}{3}$) да се капитализује, а $\frac{2}{3}$ да се троше на издавање добрих књига. Осим тога је одношај међу приходима чешког Музеја и Матице тако уређен, да Матица за све многобројне услуге и добитке од свог годишњег прихода 5% предаје Музеју, што је касније, кад приходи Матице почеше опадати, морало наравно да престане. У то доба била је добра спекулација приступити Матици као члан, положити сваке године 10 фор. а примити сваке године књига у вредности од 15 фор. са изгледом, да такво право за мали улог у пет година (50 фор.) остаје и важи за цео живот сваког појединог члана! Књиге су штампане само у извесном броју, и није их било могуће купити од нечлана, и тако је била пробитачна радња препродавати оне књиге које су сваке године добијали. За чешку Матицу овај је терет све већма растао, јер је број чланова износио око 4000! Сваки се спис морао у толиком броју штампати, колико је чланова било. Цене хартији су расле и списатељи почеше тражити хонораре! Док су се годишњи приходи множили, било је још којекако, али криза није могла изостати, чим приходи почеше опадати.

Да бацимо летимичан поглед на радњу одбора чешке Матице.

Одбор се није могао тачно придржавати свог штатута, да само научне књиге и списе издаје. Требало је да он буди вољу за научном књигом, али се морао и обзирати и на то да је у времену од 1841. — 1851. год. приступило хиљада нових чланова, који су тражили добре књиге на народном језику, али који нису припадали вишој интелегенцији. Многи су сељани, мајстори, учитељи основних школа жељно тражили добру чешку књигу, а међу тим још је постојала стара метернихова цензура, а поред ње и духовна цензура римске цркве. У какав је незгодан положај одбор дошао, показатељно одмах, чим наведемо, шта је угледало света од 1840. године. *Амоса Коменског* Дидактика била је прва књига, коју цензура нарочито није тела допустити, да се штампа и бечка врховна над-цензорска власт остала је при свом *«non imprimatur»* — («да се не штампа»). Али кад је одбор решио да изда слав. Томичка дело: *«Прадоба човечанства»* (1846. год.) и кад је дело већ било штампано, поднео је архијереј прашки тужбу противу саме цензуре, што је лабава, јер гледа кроз прсте, како се на чешком језику јеретичке књиге штампају, и тражио је одмах, да се књига не растура, док се коначна пресуда не изрекне. То је после и учињено. Пребацивали су писцу: како се у тој књизи прећутало о постанку Адама и Еве, како се нигде не помиње о рају, већ само о беди и невољи у којој су први људи живели. ¹⁾ Кад нема раја, нема ни првог греха, а кад нема тога, нема ни упадања у беду, из које би се морало човечанство искунити, од које га треба спасти, и тако излази: да се основ (!) целе вере уништава. Осим тога, потоп је представљен као природни догађај, који није такав могао бити, јер је дошао услед крајње покварености човечанства, по нарочитој заповести Божијој. Сама тадашња аустријска метернихова цен-

1.) Биће мање познато: да је прашки архијереј као »рођен папин легат» (*Legatus natus*) имао нарочити налог: бдити *«supra libros bohemicos»* да се не штампа нешто, што би било противно догмама, обичајима и предањима римске «јединоспасавајуће» цркве; особито је имао оштрим и будним оком да pazi: да се шизматичка учења Хуса, Јана Ровицане и др. не понове и т. д.!! —

зура морала је архијереја поучававати, да је то дело далеко раније изишло на немачком језику, да није онда нико од толиких црквених великаша протествовао против позитивних резултата науке, и по томе да ни сама црквена власт нема право у преводу тражити мане, кад је оригинал ћутаном одобрила. Ипак је та књига тек године 1848. угледала света!! —

Ова тужба прашког архијереја имала је ту последицу, што се за чешке књиге заведе оштрија цензура; због тога је одбор и имао непрекидно посла са цензуром. У то доба угледаше света још ове књиге:

I. Из одсека старочешке библиотеке:

1. Виктора Корцела *Внехрда* књига *о правима чешким*. У тој књизи тражила је цензура да се нека места, која се односе на самосталност чешке круне — и ако су само документа и »речи владара» наведене — изоставе, а друга да се ублаже, — и тако је и морало бити.

2. Живот Виљема од Розенберга.

3. Марка Аурелија: философија.

II Новочешка библиотека:

4. Јунгмана скупљени радови, у појезији и прози.

5. Сметанова физика.

6. Свеопшта Историја од истога.

7. Милтонов: *Изгубљени рај*; превод с *Енглеског*, Јунгманов.

8. Јосифа Јунгмана *Словесности са примерима из старочешке литературе*, поетик аи реторика.

9. Преслова *Ботаника*.

10. Челаковског: *песме*.

11. Пикси: *Кључ за рад каламљена*.

12. Томка: *Историја прашког универзитета*.

13. Челаковског: *Мудрословља словенска у огледалу пословица свију словенских народа* (у нас још сувише мало познато дело).

14. Хануша, *Филозофија Томе Штипнехо*.

15. Томка, *кратка свеопшта историја*.

16. *Станка*, популарни природопис.

17. *Томпа*, историја аустријског царства.

18. *Запа*, свеопшти земљопис.

19. *Кодима*, наука о занатима.

20. *Флора Чешке*, од Опица.

21. Ј. Јунгмана, историја литетературе чешке (до сад двапут прештампано.)

На жалост славни Јунгман није дочекао да види свој рукопис печатан, и секретар Матице Томек морао је коректуру и састављање садржаја узети на се. Кодима дело о заватима, било је повод велике распре у самом одбору, јер се већина противила увођењу правописа, који су Кодим и други млађи списатељи употребљавали, за који се и Палацки у самом одбору узалуд заузимао. Одбор реши да не прима таква дела, да не одобрава те новости у правопису и то решење одбора имало је одмах своје избиљне последице: оставку Палацког и знатну опозицију противу одбора од стране млађих литерата!

У то доба Колар, на гласу списатељ због свог дела «Слави Дцера» (Slavy Dcera), поднео је расправу једну: О потреби, да буде једнак језик и правопис за Словаке, Чехе и Моравце. И ако су сви литерати и прваци народа чешког били противни одступању од правила, која су неки словачки књижевници онда уводили, ипак је њихов глас остао без икаква утицаја. Словаци се отргше и пођоше својим путем; залуд беше онда Палацком, што је доказивао, да ће их Мађари тим лакше помађарити, чим се више буду од заједничке чехословенске литературе удаљавали. Сујета неколицине списатеља одржала је, на уштрб целог народа словачког, мегдан; данас би се Словаци радо вратили у Зл. Праг, као свој природни центар литературе, но и тај им је пуг одсечен!

У то доба је Палацки, као историјограф Чешке, био свршио неки део свог рада, и требало је најважније дело: «Историју Краљевине Чешке» да изда на народном језику. Палацки је био 1825. год. од земаљског сабора позван и постављен за историјографа; дат му је налог, да пропутује Немачку, Италију и Француску, да прикупља грађу за историју, да копира или да копира најважније документе. Тако је Палацки провео 20 година у испитивању архива у Бечу, Риму, Паризу, Минхену, Дрезди, Берлину и др. а проучио је и домаће богате архиве и започео с најстаријом периодом, пошто му је П. Шафарик у својим «Старожитностима славјанским» био у велико

прокрчио пут. Од свију страна чекало се на то дело, и Палацки је још 1826. год. био закључио уговор са књигокупцем Темпским, да ће овај добити искључиво право на штампање тог дела. И тако Палацки није могао ни за какву цену уступити то дело Матици. Одбор је ипак нашао начина, да чланови Матице добију то важно дело за половину куповне цене, ако се пријаве Матици и ту новац положе. Можда је ова, по чланове јако пробитачна погодба, привукла тако много нових чланова, као што смо то горе видели.

У III правцу «Преводи класичних дела из стране литературе» одбор је био најсрећнији, јер је, осим превода Виргилија са латинског, издао мало по мало сва дела Шекспирова у добрим преводима, и тимси нехотице много принео напретку народног позоришта, Преводе су радили праваци: Јунгман, Челаковски и Колар.

Најзад је одбор издао мапу краљевине Чешке околине Прага и мали атлас од 20 карата.

Кад се узме сав литераран рад одбора у обзир, мора се признати, да је одбор урадио, што се при тадањим околностима само урадити могло. Одбор се није ограничио само на издавање списа, који су му били поднашани, него је решио да се имају млади списатељи и потпомогати новчаном помоћи при издавању својих дела. Али то решење није имало знатног успеха, као и друго кад се цена од 100 дук. одредила за «Брус чешког језика», јер није се нико примио тог посла. Тако је исто јалово остало сво напрезање одбора, да критику научних радова подигне на више гледиште. Палацки је онда предложио, да се плати 5 дук. за штампан табак научне критике, и предлог његов би усвојен, али критичких расправа није одбору долазило! — Хонорар је био у то доба 2 дук. за штампан табак, али критика се није подигла ни услед оног необично великог хонорара. 1848. год. била је кобна по одбор. У канцеларијама чешке Матице држао је први «славјански скуи» своје редовне састанке, и отуд је на Духове пошла велика литија, коју је Стаматовић водио, и који је на сред в. цијаче пред статуом земаљског патрона св. Вацлава одслужио по обредима православне цркве литургију, на коју се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

више од 60.000 душа било скупило. При повратку литије, која је ишла под пратњом оружаних чешких студената и грађана, изроди се сукоб са царском војском. Услед тога букве буна у Прагу и варош буде бомбардована. Народ се разбегне. Мир се истина поврати, али и војни судови су почели своју улогу. Матица дође под ислеђење, па и ако се нашло све у реду, то опет сама установа и сви чланови остадоше као лица сумњива, на која су мирске и духовне власти бодрим оком гледале! Чим је у Бечу 1850. настала реакција и Бах постао министар ун. дела, осетио је одбор и осетила је сама Матица последице 1848. године! Донде се одбор скупљао редовно и вршио овоје послове, али на један пут би заказано, да се одбор не сме скупљати, нити већати, док то полицијској управи вароши Прага претходно не јави, и док не дође нарочити члан полиције, коме је била дата дужност, да присуствује на свима седницама одборским. За кратко време би одузето одбору руковање са имаовином и пренесено на одбор чешког Музеја, а да би се та строга мера нечим оправдала, наведе се од стране полиције, да статут чешке Матице нису још потврђени. И ако су статут још 1850. године поднесени, ипак кроз читавих 10 год. — за цело време Бахове владе — не дођоше на ред, да се потврде. Сваки покушај, да се из те немиле ситуације изиђе, остао је узалудан. Непрекидно подозревање на Матицу и Музеј побудило је неке чланове одбора, који су припадали чешкој аристократији, да одступе не само из одбора, но да одкажу и чланство и свако даље суделовање у пословима тих установа. Дамоклов мач: да су то скупови друштва, којима нису статут одобрили, плашио је сваког од учешћа, и тако је лако појмљиво, што је број чланова и улога сваке године опадао.

1852. год.	још се приновило	327	нових чланова
1853. »	само	131	»
1854. »	спао је број на	86	»
1855. »	»	»	»
1856. »	»	»	»
1857. »	подигао се опет на	104	»
1858. »	спао је опет на	84	»
1859. »	једва се приновило	33	»
1860. »	спао је још на	31	»

1861. год. мало се попе на 42 нова члана
 1862. » показује најмањи број, 17 нових чланова. Ни 1863. год. не поправи много, јер је приступило 42 члана.

Разуме се, да су и приходи непрестано опадали.

1853. год.	био је приход	10.937	фор.
1855. »	спао » већ на	8552	»
18 6. »	» » још »	6065	»
1859. »	» » « још већма, на	3740	»
1862. »	коначно је износио само	1824	»

Укупан број чланова био је 4764; кад се од тог броја одбије број од 478 оних, који су смрћу отпали, број од 1109 који нису потпуно улоге платили, и тиме изгубили право на бесплатно добијање књига, и број од 161 који се нису хтели користити правом својим, остаје још знатан број од 3016, који су тражили и добијали редовно све књиге, које је Матица издавала.

Кад се узме у обзир, да је требало сваки спис у 4000 комада штампати, да је хартија у цени једнако скакала, да су писци тражили веће хонораре, да су приходи једнако опадали, — кад се све ово узме у обзир, онда се тек увиђа незгодан положај одборов. Тај положај био је с тим тежи, што је одбор хтео у један и исти мах потпомогети више научних грана. С тога је и упао у тако неповољне финансијске прилике. Одбор је 1853. год. решио, да потпоможе осим редовног часописа чешког Музеја, који је свега у 40 штампани табак 4 пута на годину излазио, још други за природне науке намењени, под именом „Жива“ и трећи за археологију. Ова два нова часописа захтевала су већег трошка због слика и планова, а одбор је члановима Матице оставио на вољу, да један од ова три добијају бесплатно, а друга два у половину куповне цене. Велики издаци, а мало учешће чланова за „Живу“, принудили су одбор за кратко време, да издавање „Живе“ обустави, и да се на мали број списа ограничи, јер не беше довољно материјалних средстава за подмиривање толиких издатака. Најживље се радило на преводу Шекспира. Др. мед. Чејка, млади Челаковекч, Јак. Мали и Ј. Колар превели су у течају од 5 година 19 разних драма, трагедија и комедија. Одбор је гледао, да буди у народу што већу вољу за набавку добрих чешких књига

и превода, и зато само давао је помоћ писцима и остављао члановима на вољу, да себи за половину куповне цене преводе набаве. Али то многим члановима не буде по вољи, јер су били навикнути, да добијају сваке године гомилу књига а ништа више да не улажу. Одбор се сам довијао, како је могао, купова сам за неку напред уговорену цену знатан број екземплара и стављао их је на расположење члановима по $\frac{1}{3}$ обичне, куповне цене! Тако се одбор постарас, да се Јунгманов *Словник* кад се прештампавао могао уступити свима члановима у половину куповне цене (15 фор.). Међу тим су чланови добијали бесплатно: *Историју Чешке* од Палацког; *Историју Прага*, на којој је почео радити проф. Томек; Хелфертов „*Jan Hus*“; *извод из чешке литературе* од Ербена (све сама дела класичка).

Тако непријатним околностима, кад се већ почело говорити о пропасти Матице, учини крај политички обрт. Вахова система паде, изиђе октобарска диплома 1860. год. и одмах почетком 1861. год. дочека одбор једном одобрење својих статута и Матице. И тако 7. Марта 1861. год. — после 11 година! — могао се држати први редовни скуп, одбор на ново конституисати, и одмах нужне промене у самим статутима предузети. Прва је промена била, што се свима склама прегло, да се имање Матичино повиси на 100.000 фор., јер онда би отпало свако прилагање у капитал од стране нових чланова.

Чешка је аристократија ту мисао снажно потпомогла делом. Гроф Клам-Мартиниц, Чернин, Келоврат, Лажански, Букоа, Хотек; кнежеви: Шварценберг, Лобковиц приложили су сви по 1000 фор. у готовом новцу. Нити ми је намера, нити је овде место, да се спомену сви остали добротвори, који су помогли материјално и морално да се дође до жељене цели, да се капитал чешке Матице повиси на 100 000 фор. Довољно је за наше читаоце, да сазнаду, да је та цел доста брзо постигнута. Тако се одбор ослободи од дужности да и даље улаже годишње приходе нових чланова у капитал. Али је вазало саму установу опростити још једне обавезе, која је све теретнија и неправичнија постајала. За мали улог од

50 фор, у једанпут за свагда, обећала је чешка Матица својим члановима, да даје по један екземпляр сваке године од сваког списка, који је о трошку или помоћу Матице издат. Така обавеза није могла даље остати, и Матица се обрати на своје чланове молбом, да се сами одрекну речених права и приме предложени начин замене: да је сваком члану слободно изабрати сваке године књига у вредности од 5 фор., и те књиге да добија бесплатно, остале пак књиге за половину цене, преко одбора Матице. Сви су чланови писмено поднели своје пристајање и тек онда, кад је и тај одношај регулисан и несносно бреме са чешке Матице скинуто, могла је она вољније радити.

Али је већ и други политички живот наступио. Идеа народности ушла је у масу народа. Година 1866., рат аустро-пруски, прокламација пруског краља „на славну краљевину Чешку“, пробудили су и потресли народ до најнижих слојева. Настаде ера политичких списа, брошира, књига, новина, и литерати су нашли тако пространо и тако добро награђено поље за своју радност, да је чешка Матица изгубила свој првашњи значај. Још у почетку 1862. год. настојавањем самог Палацког нађе се литерат Др. Габлер, који помоћу свију књижевника поче радити, да „*Научни Словник*“, чешки конверзацијони лексикон, угледа света. Тако се оствари и та мисао, ма да одбор није био устању да је — због својих ограничених средстава — сâм изврши.

Према новим приликама одбор је почео издавати дела старијих важних чешких списатеља, која су постала ретка, а међу тим остала су важна за литературу.

То је издавање подељено у 3 серије. У прву да се рачунају најстарији литерарни остаци, до почетка 15 века. У другу серију остаци литерарни из Хусовог доба, до 1530. године, а у трећу списи из 16. и 17. века. До сад је изишло:

а. Списи Карла IV.

б. Памјатник Миклуша Дачицког.

Осим тога одбор је продужио издавање:

1. Палацкове историје краљевине Чешке која је једва 1878. год. свршена, јер је сâм Палацки унапред положио границу своје раду, да не иде даље од доба мохачке битке, кад је чешка круна пре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

шила на хапсбуршки дом, кад је ред самосталних чешких краљева завршен смрћу младог Владислава код Мохача.

2. Томкове Историје главне вароши Прага, која је тек сад у пет великих свезака доспела до почетка 15. века.

3. Неки мањи списи као: Начела више Геометрије, написали Др. Емил и Едуард Веир.

Кристалологија Дра. Крејчија.

Геолошка мапа околине Прага, издао професор геологије Др. Крејчи и т. д.

Кад се погледа на давањни ступањ развитка чешке литературе, како научне тако и свију грана знања и уметности, морамо признати, да је чешка Матица сада само један, а не више једини чинилац, и да ће према сасвим промењеним приликама, према новим потребама, које ће се тек установљењем чешког универзитета јавити, морати на ново да удеси свој тако успешни рад. Ми ни мало не сумњамо, да ће чешка Матица играти у народном животу још сјајнију и угледнију улогу, но што је досад играла.

Имање чешке Матице износи сада 100.000 фор. и штампаних књига, списа и мапа у вредности од преко 70.000 фор. тако да целокупно њено имање износи близу 180.000 фор.

На свршетку описачешке Матице, треба навести, да је нова политичка ера уродила „Матице лиду.“ Ова је 1867. год. установљена за издавање популарних књига. Од ње се годишње добија 6 књига свака од 10 штампаних табака за цену од 20 новчића = 40 пр. дин. једна књига. И тако у течају од 10 година сваки члан те Матице добија потпуну малу библиотеку, у којој су земљопис, природопис, историја, белетристика — дакле општа знања потпуно и свестрано заступљена. То је предузеће млађих литерата и имало је необично сјајан успех. Свака је књига у 20.000 ком. продата, и прештампана чо други и трећи пут. Пошто се нико не обвезује ни на какав годишњи улог но свакад на једну књигу (2 гроша!) унапред, то је увек идућа књига у напред већ плаћена. Ко се обвезе на 6 књига, плаћа само 1. фор. дакле 80 пр. дин. мање! «Матица лиду» и сад успешно постоји, и не престаје издавати књиге и даље.

Чешка Матица прима и сад нове чланове Улог је 10 фор. у банкама, кроз 5 година 50 фор. целокупно, за корпорације, библиотеке општина 100 фор. у једаред или у 5 година по 20 фор.

Сваки члан чешке Матице има право да бесплатно добија књиге у вредности од 5 фор. по свом слободном избору.

Да би одбор велику количину књига на приступан начин по народу растурио и тако мртв капитал у течај пустио, решио је још 1879. год. да сваки, који се пријави за чланство и у један пут положи цео улог од 50. фор., има право да себи изабере и бесплатно добије књига у вредности уложене суме, осим тога, што ће сваке године добијати књига у вредности од 5. фор. које изабере само између оних што их Матица буде издала.

Ово је решење допринело, те се пријавило много нових чланова у току 1881. год. Тиме се годишњи приход почео знатно увећавати и коришене се књиге шире по народу. —

Кад погледамо, како је доста слаб уплив нашег Ученог Друштва и Матице Српске у Н. Саду према упливу Чешке Матице, онда нам се и нехотице намеће питање, не би ли било умесно, да се наше Учено Друштво популаризује, да створи и оно нешто слично Чешкој Матици, да себи — а то у нас, где имамо народну владу, није тешко — помоћу вечитих чланова, општина, створи капитал, а годишњи приход у виду интереса да се троши на издавање популарно написаних књига, да се тако стварају сеоске библиотеке, како би се тако знање и наука по селима ширили. Примера ради узмемо: нек не буде више од 1200 општина. Нека свака кроз 4 године уложи по 5 дук. скупа 20 дук., па ћемо имати за 5 год. капитал од 24000 дук., По 5% интереса биће годишње 1250 дук. прихода. Приватна лица могу приступити са 10 дук. улога. Њих нека не буде више од 300 и нек не улажу годишње више од 2 дук., па то чини 600 дук.. скупа дакле 1850 дук. Ова би сума остала за хонораре. За ову суму, по неком од Ученог Друштва напред удешеном програму, могла би се у течају од 10 година читава библиотека — било у добрим преводима, било у оригиналним радовима — тако саставити и удесити, да се у

свакој општини налази збирка књига потребних за опште образовање. Такове књиге могле би се давати и као награда у основним и средњим школама место свакојаких до сад даваних.

Ово је само скица у најгрубљим контурама. Мислим да нам ваља прегнути свима силама, да ширимо праву просвету, да ширимо општа знања у масу народа, а ту би иницијатива, руководство принадлежало, на сваки начин, Ученом Друштву, које је једном на тако нешто помишљало, али за кратко време наступише «ратне прилике», «про-

менише се околности», несити Молох: «дневна политика,⁴ и дневна жестока питања заузеле су пажњу, .. ко ће сад још и на то да мисли? Али иде време носи бреме. То бреме не лежи ни на ком другом, но на свима нама, то јест: стварно да радимо на правом напретку, земље и народа. У тој мисли и усудисмо се повести у свет ову мисао, желећи само да је дневна поплава материјалних питања не угуши! —

Др. Ј. ВАЛЕНТА.

СТАЊЕ ЈАВНЕ НАСТАВЕ У СРБИЈИ

1875. ГОДИНЕ

При крају 1874.—75. школске године министарство просвете и црквених послова послало је свима директорима средњих школа и наставницима основних школа штампане обрасце, да у њих упишу статистичке податке о својим школама. Ови обрасци у неколико разликују се од оних, по којима је 1873—74 године прикупљена статистичка грађа о свима школама. Нарочито за основне школе добили смо много потпунију грађу. Тако н. пр. први се пут сада износи број ђака по занимању њихових родитеља, и по показаном успеху у науци. Даље добивени су и апсолутни бројеви ђачких изостанака од школе. Ученици средњих школа класификовани су такође по успеху, но подаци о занимању ђачких родитеља за ову годину остали су неуписани.

И ако је при прегледу поднесених извештаја нађено још доста њих, који нису били тачно израђени, то је опет број таквих случаја у овој 1874—75 години много мањи од оног у прошлој 1873—74 години.

Ако је дакле школска статистика за 1874—75 годину потпунија од оне за 1873—74 годину, то је заслуга гг. директора средњих школа и наставника школа основних и с великом поузданошћу може се узети, да ће потреба исправака у будуће бити све ређа, а интерес гг. наставника за прибирање статистичких података све већи, те ће нам бар ова грана службене статистике бити уређена и обрађена онако како то интереси науке и државне управе захтевају.

* * *

Измене у школском законодавству

У *Устројству* наших школа у течају 1874—75 године нису чињене измене, осим што је *Вишој женској школи*, законом од 28. Фебруара 1875. године, додат још и *пети* разред, с том законском одредбом, да тај разред имају учити оне ученице, које се затеку у другом разреду при ступању у живот овог закона. Овим подизањем петог разреда, имало се поглавито на уму то, да ученице из Више женске школе излазе с бољом и потпунијом спремом за доцнију учитељску службу.

Далеко значајнија је промена која је почетком 1874—75 школске године учињена у распореду предмета на разреде за гимназије и реалке.

Ову је промену изазвало у првом реду отварање *седмога* разреда. По том приликом учињене су у распореду и такве измене, које нису оправдане ни с наставног ни научног гледишта. Ово нарочито важи за *јестаственицу*.¹

¹ Новим наставним планом за гимназије и реалке који је од Главног Просветног Савета усвојен и актом министра просвете и црквених послова од 20. Августа 1881. год. ПБр. 5455. прописан, исправљена је ова ствар у свему.

У овом прегледу налазимо тај нови распоред.

ПРЕДМЕТИ	БРОЈ НЕДЕЉНИХ ЧАСОВА							СВЕГА
	У РАЗРЕДУ							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
<i>Наука хришћанска:</i>								
Првјена историја	2	—	—	—	—	—	—	2
Катихизис	—	2	2	—	—	—	—	4
Првјена историја и обреди	—	—	—	2	2	—	—	4
<i>Српски језик:</i>								
Српска граматика	4	4	4	—	—	—	—	12
Словенска граматика	—	—	—	3	—	—	—	3
Теорија прозе и појезије	—	—	—	—	3	—	—	3
Историја срп. књижевности	—	—	—	—	—	3	4	7
Латински језик	—	—	—	—	6	6	6	18
Француски језик	—	—	—	—	6	6	6	18
Немачки језик	4	4	4	4	2	2	2	22
<i>Историја:</i>								
Српска	—	—	—	4	—	—	—	4
Општа	—	—	—	4	4	4	4	16
<i>Земљопис:</i>								
Политички	3	3	3	—	—	—	—	9
Математички и физички	—	—	—	3	—	—	—	3
<i>Математика:</i>								
Аритметика	4	4	3	—	—	—	—	11
Алгебра	—	—	—	4	4	—	—	8
Геометрија	—	—	—	—	—	4	4	8
Практична геометрија	—	—	—	3	—	—	—	3
<i>Јестественаци:</i>								
Минералогија	3	—	—	—	2	—	—	5
Ботаника	—	3	—	—	—	3	—	6
Зоологија	—	—	3	—	—	—	3	6
<i>Физика:</i>								
Основи физике	—	—	3	—	—	—	—	3
Експериментална физика	—	—	—	—	3	3	—	6
Основи хемије	—	—	—	4	—	—	—	4
Основи механике	—	—	—	—	—	3	—	3
Цртање	6	6	6	2	2	2	2	26
Краснопис	2	2	—	—	—	—	—	4
Телесно вежбање	2	2	2	2	2	2	2	14
Свега	30	30	30	35	36	35	36	232
Распоред од 1873—74 год.	23	26	24	24	29	29	—	151

Ако одвојимо часове цртања, краснописа и телесног вежбања, онда налазимо да је било

У РАЗРЕДУ:	НАУЧНИХ ЧАСОВА		
	ПО РАСПОРЕДУ ЗА ГОДИНУ 1873—74	1874—75	ВИШЕ У 1874—75 ГОДИНЕ
Првом	17	20	3
Другом	20	20	—
Трећем	20	22	2
Четвртном	20	31	11
Петом	25	32	7
Шестом	25	31	6
Свега	127	156	29

Највише часова додато је старијим разредима, а само у другом разреду остао је исти број часова.

У распису министра просвете од 27 Августа 1874. год. којим се нов распоред предмета спроводи директорима средњих школа, вели се ово: »Новим распоредом знатно је увећан број часова поједним предметима. Већи број часова потребан је и наставнику и ученику. Наставник добија више времена, да боље и опширније објасни своја предавања, а тиме се ученицима даје прилика, да више науче у школи самој.« Да ли је овим оправдано увећање часова, и да ли је отуд одиста така добит за наставнике и ученике, о томе могу дати своју реч само наставници, који су практички толико година радили по овом распореду.

У 1874—75 школској години издало је Министарство просвете 8 расписа за средње школе а 2 за школе основне. Расписи за средње школе по хронолошком реду ови су:

1. О идењу ученика у цркву за време школског одмора.
2. О правилима за пријемни испит.
3. О новом распореду предмета на разреде и часове.
4. Да се оцена из владања даје на крају школске године.
5. О старешинама завода.
6. О употреби оцена за прелаз у старији разред.
7. О тражењу крштеног писма при упису ученика у средње школе.
8. О полагању приватног испита оних, који су разред поновљали.

Расписи за основне школе ови су:

1. О идењу учитеља у цркву и за време школског одмора.

2. О приватним ученицима у основној школи.

3. О каштигама ученика основних школа.

Сви ови расписи штампани су у школском зборнику.

Осим тога прописана су и 31 Јула 1874 године издана „Правила за приватне школе“ којима су одређени услови за отварање таквих школа,

И с погледом на положај наставника издани су у овој години важни закони. Од тих на првом је месту Закон о регулисану плата професорских од 28 фебруара 1875 год.

Периодично повишавање плата професорских први је пут регулисано законом од 20. Октобра 1851. год. По одредбама тога закона износила је повишица плате професора

лицејских гимназија нижих гимназија

ТАБЛИЦА

после 10. па до 15. г. закључно	100	50	30
> 15. > > 20. г. >	150	50	30
> 20. године	150	100	40

Цела повишица: . . 400 200 100

Професори лицеја имали су тада систематичне плате 600, професори гимназија 350 а професори нижих гимназија 250 талира годишње. Тако дакле при ступању у двадесетпрву годину службе била је годишња плата професора лицеја 1000 талира

»	гимназије	500	»
»	ниже гим.	350	»

Уредбом од 15. Фебруара 1858. године регулисане су поново плате професора, и тада је и професорима нижих гимназија одређена иста плата, који су уживали професори богословије и гимназије. Прва систематична плата професорска износила је 400 талира годишње.¹ Периодске повишице биле су четири, а годишња повишица износила је професорима

		Лицеја Средњих школа	
		ТАЛИРА	
са почетком	11. године	службе	100 100
»	»	16. »	» . 150 100
»	»	21. »	» . 150 100
»	»	26. »	» . 200 150
Цела повишица			600 450

По овоме дакле могла је бити највећа годишња плата професора лицеја 1200 а професора средњих школа 850 талира. Доцније увећана је систематична плата професорима Велике школе и Средњих школа са 50 талира, а периодске повишице остале су исте до почетка 1875 године. Горепомнутим законом од 28 фебруара 1875 год. установљено је пет периода професорске службе. Годишња повишица плате износи професорима

		Велике школе. Средњих школа	
		ТАЛИРА	
у почетку	6. године		125
»	»	11. »	» . 150 100
»	»	16. »	» . 150 100
»	»	21. »	» . 150 100
»	»	26. »	» . 150 125
Цела повишица			750 550

Кад поредимо прву плату професора Велике школе с платом професора средњих школа, онда налазимо, да је размера међу обема платама била у 1851 години као 100 : 58,3 а у години 1875. као 100 : 69,2. Односна размера између повишице јесте за 1851 год. као 100 : 50, а за 1875 као 100 : 73,3.

Плата професора средњих школа сад је 11 процената већа од оне, коју су имали професори у 1851 години, а у периодској повишици вишак је још једном толики, јер износи преко 23 процента. Прва плата професора Велике

¹ Кад је плата од 350—400 талира повишена, не види се из »Зборника.«

школе сад је са 15, 4 процената већа од плате, коју су они имали 1851 године; а плата професора средњих школа већа је сад са 22, 2 процента.

Други је закон о приправницима професорским у Великој Школи. По овом закону приправници могу бити ученици философског и техничког факултета, који по свршетку свију испита изнесу из већине предмета одличне, а из осталих врло добре оцене. Поставља их министар просвете по предлогу професорског Савета Велике школе. Дужни су бити на расположењу професорима Велике Школе у радњи око кабинета; походе поновице часове оне струке, на коју се стално одају, и заступају професоре, или држе предавања у средњим школама. У свему што се тиче дисциплине, приправници потпадају под школски закон за ученике Велике школе.¹

Трећи је закон о праву на посмртну плату предавача и учитеља средњих школа и учитељака више женске школе. Ови нижи наставници средњих школа нису имали то право, које је и самим наставницима основних школа дато и законом још 12 октобра 1870 године.

Напоследку имамо да споменемо још један закон, којим је наређено, да се уштедом из кредита, одређеног на учитеље основних школа, могу држати накнадна предавања учитељима. Циљ је овога закона врло лепа и корисна. Пружити учитељу помоћ, да накнадно допуни своје образовање а нарочито да се упуту у практичном раду школском, значи подизати и саму школу. Мало даље ми ћемо показати, колико имамо учитеља са недовољном спремом. Последице овога закона нису се могле до сад оценити, јер по њему још није рађено, и то једно због честих промена у просветној управи а друго и због ратних прилика.²

Из до сад наведеног, види се, да је у 1874—75 години много рађено по пољу школског законодавства и школске администрације.

Још бисмо имали напоменути, да је ревизија основних школа у овој години била потпунија, јер је

¹ У 1875 години нису могли бити постављени приправници, јер је тек 1876 год. буџетом одобрен кредит од 2273.10 динара на плате њихове. У први мах постављени су тројица а доцније још један. Годишње имали су по 700 динара. Од првих приправника данас неки су као сунденти и предавачи у средњим школама а други продужавају науку на странским универзитетима.

² Данас отежава извршење овога закона још и та околност, да одређени кредит на плате учитељске једва подмирује потребу, који је с године око годину све веће. За то су трошкови ока практичних предавања, која су у јулу 1881. године држана у Пожаревцу и Пливу подмирени из буџета учитељске школе.

тај посао подељен на више ревизора, а не као дотле само на секретаре министарства просвете и црквених послова. Ревизорима дата је прилика, да остану по неколика часова у свакој школи, и да се увере не само о раду учитељеву него и о методи његовог реда.

У окружним варошима преглед основних школа извршиле су комисије, састављене из наставника средње школе и учитеља најстаријега разреда основе школа. При овој ревизији остало је врло мало учитеља неоцењених, од 667 само 22, дакле 3.30 процента. Напротив 1873—74 године од 644 учитеља остало је 109 неоцењених, дакле 16 процената.

У следећем прегледу имена су свију ревизора и округа, у којима су школе прегледане

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	ЗВАЊА		ОБРУГ у коме је школа прегледана
	министарског изасланика		
М. Т. Милићевић	Секретар I кл. минист. просвете		Београдски, ваљевски, шабачки
Јос. Пецић	» » » »	»	Крагујевац, руднички, чапачки
М. П. Шапчанин	» IV » » »	»	Крајински, позариначки (2 среза), прирорчки
К. Црногорац	Директор II београд. ниже гимн.		Позариначки (5 средова).
Д. Протић	» крушевачке ниже гимн.		Крушевачки.
Др. В. Бакић	Професор учитељске школе		Смедеревски.
Св. Вуловић	» београдске гимназије		Ужички.
Ж. Поповић	» » » »		Тупријски.
Ст. Мирковић	« шабачке ниже гимназије		Подрински.
А. Поповић	» крагујевачке гимназије		Јагодински.
Б. Јовановић	Писар министарства просвете		Алексиначки, књажевачки

У извештајима, које су изасланици поднели министарству просвете, налази се много грађе за познавање стања основна школа. Од тих извештаја штампан је само један.¹

¹ Извештај о стању основних школа у Србији 1875. Поднесен министру просвете и црквених дела, од Јосифа Пецића и Милорада П. Шапчанина, секретара министарства просвете и црквених дела. У Београду 1875.

О средњим школама: у Неготину, Зајечару, Књажевцу, Алексинцу, Крушевцу и Јагодини, поднео је извештај Др. Ђура Даничић, професор Велике Школе а у Београду прегледало је средње школе више професора Велике Школе.

Прелазимо на опис стања појединих школа.

I Велика Школа

а. Наставници

У 1874—75 школској години радила су у Великој школи 23 наставника, и то:

- 17 редовних професора
- 4 хонорарна
- 1 предавач
- 1 учитељ.

У средњу руку износила је годишња плата једног редовног професора . . . . . 4769.68 динара.
хонорарног . . . . . 1641.90 »
предавача и учитеља . . . . . 1515.60 »
наставника . . . . . 3242.76 »

Средња година старости редовних наставника износи 40.9. Изнад те средње старости било је 10 наставника. Најстарија наставник имао је 60 и најмлађи 28 година. Средња професорска служба износи 9,47 година. Више од ове средње служба имало је 8 наставника а сви остали имали су мање. Крајности 30 и 1 година!¹

Кад број наставника поредимо с бројем предавања и недељних часова, онда налазимо, да је долазило

	на једно предавање у течају часова	на једног наставника предавања часова
првом	4,47	3 13,74
другом	4,30	3 13,09

б. Ученици

На крају школске године било је у Великој Школи 185 редовних и 22 ванредна ученика. Процент ванредних износи 16,63. Од 207 уписаних ученика само је један умро а један је оставио школу. Процент смртности износи дакле само 0.48

У факултету	износи проценат ученика	
	редовних	ванредних
правном	88.12	11.88
философском	90.00	10.00
техничком	92.31	7.69

¹ У Немачкој (с Аустријом) било је 1875—76 године 30 универзитета са 1056 професора. Средња старост ових професора 52, 8 год. Најстарији професори били су на универзитету гетингенском (58, 4 год.) а најмлађи (40, 6 год.) у Черновицу.

	О Д С Т О У Ч Е Н И К А		
	редовних	ванредних	у опште
било је у факултету			
правном	48.11	54.55	48.79
филозофском	38.92	36.36	38.65
техничком	12.97	9.09	12.56

Од ванредних ученика највише их уче у правном факултету, а најмање у факултету техничком. Кад горње размере поредимо, онда видимо, да на 100 редовних ученика долази ванредних

у факултету	
правном	113
филозофском	93
техничком	70

Зашто је број ванредних ученика највећи у факултету правном, није тешко погодити. Таки ученици могу и без сведоџбе добити службу у струци полицијској и финансијској, докле се у другим струкама квалификација доказује и сведоџбама о свршеним наукама.

Од редовних ученика било је у почетку године само њих 7 стране народности, дакле тек 3,72 процената. У факултету правном проценат ученика стране народности износи 5,49 процената; у филозофском само 2,86. У техничком факултету није био ни један ученик стране народности.

Како стоји број ученика прве године према броју у остале три године, види се из овог прегледа:

ФАКУЛТЕТ	На сто ученика у I години		
	било је ученика у години		
	II.	III.	IV.
Филозофски	41,67	8,33	—
Технички	53,85	7,69	23,08
Правни	127,78	111,11	155,56
Велика школа	63,29	31,65	39,24

Прелажење из једне године у другу види се најбоље из поређења једне школске године другој години.

ГОДИНЕ	ПОЧЕЛО ЈЕ УЧИТИ ПРВУ ГОДИНУ	ОД ПОЧЕВШИХ ПРЕШАО ЈЕ У ГОД.	
		ДРУГУ	ТРЕЋУ
		1872—73	50
1873—74	75	37	—
1874—75	79	52	26
У П Р О Ц Е Н Т У			
1872—73	100	—	—
1873—74	100	74	—
1874—75	100	69	52

Број редовних ђака у појединим факултетима јако се променио у току последњих пет година. Тај број износио је

У ГОДИНИ	У ФАКУЛТЕТУ			
	филозофском	техничком	правном	СВЕГА
1870—71	14	42	173	229
1871—72	20	28	159	207
1872—73	27	34	135	196
1873—74	43	37	114	194
1874—75	72	24	89	185

Кад 1871 годину поредимо с годином 1875, онда налазимо, да је на 100 ђака у првој години долазило у другој години у факултету

филозофском	514	ђака
техничком	57	>
правном	51	>
у Великој школи	81	>

Из овога дакле види се, да је број ђака у току ових пет година опао са 19 процента!

По месту рођења било је ђака

У ФАКУЛТЕТУ:	Р О Б Е Н И Х					
	У СРБИЈИ			НА СТРАНИ		
	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	СВЕГА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	СВЕГА
филозофском	41	21	62	9	1	10
техничком	19	3	22	2	—	2
правном	63	20	83	4	2	6
Свега	123	44	167	15	3	18

У ФАКУЛТЕТУ	У П Р О Ц Е Н Т У					
	филозофском	техничком	правном	СВЕГА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА
филозофском	66.13	33.87	100.	90.00	10.00	100.
техничком	86.36	13.64	100.	100.00	—	100.
правном	75.90	24.10	100.	66.67	33.33	100.
Свега	73.65	26.35	100.	83.33	16.67	100.

Међу ђацима, који су у Србији рођени, има три пута више варошана него сељана, а међу странцима таквих је ђака и пет пута више.

Кад број ђака поредимо с бројем мушких становника онда налазимо, да је један ђак варошанин долазио на 624 варошка становника, докле један ђак сељанин тек на 14.070 сеоских становника долази!

Колико је било ђака у појединим факултетима из сваког округа по месту рођења, види се из овог прегледа.

(Види таблицу на стр. 143.)

У Великој школи није био ни један ђак сељанин из округа: алексиначког, пожаревачког, ћупријског и чачанског.

МЕСТО РОЂЕЊА У ОКРУГУ	БРОЈ ЋАБА									
	У ФАКУЛТЕТУ									
	ФИЛОСОФС.		ТЕХНИЧ.		ПРАВНОМ		У ВЕЛИКОЈ		ШКОЛИ	
	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА
Алексиначком	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Београдском	15	5	9	1	25	3	—	49	9	—
Ваљевском	—	3	—	—	3	2	—	3	5	—
Јагодинском	6	—	2	1	4	—	—	12	1	—
Књажевачком	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Крагујевачком	1	2	2	—	13	5	—	16	7	—
Крајинском	6	1	2	—	2	2	—	10	3	—
Крушевачком	1	3	1	—	3	—	—	5	3	—
Подринском	2	—	—	—	—	2	—	2	2	—
Пољаревачком	3	—	—	—	1	—	—	4	—	—
Рудничком	1	3	—	—	4	3	—	5	6	—
Смедеревском	—	—	1	—	—	1	—	1	1	—
Ђуријском	2	—	—	—	2	—	—	4	—	—
Ужичком	2	1	1	—	5	2	—	8	3	—
Црноречком	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Чачанском	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—
Шабачком	1	2	—	1	1	—	—	2	3	—
У Србији	41	21	19	3	63	20	—	123	44	—
» Црној Гори	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
» Аустро-Угарској	6	1	2	—	2	1	—	10	2	—
» Турској	3	—	—	—	2	—	—	5	—	—

Кад поједине округе међу собом поредимо, онда налазимо, да је од 100 ђака Велике школе, било рођених

у округу:	београдском	34.73
	крагујевачком	13.77
	јагодинском	7.79
	крајинском	7.79
	ужичком	6.59
	рудничком	6.59
	ваљевском	4.79
	крушевачком	4.79
	шабачком	2.99
	подринском	2.39
	ђуријском	2.39
	пољаревачком	2.39
	смедеревском	1.20
	чачанском	0.60
	алексиначком	0.60
	књажевачком	0.60

Да је у округу београдском најјаче заступљен Београд, то се по себи разуме.

Кад Србију поделимо на четири области², онда налазимо, да је износио проценат ђака, које шиље у Велику школу:

¹ С Београдом.

² У Шумадију узели смо округе: београдски, јагодински, крагујевачки, руднички и смедеревски. Источни су округи: алексиначки, књажевачки, крајински, пољаревачки, ђуријски и црноречки. Западни окрузи: ваљевски, подрински и шабачки. Јужни окрузи: крушевачки, ужички и чачански.

Шумадија	64.08
Источни окрузи	13.77
Јужни	11.08
Западни	10.17

Западни окрузи дају дакле најмање ђака у Велику школу, а интересно је при том, да је већина ових ђака од сеоских родитеља. Тако било је од 100 ђака

РОЂЕНИХ У	ВАРОШАНА	СЕЉАНА
западним окрузима	41.17	58.83
јужним	70.00	30.00
Шумадији	77.57	22.43
источним окрузима	82.61	17.39

Кад поредимо број ђака с бројем становника, онда налазимо, да је један ђак

РОЂЕН У	ВАРОШАНИН	СЕЉАНИН	У ОПШТЕ
	ДОЛАЗИО НА	МУШКИХ	СТАНОВНИКА
Шумадији	347	7461	1942
Јужним окрузима	666	20068	6487
Западним	1531	10179	6618
Источним	1472	54463	10688
У Србији	624	14071	4167

Из ових размера види се, да варошани дају у Велику школу двадесет пута више ученика него сељани. У појединим областима разлике су још далеко веће. Ако н. пр. узмемо, да од сваке стотине варошана долази један у Велику школу, онда долази један из села

Западних округа	од	665	стаповника
Шумадијских	»	2150	»
Јужних округа	»	3013	»
Источних округа	»	3700	»
За целу Србију размера је 100 : 2255.			

По годинама старости било је од 100 ђака

У ГОДИНИ	У ФАКУЛТЕТУ			
	ФИЛОСОФСКОМ	ТЕХНИЧКОМ	ПРАВНОМ	У В. ШКОЛИ
17	22.22	40.00	15.39	21.28
18	18.06	20.00	5.49	12.23
19	20.83	8.00	18.68	18.09
20	19.45	8.00	16.49	16.49
21	9.72	16.00	15.39	13.30
22	4.16	8.00	13.19	9.04
23	—	—	5.49	2.66
24	2.78	—	4.39	3.19
25	2.78	—	1.10	1.60
старијих	—	—	4.39	2.12
Свега	100.00	100.00	100.00	100.00

Само правни факултет имао је ученика, који су били старији од 25 година. Од 100 ученика било их је, који су имали

У ФАКУЛТЕТУ	ДО 20 ГОДИНА	ПРЕКО 20 ГОДИНА
Филозофском	80.56	19.44
Техничком	76.00	24.00
Правном	56.03	44.93

	ФИЛОСОФСКОМ ТЕХНИЧКОМ ПРАВНОМ		
	НИСУ ПОЛОЖИЛИ ИСПИТ		
Из Припремног пртања	—	20.00	—
» Државног права . . .	—	—	29.58
» Финансије	—	—	20.93
» Судске медицине . . .	—	—	17.86
» Психологије	13.04	—	16.67
» Трговачког права . . .	—	—	10.71
» Неорганске хемије . . .	10.00	—	—
» Статистике	—	—	2.08
Свега	38.89	25.00	20.22
У 1874 години	39.53	37.84	22.68

У главном броју ђака, који испите нису положили био је у 1875. мањи од оног у 1874. години. У техничком факултету резултат је много повољнији, но што га налазимо у друга два факултета. Особито пада у очи и то, што у философском факултету има неположених испита највише из *арипродних* наука.

Државну помоћ — благодејање — примало је у средњу руку од 100 ђака њих 9.01. У појединим факултетима износио је проценат благодејанаца, и то:

	У Г О Д И Н И	
	1875	1874
у факултету		
техничком	12.00	13.51
философском	11.81	11.62
правном	7.14	4.96
Свега	9.04	7.73

Број благодејанаца био је већи у 1875 години, но за то је опет помоћ била мања; јер докле је у 1874 години долазило у средњу руку на једног ђака по 35 динара месечно, докле је 1875. износила та помоћ само 32.49 динара.

Колико је примао у средњу руку један ученик у којој години види се из овог прегледа:

ГОДИНЕ	1875			1874		
	ЈЕДАН БЛАГОДЕЈАНАЦ У ФАКУЛТЕТУ					
	ФИЛОСОФ.	ТЕХНИЧК.	ПРАВНОМ	ФИЛОСОФ.	ТЕХНИЧК.	ПРАВНОМ
	ПРИМАО ЈЕ МЕСЕЧНО ДИНАРА					
I	20.84	30.98	—	33.68	33.68	—
II	29.30	35.20	—	—	36.21	—
III	32.25	—	32.25	33.68	42.10	33.68
IV	—	39.91	35.84	—	—	36.21
Свега	25.90	35.36	34.74	33.68	35.87	35.36

У обе године дакле имали су највећу помоћ ђаци из техничког факултета. Кад ову помоћ поредимо с оном коју су имали ђаци из других факултета, онда налазимо, да је размера између њих била у

ФАКУЛТЕТУ:	Г О Д И Н И	
	1875	1874
философском	100 : 73.	100 : 94.
правном	100 : 98	100 : 97.

Напред показали смо, да је 1875 године било у Великој Школи мање ђака него ли у 1874 години, а број наставника напротив расте. Кад број наставника поредимо са бројем редовних ђака, онда видимо, да на једног наставника долази у средњу руку по 8,⁰ 4 ђака, у 1874. по 10,² а у 1871 год. по 14,³ ђака.

е. Издржавање Велике Школе

У 1874—75 рачунској години издато је на издржавање Велике Школе свега 106.550,80 дин. и то:

На плату наставника и професорских приправника	87.365,55
На библиотеку	1.515,60
На кабинете	3.704,80
На екскурзије ђачке	1.768,20
На набавку дрва и остале трошкове	3.111,89
На послужитеље	3.337,69
На благодејање ђачко	5.747,07

Кад овај издатак поделимо бројем редовних ђака, онда долази на једнога по 575,⁹⁵ динара.

Плата наставника износи од целог издатка 82 процента, а у средњу руку долази на једног наставника по 3798,⁵⁰ динара годишње.

Издатак на издржавање Велике Школе¹ стајао је овако на спрам целог буџета просветне струке:

РАЧУН. ГОД.	ПРОСВЕТНИ БУЏЕТ ИЗДАТАК НА ВЕЛ. ШКОЛУ	
	ДИНАРА	ПРОЦЕНТА
1865	1,011.880.66	60.725.04
1870	1,384.776.78	67.696.80
1875	1,756.756.38	88.410.00

Од целог просветног буџета износио је издатак на Велику Школу:

1865 године	6.00	процента
1870 »	4.89	»
1875 »	5.03	»

	ПРОСВЕТНИ БУЏЕТ ИЗДАТАК НА ВЕЛ. ШКОЛУ			
	УВЕЋАВАО СЕ ГОДИШЊЕ СА			
	ДИНАРА	ПРОЦЕНТА	ДИНАРА	ПРОЦЕНТА
Од 1865—70	74.579.22	7.37	1.394.35	2.30
» 1870—75	74.395.92	5.37	4.142.64	6.12
» 1865—75	74.487.57	7.36	2.768.50	4.56

¹ Осим трошкова на огрев и канцеларију, плате послужитеља и научна средства.

II Богословија

а. Наставници

И у овој години имала је Богословија два одељења, у првом одељењу радило је 11 а у другом 8 наставника, свега дакле њих 19. Од ових долазило је 9 на указне наставнике, а предавача и учитеља, које сам министар просвете поставља, било је 10.

У оба одељења било је 216 часова предавања у једној седмици.

Кад број часова поредимо с бројем разреда и наставника, онда видимо да је долазило :

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
На један разред . . .	25.0	39.6	31.0
На једног наставника	8.2	14.5	11.4

Кад по годинама старости поредимо наставнике вишег реда — указне — с наставницима нижега реда, онда видимо, да су они много старији, јер износи средња година старости наставника

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
Вишега реда	40.57	33.50	39.00
Нижега »	34.50	32.17	33.10
У опште	38.36	32.50	35.89

Плате је у средњу руку имао један наставник

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
Вишег реда	3175.54	3410.10	3227.67
Нижег »	505.20	1220.92	934.62
У опште	2204.49	1768.20	2020.80

Долазило је дакле за један недељни час

	У I ОДЕЉ.	У II ОДЕЉ.	У ОВА ОДЕЉ.
Вишег реда	292.51	184.30	257.10
Нижег »	84.24	93.92	91.59
У опште	275.56	121.94	177.26

б. Ученици

Ученика било је у Богословији

У РАЗРЕДУ	У ПОЧЕТКУ		НА КРАЈУ		СВЕГА
	У I ОДЕЉ.	У II ОДЕЉ.	У I ОДЕЉ.	У II ОДЕЉ.	
Првом	45	38	38	35	73
Другом	36	38	74	34	69
Трећем	39	17	56	39	54
Четвртном	55	—	55	54	54
Свега	175	93	268	165	250

Од почевших ученика понављало је у I одељењу њих 6, а у другом одељењу 1 ученик. Од 100 уписаних ученика долази на оне који понављају разред :

3.43 процента у I, а 1.08 у II одељењу; за оба одељења износи проценат 2.61.

Од 100 уписаних ученика

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
Оставило је школу	3.43	8.60	5.22
Искључено је	1.14	—	0.75
Умрло је	1.14	—	0.75
Остало до краја године	94.29	91.40	93.28
1873—74 год.	93.55	76.22	88.35

Ово поређење показује, да су у 1875 години ученици школу мање напуштали. Особито приметан напредак у томе показао се у II одељењу. У томе одељењу било је и мање кажњиваних ученика. Тако кажњивано је ученика :

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	СВЕГА
Затвором један пут	55	13	68
» више пута	10	6	16
Изгнањем	2	—	2
Свега	67	19	86

Од 100 уписаних ученика кажњивано је :

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	СВЕГА
Затвором блажим	31.43	13.98	25.37
» строжијим	5.71	6.45	5.97
Изгнањем	1.14	—	0.75
Свега	38.28	20.43	32.09

У томе одељењу било је и мање одсустава, јер проценат изостајалих од предавања ђака износи 33.33, докле у I одељењу достиже 80.57! У II одељењу није било ученика са неизвињеним изостанцима, а у I одељењу било је таквих 57.71 процента.

Кад узмемо у обзир само *извињене* изостанке, и према броју њиховом поделимо ученике у четири категорије, онда налазимо да је походило

	I ОДЕЉЕЊЕ	II ОДЕЉЕЊЕ	БОГОСЛОВИЈУ
Врло марљиво)	14.54	63.53	35.82
Марљиво	51.52	—	31.72
Немарљиво	29.09	20.00	24.25
Врло немарљиво	4.85	16.47	8.21

У II одељењу Богословије било је четири пута више ученика, који су часове *врло немарљиво* походили.

И поред овако јаког изостајања ученика у II одељењу Богословије, општи резултат успеха био је у томе одељењу бољи од оног у I одељењу, јер општи извод

г) Као *врло марљиве* узимамо ученике без и једног изостанка; као *марљиве* оне са 1—10 изостанака; као *немарљиве* узимамо ученике са 11—25 изостанака, а у *врло немарљиве*, који су више од 25 изостанака имали.

оцена показује за то одељење белешку 4,05, а за I одељење само 3,87. А и сам проценат ученика

	ИЗНОСИ О Ј Е		
	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОПШТЕ
Одличних	12.12	34.12	19.60
Врло добрих	61.21	40.00	54.00
Добрих	26.67	24.71	24.00
Слабих	—	1.17	0.40

У другом одељењу није био ни један ученик, који би имао да понавља испит из два предмета, а само 10 њих имали су да понове испит из једног предмета. У I одељењу било је таквих ученика 40, а петорица имали су да понове испит из два предмета.

Од 100 ученика имало је да понавља испит

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОПШТЕ
из I разреда	10.30	4.71	8.40
« II »	6.67	3.53	5.60
» III »	10.30	3.53	8.00
Свега	27.27	11.77	22.00

Добри ученици награђени су књигама и похвалним листовима. Од 100 ученика, који су школу свршили, награђено их је

	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
Књигом	5.45	45.88	19.20
Похвалним листом	6.67	16.47	10.00
Свега	12.12	62.35	29.00

У I одељењу имао је трећи разред највише одликованих (23.08), а у II одељењу било је највише одликованих (74.28) у другом разреду.

Како се ученицима не даје награда само за показани успех у наукама, него се при томе води рачун и о њиховом владању, то је са свим природно, кад видимо у I одељењу мање одликованих, јер је тамо кажњених ученика много више него у одељењу другом, као што смо напред показали.

Кад број наградом одликованих ученика поредимо с бројем кажњених, онда налазимо, да је на 10 одликованих долазило кажњених

ИЗ РАЗРЕДА	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
I	200	2	13
II	77	3	11
III	13	8	10
IV	17	—	29
Свега	33	3	12

У другом одељењу Богословије били су ученици млађи, па је с тога и одржавање реда лакше. Средња година старости износила је за ученике.

ИЗ РАЗРЕДА	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
Првог	17.13	13.91	15.72
Другог	17.50	15.97	16.75

ИЗ РАЗРЕДА	У I ОДЕЉЕЊУ	У II ОДЕЉЕЊУ	У ОВА ОДЕЉЕЊА
Трећег	20.67	18.67	20.11
Четвртог	21.02	—	21.02
У опште	19.22	15.60	18.03

У прво одељење Богословије примају се ученици са довољном претходном спремом, јер се од њих тражи да су свршили четири или бар три разреда гимназије. У друго одељење међутим примани су ученици из основне школе, и без обзира на године старости. Тиме се објашњава она велика разлика у средњој старости, коју налазимо код ученика из млађих и старијих разреда.

Од 100 ученика

БИЛО ИХ ЈЕ	I ОДЕЉЕЊА	II ОДЕЉЕЊА	ОВА ОДЕЉЕЊА
У 12 години	—	5.88	1.92
» 13 »	0.57	5.88	2.31
» 14 »	2.28	27.06	10.39
» 15 »	3.43	14.12	6.92
» 16 »	10.86	15.30	12.31
» 17 »	9.14	12.95	10.39
» 18 »	13.14	7.05	11.15
» 19 »	10.29	—	6.92
» 20 »	20.00	7.05	15.77
Старијих	30.29	4.71	21.92

У првом одељењу био је најмлађи ученик у 13-ој години, и то у првом разреду, а ученика старијих преко 20 година било је у првом (4), трећем (15) и четвртог (34) разреду.

У другом одељењу били су најмлађи ученици у 12 ој години (њих 5), и то у првом разреду; старијих преко 20 година ученика било је само четворо у трећем разреду.

По месту рођења било је ученика

РОЂЕНИХ У	У I ОДЕЉ.	У II ОДЕЉ.	У ОВА ОДЕЉ.	ПРОЦЕНАТ
Србији	170	—	170	65.38
Старој Србији	1	43	44	16.93
Херцеговини	—	18	18	6.92
Босни	—	15	15	5.77
Црној Гори	—	7	7	2.69
Аустро-Угарској	4	2	6	2.31
Свега	175	85	260	100.00

У првом одељењу било је само 2.86 процента ученика, који нису рођени у Србији, а у другом одељењу сви су ученици били из суседних покрајина.

Како су били ученици подељени на варошане и на сељане, види се из овог прегледа.

Види таблицу на стр. 148.

Процент ученика варошана био је у другом одељењу скоро два пут већи него ли у одељењу првом.

У РАЗРЕДУ	О Д С Т О У Ч Е Н И К А Б И Л О Ј Е					
	У I ОДЕЉЕЊУ		У II ОДЕЉЕЊУ		У ОБА ОДЕЉ	
	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	ВАРОШАНА	СЕЉАНА
Првом	13.33	86.67	57.14	42.86	32.50	67.50
Другом	27.78	72.22	60.00	40.00	43.66	56.34
Трећем	17.95	82.05	53.33	46.67	27.78	72.22
Четвртм	29.09	70.91	—	—	29.09	70.91
Свега	22.29	77.71	57.65	42.35	33.85	66.15

Међу ученицима првог одељења било их је највише из округа ужичког и крагујевачког (по 18), а најмање из округа црногорског и њупријског (по 5).

Кад ученике из Србије групујемо у четири области, према географском положају, и поредимо их са бројем мушких становника, онда се можемо боље уверити, који крајеви дају више ученика Богословији.

ПРОЦЕНАТ	О Д 100 УЧЕНИКА БИЛО ЈЕ		ПРОЦЕНАТ
	ВАРОШАНА	СЕЉАНА	
37.65	77.56	79.17	28.23
22.44	20.83	8.82	20.00
64	49	34	14.12
48	38	31	100.00
34	15	10	
24	8	7	
170	35	35	

И овај други наш највиши просветни завод, из кога ученици као готови и спремни радници у народ се враћају, добија најмање ученика из западних округа, и то опет већином сељана, као год што дају ови окрузи најмање ђака и Великој школи.

Према броју мушких становника види се, да је један ученик Богословије

РОЂЕН У	ВАРОШАНИН СЕЉАНИН У ОПШТЕ ДОЛАЗИО НА МУШКИХ СТАНОВНИКА	
	ВАРОШАНА	СЕЉАНА
Шумадији	1918	3654
Јужним окрузима	3110	3884
Западним »	1530	5988
Источним »	2797	5733
Србији	2194	4586

Из ових размера види се, да сеоско становништво даје тек у пола толико ученика колико даје варошко. Јер, кад би се н. пр. узело, да од сваке стотине варошана долази један да учи Богословију, онда би, према горњим размерама, долазио један из села од 209 сеоских становника у Србији, а у

Јужним окрузима	од 125 становника
Шумадији	> 191 >
Источним окрузима	> 205 >
Западним »	> 391 >

Благодејање имало је у I одељењу 33 а у другом 79 ученика. Од стотине 20 у одељењу првом и 93 у одељењу другом. Благодејање давато је у храни, и сав трошак износио је 7.830.60 динара, долази дакле у средњу руку на једног благодејанца по 69.91 дин.

в. Научна средства

У оба одељења Богословије било је 12 комада учила за земљопис, 14 за зоологију, једна збирка минерала и 54 учила за физику. У књијници првог одељења било је 4194 књига, а у другом одељењу књијница имала је само 80 књига.

г. Издржавање Богословије

У 1874—1875. рачунској години издато је на оба одељења Богословије 34.927.31 динара, ¹⁾ осем издатка на благодејанце. Од ове суме долази:

На плату наставника	29.975.20 динара
» » служитеља	2.711.24 >
» огрев и канцеларијске трошкове	2.029.95 >
» библиотеку	210.92 >

У 1873—74. години било је 33.825.63 динара издатка, и по томе издатак у 1875 години био је већи са 3.26 процената.

Кад издатак на плату наставника поделимо са бројем наставника, а цео издатак са бројем ученика, који су школу свршили, онда видимо, да је у средњу руку долазило на једног

наставника	1.577.64 динара
ученика	171.03 >

¹⁾ Овде није узет издатак на благодејанце, који износи 7830.60 динара.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

III Гимназије и реалке

Ових средњих школа било је у Србији 1875. школске године свега 18, и то :

2 гимназије, у Београду и Крагујевцу, свака са 6 разреда;

6 нижих гимназија (I и II београдска, крушевачка, неготинска, пожаревачка и шабачка), свака са 4 разреда;

3 ниже гимназије (ваљевска, јагодинска и ужичка), свака са 3 разреда;

1 виша реалка, у Београду, са III., IV., V. и VI. разредом, и

6 гимназијских реалака (у Алексинцу, Зајечару, Књажевцу, Лозници, Смедереву и Чачку), свака са 2 разреда.

У почетку 1874—75 школске године додат је гимназијским реалкама, у Ваљеву и Ужицу још и трећи разред, и тиме подигнуте су на ниже гимназије. Крушевачкој нижој гимназији додат је четврти разред, и тиме је дошла у ред нижих потпуних гимназија.

Неке од ових школа смештене су у државним зградама, друге су у зградама општинским, а неке опет у приватним зградама, за који се плаћа кирија и то или из државне касе или тај трошак чини општина. Врло мало има таквих зграда, које би одговарале школској потреби.

Према површини и становништву, долази у Србији једна гимназија и реалка на 2087 квадратних километара и 75.216 становника.

Ако поделимо Србију у четири области, и поредимо број средњих школа са површином и становништвом, онда налазимо, да је била једна гимназија и реалка на

	КИЛОМЕТАРА	СТАНОВНИКА
У Шумадији	1529	66.837
» Западним окупацима	2025	73.350
» Јужним »	2879	85.146
» Источним »	2735	95.477

а. Наставници

У свима гимназијским и реалним школама радило је свега 126 наставника, и то :

	У ГИМНАЗИЈАМА	У РЕАЛКАМА	СВЕГА
директора	7	1	8
професора	37	13	50
суплената	7	5	12
предавача	17	3	20
учитеља вештине	16	6	22
вероучитеља	7	7	14
Свега	91	35	126

У ГИМНАЗИЈАМА У РЕАЛКАМА СВЕГА

ПРОЦЕНАТ

директора	7.69	2.86	6.35
професора	40.67	37.11	39.68
суплената	7.69	14.29	9.52
предавача	18.68	8.57	15.88
учитеља вештине	17.58	17.14	17.46
вероучитеља	7.69	20.00	11.11

Према томе има

	НАСТАВНИКА	У ГИМНАЗИЈАМА	У РЕАЛКАМА	СВЕГА
вишег реда	51	19	70	
нижег реда	40	16	56	

ПРОЦЕНАТ НАСТАВНИКА

вишег реда	56.05	54.29	55.55
нижег реда	43.95	45.71	44.45

Разлика, коју у овим размерама налазимо, врло је незнатна.

Колико је било наставника у свакој категорији у школама појединих области, види се из овог прегледа.

ОБЛАСТ	БРОЈ НАСТАВНИКА			ПРОЦЕНАТ НАСТАВНИКА	
	ВИШЕГ РЕДА	НИЖЕГ РЕДА	СВЕГА	ВИШЕГ РЕДА	НИЖЕГ РЕДА
Шумадија	14	9	23	60.87	39.33
Источни окупаци	11	16	27	40.74	59.26
Западни окупаци	9	7	16	56.25	43.75
Јужни окупаци	6	11	17	35.29	64.71
Варош Београд	30	13	43	69.77	30.23

Сви ови наставници радили су у 45 разреда гимназијских и у 16 разреда реалних школа. Према томе долазило је у средњу руку на један разред школа

гимназијских по	2.02	наставника
реалних »	2.19	»
у опште »	2.07	»

Предавали су недељно

У ГИМНАЗИЈАМА РЕАЛКАМА СВЕГА

ЧАСОВА

директори	44	6	50
професори	597	222	819
супленти	121	87	208
предавачи	314	40	354
учитељи вештине	286	88	374
вероучитељи	50	28	78
Свега	1412	471	1883

У ГИМНАЗИЈАМА РЕАЛКАМА СВЕГА
Ч А С О В И

У СРЕДЉУ РУКУ ПРЕДАВАО ЈЕ ЈЕДАН

директор	6.29	6.00	6.25
професор	16.14	17.08	16.38
супленат	17.29	17.40	17.33
предавач	18.47	16.67	17.70
учитељ вештине	17.87	14.67	17.00
вероучитељ	7.14	4.00	5.57
наставник вишег реда	14.94	16.58	15.39
» нижег реда	16.25	9.75	14.39
наставник у опште	15.52	13.46	14.95

У гимназијама наставници вишега реда имају мање часова, а наставници нижега реда имају их више. У реалкама пак обратно је.

Ово долази отуд, што је у овим школама мање разреда, а предавачи и вероучитељи морају се и у те школе постављати. А што опет наставницима вишега реда (професорима и суплентима) долази по више часова, то је за то, што су у гимназијским реалкама обично само два така наставника, који морају у оба разреда предавати све прописане предмете.

Из овог прегледа види се, колико је у свима средњим школама наставника из сваке категорије, и колико су имали часова предавања.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ НАСТАВНИКА КОЈИ СУ ПРЕДАВАЛИ ЧАСОВА						УКУПНО
	1—5		6—10		11—15		
	16—20	20	16—20	20	16—20	20	
Директори	2	—	—	—	—	—	∞
Професори	1	4	18	26	1	1	50
Супленти	—	—	3	6	2	2	12
Предавачи	3	3	3	9	2	2	20
Учитељи вештина	—	—	6	5	5	5	22
Вероучитељи	5	5	3	1	—	—	14
Свега	11	25	33	47	10	10	126
Процент	8.73	19.84	26.19	37.30	7.94	7.94	100.00

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ПРАКТИЧНО УПУТСТВО

ЗА

ПРЕДАВАЊЕ ОЧИГЛЕДНЕ НАСТАВЕ

(НАСТАВАК)

22. РАЗГОВОР

Ствари које видимо на земљи

Поље, луг, врт, забран, пашњак, пољана, извор, поток, река, насип, језеро, планина, долина, равница, пут и т. д.

Изазили сте изван вароши у поље, па шта сте тамо видели? Који ми уме казати, шта је у пољу спазио?

— Ђаци броје што знаду, па кад већ више ни чега не могу да се сете, онда их учитељ својим питањима даље упућује. — Кад се засејавају поља? — Једна у јесен а једна у пролеће. — Како се зове онај усев, који се сеје у пролеће, а како онај што се

сеје у јесен? — Први се зове јарни, а други озимни. — Шта се зове суват, шта испуст, шта ледина? Како се зове оно место, одакле избија вода? — Кључ, источник, извор, врело, студенац. — Кључем се зове вода, која јако избије. — Како се зове она вода, која се од неколико изворчића у једно слије? — Поток. — А кад се више потока уједно састави? — Речица. А кад се опет више мањих речица у једно слију, зове се велика река.

Напомена. Само се по себи разуме, да питања треба да буду подешена са околином у којој су деца, а део физичке географије, који се овде покреће треба очигледно разјаснити.

Писмени рад као и код прошлог вежбања.

23. РАЗГОВОР

Вода и предмети који се налазе близу воде и под водом

Вода, — речна, изворска, бунарска, кишна, снежна — потоци, реке, пруд, залив, море, језеро, острво, мост, лађа, воденица; риба, рак, пијавица; уток, водопад, камен, песак, брег, ива, водена растиња и т. д.

Овде долазе ствари које су пређе помињате, али се сада разматрају у другом односу и са другог погледа. И овде, као и у претпрошлим разговорима, ради очигледности треба показати ђацима или саме предмете или њине слике.

24. РАЗГОВОР

Сагорљива тела

Дрво, угљ — дрвени и камени, — слама, хартија, сено, конци, маст, сало, восак, лој, шпиритус, црно, месо смола, кости, рогови, коса, барут и т. д.

Овде може учитељ напоменути, да нека тела при горењу издају непријатан задах, по коме их можемо познати а да их не видимо; сем тога нека покаже и то, да неки предмети као: маст, лој, восак, зељин, петролеум и т. д. сасвим изгору а други остављају после себе пухор, пепео, гар, угљен. Такође може дати поуку односно опрезности и чувања од ватре.

25. РАЗГОВОР

Људи који су потребни кад се кућа гради

Земљомер, зидар, каменар, возар, наимар, радници, столар, бравар, ковач, циљар и т. д.

Може ли сам један човек начинити кућу? — Зашто не може? — Који људи треба да помажу да се кућа направи? — Деца броје разне мајсторе и раднике. — Да ли зидар мора најпре знати, колико ће висок зид да изида? — Ко му то каже? — Мерник — инжењер. — Шта ради мерник? — Ради ли само један зидар или њих више? — Мајстор предузимач има своје помоћнике — наимаре — који и надгледају раднике, који вуку и носе песак, циљу прец, малтер, и који зидају. — Од куда мајстори добијају камен? — Ко га разбија и вади? — Ко спрема дрвену грађу? — Где се прави циља? — Побројте сад све раднике, који су потребни при прављењу куће. Ви сигурно нисте никад мислили о томе, шта је људи потребно док се начини једна кућа, у којој се ви заклањате од хладноће и злог времена.

26. РАЗГОВОР

Алати, — оруђа, справе — дрводеља и столара

Тестера, брадва, кесер, просек, струг, сврдо, бургија, угломер, шестар, макља, длето, турџија, каламир и т. д.

27. РАЗГОВОР

Алати ковачки и браварски

Мехови, наковањ, чекић, кљешта, маљ, пила, ренде турџија и т. д.

Можда сте видели, кад зидар руши зидове од старих кућа, или стари мост какав. Чим он то ради? — Чиме каменар онако отеше и углади рапави камен? — Који су алати за тај рад нужни?

Напомена. Ако ставимо деци овако питање: шта је потребно зидарима кад подижу зид, она ће нам сигурно на то питање одговорити: камен, креч и т. д. Па зато, да би обрадили њину пажњу на алате, треба их другачије навести на правилни одговор. На прилику овако: узима ли зидар голем рукама креч или му је за то потребна каква справа. Кад деца добију јасан појам о алатима, онда им треба протумачити, да се оно, из чега се што прави, зове материјал, а оно, чиме се тај материјал прерађује, зове алат, јер појам о алату и материјалу деца често помешају и не разликују један од другог. Зато се при овом разговору око тога обавештавања треба големо забавити, докле год деца не узмогу добро разликовати и делити једно од другог. Треба их питати да у промену кажу: час шта је материјал, а час шта је алат, т. ј. чиме се шта прави и од чега се што прави. Треба при руци имати бар неке и неке алате, или њине моделе, а по неки се могу нацртати на табли.

28. РАЗГОВОР

Унутрашњи део куће

Зидови, степени, ходник, кујна, подрум, таван и т. д.

Разгледали смо кућу споља, а сад ћемо видети кака је изнутра. Кад улазите на врата у кућу где дођете? — У ходник — предсобље. — Куда после идете? — Како ћете се попети на горњи спрат? — По степенима. — Ода шта су начињени степени?

Овако нека учитељ распитује о свима деловима куће; за тим нека тражи да ђаци понове све оно што је говорено и нека изазива и буди у њима све нове и нове појмове.

Чине ли само зидови целу кућу? — А кров? — Спаваћа, гостинска соба, кујна, трпезарија и. д. шта је све то заједно? — А оделито свако за себе чине ли кућу? Сад ми кажите шта су зидови према целој кући? — Зидови су део куће. — Шта су степени, и шта је свака соба за себе, кујна, подрум, таван и т. д. према целој кући? — Степени су део куће, собе су део куће.

О чему смо сада говорили? — О деловима куће, — Где се налазе ти делови: споља или изнутра? Како их дакле можемо назвати? — Унутрашњи делови куће. — А како зовемо оне делове, што су споља? — Спољашни делови. —

Сад треба поновити све што је до сада казано.

29 РАЗГОВОР

Делови собе, прозора и врата

1. Делови су собе: *под, таваница, прозор, иећ, врата, зидови.*
2. Делови прозора: *крила, оплата, оков, стакло.*
3. Делови врата: *оплата, брава, шарке.*

Овде, као и у прошлим, вежбама треба објаснити ђацима, шта се зову делови, а шта је целина, представљајући им појмљиво, да је део појам односан, и да се та реч употребљује само у односу према целини. Соба је на прилику део, ако је узмемо према целој кући; али та иста реч значи и целину, ако је разматрамо засебно саму за себе, јер је она опет састављена из својих особитих делова, као: прозора, врата и т. д. Исто је тако оплата део прозора, као и стакло и оков и т. д. Истина, наћи ће се слабијих ђака, који неће моћи одмах разумети и појмити те односе, и за њих ће доста бити да само виде те делове и познаду њине називе.

30. РАЗГОВОР

Делови подрума, бунара, кујне

1. Делови подрума: *зидови, свод, врата, темељ, прозорчићи, решетке.*
2. Делови бунара: *извор, зид, рупа, ограда, точак, ведро, ланац.*
3. Делови кујне: *огњиште, димњак, клуче, полице и т. д.*

31. РАЗГОВОР

Пространије тумачење свега досадањег

1. Кућа као стан човеков.
  - а., Кућа у опште.
  - б., Материјал за подизање куће.
  - в., Мајстори и радници који су потребни при грађењу куће.
2. Делови куће.

Из досадашњих вежбања ђаци су упознали више од пет стотина разних назива, који су својствена појединим предметима. При том раду задобили су очигледним путем толико исто појмова и представа, од чести нових, а од чести само боље објашњених и доведених у ред. И ако су се понеки предмети повише пута понављали, опет зато, та понављања не само да не шкоде, но баш одговарају цели очигледне наставе, која и тражи, да се колико је год више могуће и почешће говори о једним истим предметима, како би се што боље и тачније разматрала са свију страна и остали као својина детиња. Пошто су деца, као што рекох, добила приличан број представа или материјала за представе, онда их треба упутити, како да све то саставе и склопе у једну целину, т. ј. да се сав пређашњи материјал преради.

Сви дакле до сада именовани предмети и ствари могу бити подељени на четири главна дела, а ти опет делови могу бити састављени у једну целину кућа: као стан човеков. Таким начином излази једно из другог, и један се предмет објашњава другим, а у памети се дечијој образује цео низ појмова, који

тече у поретку. Појмови и представе засебно добијене могу само онда корисне бити, кад се из њих може и уме да изведе и створи главни појам.

Разговор се продужује овако:

Ми смо до сада, децо, говорили о разним предметима, који се налазе споља и изнутра у кући и на кући; именовали смо људе и ствари, који су потребни при грађењу куће, а сад ћемо говорити о самој кући као стану човековом.

Где ви већим делом проводите време преко дан, и где по целу ноћ боравите? — Ко живи с вама у кући? — Отац, мати, браћа, сестре. — Имају ли сви људи своје куће? — Зашто немају? — Живи ли у кући и животиња? — Ја где живи? — Где живе дивљи зверови? — Знате ли ког шумског звера? — Зец, лисица, курјак — Да ли су људи увек имали оваке куће, као што их сада имају? — Знам да ми то не умете казати, па зато слушајте да ја вама кажем: У почетку су људи живели по шумама, и у пећинама као зверови. Има места, која су далеко одавде од нас, и тамо људи још и данас немају никаквих кућа, но живе по шумама, на дрвећу, или у рупама и пећинама. Би ли ви волели живети у таким местима, где нема кућа? — Зашто ли тамо нема кућа? — Како ли је деца кад је киша и кад је хладно? — Видите, децо, каким се добрима ви користите, и шта сте дужни вашим родитељима, и онима, који су вам место њих. Сигурно нисте никад мислили о томе, како сте срећни што имате кућу и у њој топлу и меку постељу. Помислите само како би вам било, кад бисте морали спавати на голој земљи, или кад би само неколико дана провели у шуми. — По селима људи живе у кућама шеперачама, а пука сиротиња у колебицама и земуницама. Јесте ли видели шепераче и сиротињске плетаре и земунице? — Шта нема у њима? — Јесу ли добре за живљење? — Јесу ли све куће једнаке по величини? — Јесу ли све лепе? — Како се зове велика, лепо озидана кућа? — Здање. — Како се зове кућа у којој живи Краљ? — Дворац. — Где је боље живети, у дворцу или у колеби? — Истина, децо, да је у великим и лепим кућама угодније живети, него у малим, али онај, који је задовољан са оним што има, може и у најчемернијој колебици срећно и задовољно да живи. А на против они, у оним лепим кућама, могу незадовољни и несрећни бити. — Сад ми именујте предмете, који су потребни кад се кућа гради. Како се сви они зову у две речи? — *Кућни материјал.* — Шта је дакле потребно при прављењу куће? — Камен и креч. — Од куда добијамо камен? — Вади се из брда. — Како се зове оно место одакле се камен вади? — Камени мајдан. — Је ли камен добар за кућу онакав, какав се из земље из-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Шта треба најпре с њим радити? — Треба га претесати, а неки и угладити. Ко теше камен? — Који су алати потребни за то? Какав се обично камен употребљује у нашој вароши кад се граде куће?

Овим се редом могу поновити сви предмети који су се до сад прешли. У осталом не треба баш дуго протезати то понављање и устављати се на ситницама и појединостима, или само код једних те једних ђака. Треба увек имати на уму време које је одређено за та вежбања и саму цел. Важност ових вежбања неће се ни у колико умањити, ако се пропусти оно што надмаша моћи ђачке или што је сувишно за њих.

32. РАЗГОВОР

Домаћи прибор

Намештај и друге ствари, које се налазе у соби: Сто, столица, кревет, диван, колевка, сахат, огледало, слике, иконе, топломер, свећњак, ковчег и т. д.

Ми смо разматрали кућу и њене делове, а сад ћемо прегледати предмете, који се налазе унутра у кући. Опомените се какве ствари виђате у собама сваки дан. — Сто, столицу и т. д.

Ако који ђак уврсти и ону ствар, која не припада намештају, на прилику: врата, пећ и т. д., онда учитељ треба да важе, да су то неодвојни делови собе, коју иду с њом. Јер, ако ми на прилику променимо стан, онда не можемо узети са собом врата, пећ и т. д., као што можемо понети други намештај. При понављању, које се мора чинити при крају сваког разговора, ђаци треба да одговарају у потпуним реченицама овако: Сто је намештај; столица је собњи намештај и т. д. Исто тако да кажу корист и употребу сваке ствари, као и то, ода шта је и коју је начинио.

За што ће столица? — Да на њој седимо. Дакле, столица је за седење. — Поновите те речи. — За што је сто? — Одговорите онако, како сам вам казао за столицу. — Сто је за то, да на њега мењемо ствари. — Још за што? — Сто служи и за то, да на њему ручавамо и пијемо кафу. Још и за то, да на њему пишемо и друго шта радимо. — За што нам треба огледало? — Огледало нам треба за то, да се огледамо. — Кад се треба огледати на огледалу и зашто? — Да видимо, је ли нам чисто лице и да ли нам је у реду наша одећа. — Зашто ће орман? — За остављање преобуке, посуђа и т. д.

Писмени рад. Пошто ђаци већ имају довољно појма о предметима о којима је говорено, то сад могу сами писати реченице, у којима ће бити означена корист и употреба предмета.

33. РАЗГОВОР

Кујнски прибор

Лонци, крчизи, теџије, илтице, таве, шафољи, чорбалуци, роштиљи, трношици, ватраљ, машице, сито, нафеве, сланица и т. д.

Треба питати о користи и употреби тих ствари, ко их прави и ода шта, о њиховим деловима, о изгледу — обиму — а то ће све дати доста разноврсне хране и материјала ђачком размисљању.

34. РАЗГОВОР

Разне домаће ствари и оруђа

Маљ, чекић, секира, тестера, брадва, кесер, кљешта, метла, четка — собна, за одећу, за обућу, — игла, напрг-стак, ножнице, умиваоник, вретено, преслица

Прошлого часа, именовали сте ствари које се налазе у соби и кујни. — Сад ми кажите, како се зову ствари које су у кујни? — Кујнски прибор. — Да ли нема још каквих домаћих ствари, које су веома потребне? На прилику, да не бисмо морали за сваку ситницу слати по дрводељу и столара, шта је потребно да свака кућа од алата има? — Чекић, тестерицу, бургију и т. д. — Сећате ли се да смо што год о тим стварима говорили? — Ко их употребљује? Како се зову једном речју? — Алати. — Дакле, кад су неке од тих ствари потребне свакој кући, то у које предмете те алате треба да бројимо? — У остали домаћи прибор.

35. РАЗГОВОР

Земљораднички и вртарски алати

Мотика, будак, ашов, грабље, виле, коса, сри, косир, илуз, дрљача, брана, раник, цртало, оје, ралица и т. д.

36. РАЗГОВОР

Одећа и обућа

Кошуља, гаће, пршњак, капут, гуњ, чакшире, докеленице, подвезице, рукавице, капа, чизме, опанци, ципеле и т. д.

Од учитеља се тражи, да зна име и назив разних делова једне исте одеће. То је особито нужно због правописа и чистоће језика, јер деца попримају од слугу и служкиња неправилне називе и имена ствари особито које су узете из туђих језика. Разговор се увек свршава са понављањем у целим и потпуним реченицама, на прилику: пршњак је одећа. Бунда је зимња одећа. Опанак је лака обућа и т. д.

37. РАЗГОВОР

Делови одеће

Делови горње одеће — капута: — рукави, огрлица, јака, колир, цоруб, и т. д.

Делови чизме: саре, фон, лице, цета и т. д.

38. РАЗГОВОР

Материје од којих се прави одећа

Вунена материја: *сукно, чоха, фланел.* Ланена израда: *убрус, застирач, илатно, батист.* Свилена материја: *атлас, свила.*

Појам о материји и осталим стварима одређен је кад је био разговор о разним оруђима и материјалу. — Говорили смо о одећи и њеним саставним деловима, а сад ћемо рећи коју и о томе, од чега се сваки део саставља.

Знате ли, од чега је сашивен мој капут? — Од чохе. — Ода шта још? — Ода шта су начињена дугмета? — Јесу ли само од свиле? — Само су обавијена свилом. — Шта је у средини дугмета? — Дрво, кост или друго шта. — Кост, гвожђе, дрво па и хартију обавију сукном, чохом, свилом и т. д.; па како се та дугмета зову? — Сукнена, свилена и т. д.

39. РАЗГОВОР

Мајстори који праве одећу

Кројач, кожар, капар, обућар.

40. РАЗГОВОР

Храна и пиће за човека

Хлеб, месо, зејтин, млеко, сир, лој, маст, со, зелен, каша, колачи, вино, пиво, кафа, чај и т. д.

Именујте ми неколико предмета, који нам служе за храну. — Којом се речју може све то уједно казати? — Хлеб, месо и т. д. хране човека и зато се зову *људска храна.* — Од куда добијамо хлеб? Како се справља? — Како се зову све оне ствари, помоћу којих се спрема и зготовљава храна? Кажите ми најпре оне речи којима се служимо кад готовимо јела? — Вари, пржи, пече, запржава, кисели, соли, ври итд.

При називу зачина: — шафран, паприка, мирођија, бибер и т. д. — учитељ нека покаже од куда се шта добија, као и од чега је приправљено од (семена, плода, корена, листа и т. д.). Само не треба прелазити у техничке ситуације.

41. РАЗГОВОР

Плодови и баштенско поврће

Зелен: *салата, краставци, лук, боб, грах, грашак, репа, ротква, кунус, мрква, першун.*

Воће: *јабуне, крушке, дудиње, шљиве, вишње, ораси, грозђе, јагоде, диње и т. д.*

42. РАЗГОВОР

Животиња од које се употребљује месо за јело

Четвороножне: *во, крава, теле; ован, овца, јарац, коза, јаре, зец.* Живина: *кокоши, гуске, патке, голубови*

и т. д. Рибе и друге животиње: *шаран, штука, деве-рика, јегуља, моруна, рак, шуж, шкољка и т. д.*

Казали сте да храни човековој припада месо; па знате ли од које се животиње једе месо? — Од оваца, говеда, коза, свиња и т. д. — Једе ли се месо од коња? — Неки народи, далеко од нас, радо једу коњско месо, а има људи и у Јевропи који једу то месо. У њему баш и нема ништа штетног за храну. — Да ли се само четвороножне животиње употребљују за храну? — Употребљује се и месо од неких тица. — Умете ли ми именовати оне тице, од којих месо једемо?

Напомена. При свршетку овог разговора, треба поновити имена свију животиња, о којима је говорено, па онда показати ђацима поредак, по коме једна за другом иду. На прилику четвороножне, тице, рибе, водоземци, домаће, шумске, дивље, ит-томе и т. д.

43. РАЗГОВОР

Људи који спремају све што треба за храну

Воденичар, пекар, месар, рибар, ловац, земљорадник, ертар и т. д.

Ода шта се меси хлеб? Ко га меси? — Хлебар, земничар, пекар. — Хлеб обично пече пекар; у понекима кућама, а особито по селима, хлеб месе и пеку жене у кући, и тај се хлеб зове домаћи или кућевни хлебац. — Од куда добијамо брашно? — Може ли се брашно млети и у кући? — У селима, где нема на близу воденица, мељу људи, а и жене, брашно ручним жрвњевима, — жрвњају. — Али је тај рад тежак, и брашно излази крупно. Јесте ли видели воденицу? — На води, сувачу, парну. — Шта окреће горњи камен? — Онај се камен окреће помоћу воде, ватре или коња. — Ода шта постаје брашно? — А од куда се добија пшеница и кукуруз? — Расте на њивама. — Да ли сами од себе нарасту као и друга трава? Шта раде људи око њих? — Најпре нагноје њиву, па онда поору и посеју; кад сазре, жању, вршу, беру и т. д. Да из семена постане храна, треба земља, сунце, киша и људи. — Видите шта има посла и труда док се зрно добије, да се може самлетити и хлеб умесити. Који људи врше те послове? — Земљорадници. — У неким се местима сеје толико хране, колико је потребно за исхрану; у другим опет, као по варошима, никако се и не сеје. Но има опет места у којима се много више хране посеје и уради, него што је потребно оним мештанцима; тада се онај сувишак носи у неродна места и у места у којима се никако храна не сеје, те се продаје. Људи који се баве куповањем и пренашањем хране, зову се житарски трговци. Поновите што сам вам казао. Исто тако има људи, који тргују са брашном. Како њих зовемо? — Брашнари.

Овде се може проговорити и о другим занатима и трговинама. При свршетку разговора нека се понове имена свију оних, који се баве спремом за храну. Показати им, како се иште много руку за приправљање само насушног хлеба, и обратити им пажњу на изобилје и разноврсност хране, као и на потребу труда, рада и знања за то све.

44. РАЗГОВОР

Животне потребе човекове

1. Храна. 2. Одећа. 3. Кућа и друге кућне потребе

Време је већ да се обазремо на све што год смо до сада прошли; да се разбацани делови саставе у једну органичну целину; да се упуте ђаци да искажу и објасне све што им је до сада говорено, и да то доведу и ставе у поредак. Ослањајући се на оно што смо прошли и изучили, треба сад полако крчити пут у напред. Животне потребе човекове узимају се најпре у опште, у целини, па се онда деле по делима, тако како ће један род потреба будити и изазивати појам о другима и како ће они опет сви заједно образовати појам целине. Учитељ ће у томе отпочети овако:

Сад хоћу да покажете и именујете све предмете, о којима сам вам говорио и то од почетка нашег разговора па до сада. Ђаци нека сад броје и именују, а учитељ нека им припомаже, захтевајући да један за другим беспрекидно, што брже то чине. Кад ђаци по два-три пута понове име једног предмета, а то ће често да се догађа, а и застајкиваће и сећати се по неколико секунда, а учитељ, користећи се том збрком дечијом, нека им каже, како је врло нужно да се доведу у ред све ствари и предмети, па да се онда може лакше чинити преглед над њима.

Видим да сте много запамтили од онога, о чему смо разговарали, али кажите ми на шта би било налик домаће газдинство једне куће, кад би све те ствари и предмети били тако испретурани, разбацани и растављени, у таком нeredу, као што их ви сад побројасте? На прилику, кад би заједно стајао: тиган, огледало, виљушка, будак, сахат, ступа, маљ, јастук и т. д.? — Ствари, дакле, децо, треба довести у ред, т. ј. сваку ствар треба метнути онде, где јој је њено место, а не где му драго. Е па сад ми кажите какве ствари треба понаместити заједно, ако смо ради, да су нам у реду и на своме месту? — Ствари сродне, које су налик једна на другу, треба мењати једну до друге. —

Као год што треба радити са самим стварима, тако исто треба поступати и са њиним именима и називима. Кад ставите у ред имена предмета, који су налик један на други, онда ће вам у глави и мислима такође бити реда. Постарајмо се, дакле, да ставимо и доведемо у ред имена и називе свију предмета, које сте запамтили. Који су од тих предмета, о којима смо говорили најнужнији за живот наш? Шта вам треба свакога дана, па и по неколико пута преко дан? — Храна. — После хране, шта је најнужније. — Одећа и обућа. — Можете ли бити без одеће и обуће, особито зими? — Казали сте сад два предмета која су нужна људима за живот. Но осим хране и одеће, шта

је још нужно? Где бораве људи ноћу? — У постели. — А где се наводи кревет са постељом? — У кући — у соби. — Дакле, кућа је стан човеков. Могу ли људи ноћивати у пољу или живети у шуми? Како би им било на киши, ветру и мразу? Шта је дакле нужно човеку сем хране и одеће? — Кућа. — Поновите ми то троје, што треба сваком човеку у животу. — Храна, одело и кућа. — Е сад већ можемо ставити у ред ствари и предмете о којима смо говорили, кад знамо то троје што је главно. Кажите ми сад одељено, и то све из почетка, све што уз кућу иде, па онда што иде уз одело, и на послетку што долази у храну. — Кућа, соба, кујна, подрум и т. д. — Видите, да је сад више поретка у распореду предмета, него што је пре било. Постарајмо се још и боље да доведемо у поредак и остале предмете, који иду уз кућу. Шта нарочито саставља кућу? — Делови куће. — Како се зову предмети, који се употребљују при прављењу куће? Кућни материјал.

Приђимо сада другоме делу—одећи—и постарајмо се да и ту доведемо ствари у ред. Промислите најпре добро сами, како би предмете који иду у одећу уредили. Нећемо ли и овде моћи онако урадити, као што смо радили, кад смо доводили у ред предмете, који иду уз кућу? — Делови одеће и материја за одећу. — Први део опет може се подразделити још овако: одећа и њени делови. Сад поновите то дељење 1. Одећа, 2. делови одеће и 3. материја за одећу. Побројте сад предмете, који иду уза свако одељење.

Сад нам још остаје да доведемо у ред предмете који се броје у храну. Промислите, како би то учинили. Да ли се и овде не би могла учинити онака подела као и код одеће и куће? Може. Именујте неколико предмета који долазе у храну. — Месо, хлеб, купус и т. д. — Откуда добијамо месо? Именујте сад животињу, од које месо једемо, и како се зове месо од сваке те животиње? Како се зове храна која је зготовљена од меса? — Сад можемо по томе учинити оваку поделу: месната — мрсна — храна, или још боље животињска храна. — Ода шта се меси хлеб? Од куда се добија брашно? А зрно? Предмети који расту из земље, зову се биљке. Поновите што сам вам казао. Све биљке уједно узете зову се биљно одељење. Шта се зове биљно одељење? Знате ли које јело, које се справља из одељења биљног? Све се животиње уједно узете зову одељењем животињским. Поновите како се може поделити храна. — На храну из одељења животињског, и на храну из одељења биљног. На храну животињску и биљну. Кажите сад, које је храна животињска а које је биљна. А шта је то со? Со не припада предметима, који расту, но онима који се копају из земље. Ти предмети који се из земље копају зову се минерали. Утувите ту реч: минерали. Ка-

мен, злато, сребро, гвожђе, сумпор, жива, со и т. д. једном речју зову се минерали. Но они минерали који се на ватри топе, лију и кују, зову се још и метали. Али како они не припадају храни, то ми за сада овде о њима не ћемо ништа више ни говорити. Поновите сада још једном, како смо поделили предмете, који се броје у храну.

— Храна се дели на храну из одељења животињског, на храну из одељења биљног и на храну из одељења минералног. — Да ли сад има бољег поретка у вашим мислима? На колико смо главних делова поделили све предмете, о којима смо говорили, поновите.

— На три: кућу, храну и одећу.

Без тога трога људи не могу живети. Све, што је човеку нужно за живот, зове се животним потребама. Које су дакле животне потребе?

— Храна, одећа и кућа. —

Како смо поделили све предмете, који се броје у кућу?

— На двоје: делови куће и материјал.

Како смо поделили предмете, који иду у храну?

— На троје: 1. храна животињска; 2. храна биљна и 3. храна од минерала.

Да бисмо још тачније уредили предмете који се броје у кућу, додаћемо кућном делу још једно поддељење, у које ће доћи сви они предмети и ствари који су преко нужни свакој кући. Знате ли који су то предмети? — Како ће бити онда подељење што се тиче куће?

— 1. Делови куће; 2. кућни прибор и 3. материјал за кућу. —

Поновите још једном три најпрече потребе човекове.

Напомена. Ваџи нека одмах запишу сва три дела у овом поретку.

Животне потребе човекове

I К У Ћ А

- а., Делови куће.
- б., Кућни прибор.
- в., Материјал за кућу.

II О Д Е Ћ А

- а., Погодна одећа.
- б., Делови одеће.
- в., Материјал за одећу.

III Х Р А Н А

- а., Храна животињска.
- б., » биљна.
- в., » од минерала.

45. РАЗГОВОР

Домаћи предмети

Да видим сада, јесте ли утувили поредак у који смо ставили све предмете. Побројте све животне потребне човекове.

— Животне су потребе човекове: кућа, одећа и храна. — У колико одељења можемо поделити сваку ту потребу? — У три. —

Говорили смо о деловима куће, грађевинском материјалу и мајсторима; а сад ћемо се бавити газдинским и домаћим потребама. Које се ствари налазе у свакој соби? — Столови, столице... За шта ће столони и столице? Ко их прави? Ода шта се праве? Од каквог дрвета? Шта још има у собама? — Ковчези, ормани, клупе, чивилуци. — За што ће они? Шта виси о зиду собњем? Шта још има као украс у богаташким собама? — Велика огледала, сахатови, слике. — Одашта се прави огледало? Јесу ли сва огледала од стаклета? Чиме је премазана друга страна његова? Ода шта се праве кревети и дивани? Шта је на њима дрвено? — Наслони, ноге и леђа дрвени су. — Ода шта је мекота у дивану? — Наложени су рогозом, коњском длаком или вуном, а опшивени кожом или другом каквом материјом. — Ко налаже диване и столице? — Мајстори собњег намештаја. — Како се зову све ствари које се налазе у соби? — Собњи намештај, собни прибор и собни украс. — Из којих се обично делова састоји постеља? — Из сламљаче, перине, јастука и душека. Чиме се обично пуне јастуци? Да ли се од све домаће живине узима перје за перину? Од којих? Чиме налажу своју постељу сиромашни људи? — Сламом, сеном, ољвином (комишом, љуском од кукуруза), лишћем, маховином. — А душеци? — Коњском длаком и овчијом вуном. — На чему је најздравије спавати? Ко најпријатније и најспокојније спава? — Онај који преко дан није учинио ништа рђаво. — Како се зову ствари које се употребљују у кујни? — Кујнски прибор. — Ода шта се прави кујнски прибор? Је ли сав од гвожђа? Ода шта је још? Још? Како се зове посуђе које је начињено од земље? — Земљано посуђе. — А оно које се прави од гвожђа, олова, бакра, лима? Дакле, колико ће бити разних родова посуђа, кад га поделимо по материјалу од кога се прави? — Посуђа има земљаног, гвозденог, бакарног, дрвеног и стакленог. — Од чега се прави оно бело посуђе што се зове порцулан? — Не знате? Ево ћу вам казати: Порцулан није ништа друго, но врло танка бела земља, која се не налази свуда. У ту се земљу меша прах од камена. На особитим, и само за то удешним воденицама, меље се тврди камен тако ситно, да постане прашина; па

кад се помеша са том земљом, онда се од те смесе праве тањире, чиније, шоље и т. д. Кажите, како се прави порцулан. Јесте ли видели порцулан? Ко прави просто земљано посуђе? — Лончари — грнчари. — Јесте ли видели како се праве? — Најпре се замеси земља, па се онда блато на точку врти и од њега посуђе прави; после се суши, па онда у пећи пече. — Исто се тако и у порцуланским радионицама спрема порцуланско посуђе. Шта бива, кад оборимо или о штогод ударимо земљано посуђе? — Разбије се. — Како треба поступати са посуђем? — Ко прави ножеве и виљушке? Лупају ли се и они, кад их оборимо? Не гледајући на то, што се они не лупају, кажите ми, зашто деца треба да буду пажљива, кад се њима служе? — Који се кујнски прибор прави од дрвета? — Шта бива са гвозденим посуђем кад стоји на влази? — Оно брзо за'рђа. — Шта треба радити па да посуђе не рђа? — Треба га држати у сувоти и често чистити. — Рђа ли и бакарно посуђе? — А кад баш највише? — Кад држимо у њему кисела и у опште љута и чапрена јела. — Каква је бакарна рђа? Зелене боје. — Дакле, ту зелену боју зовемо бакарном рђом, и та је рђа љути отров. Поновите моје речи. Шта треба чинити, па да се на бакарно посуђе не нахвата рђа? — Треба га чисто држати.

Бакарно и гвоздено посуђе обично се калајише, т. ј. изнутра се облени танким слојем калаја, исто онако, као што се и земљано посуђе глеђоше и стаклаише, а то се зове: глеђосање. — То се чини и због тога, да не би посуђе пропуштало кроза се житка и течна тела. Какве су још ствари потребне у домоводству? — Метла, ватраљ, машице, трножац и т. д. — Каког још оруђа има у сељачким кућама, или у кућама оних варошана, који имају уза кућу врт? — Мотика, ашов, грабље и т. д. — Како се зову те ствари? — Вртарско оруђе. — О чему смо сада говорили? О домаћем прибору, домаћим стварима. — Можете ли сад сами поставити у ред сав домаћи прибор? Именујте ствари које се налазе у свакој соби, или оне предмете који само у соби стоје. Како се дакле могу назвати ти предмети? — Собњи намештај. — Како се дакле може поделити домаћи прибор? На кујнски и собњи. — Сем тога има још и других ствари које су врло потребне у домоводству, на прилику: бакрач, ступа, вериге и т. д. па и то зовемо кућни прибор. Колико дакле делова има за домаће ствари? —

Одећа се може поделити још према каквоћи материје, према добу године, према полу и према узрасту лица. На прилику према материји: 1. на ланену, 2. на кудељну, 3. на вунену и 4. на свилену.

46. РАЗГОВОР

Породица и послуга

Породица: *родитељи, отац, мати, син, кћи, брат, сестра, дед, баба — стара мајка.* Послуга: *слуга, слушкиња, најемник, надничар, дадиља, кувар.* — Сродници: *браћа и сестре од стрица, ујака, тетка; ујак, ујна, тетак, тетка, нећак, зет, старац, — таст, шурак, својак, свекар, девер, невеста, заова, јетрва, кума, својта, и т. д.*

Говорили смо доста о храни, одећи и кући, а сад ћемо да говоримо о кући унутра т. ј. о томе ко живи у њој. Ко живи, Стојане, с тобом у твојој кући? — Још ко? Како можемо једном речју казати: отац и мати? — Родитељи. — Ко још осим родитеља живи с тобом? Како зову родитељи тебе и твоју браћу и сестре, кад о вама говоре са другим људима? — Зову нас својом децом. — Ко још, осим ваших родитеља, браће и сестара, живи са вама? Има ли ваш отац свога оца? Како га ви зовете? А матер твога оца? — Живи ли твој дед и баба још? Дакле дедом зовете оца нашега оца? Дедом зовете и оца наше матере. — Дакле, дедом и бабом зовете оца нашега оца и оца наше матере; а бабом зовете мајку нашега оца и мајку наше матере. — Како се једном речју зову деца и родитељи? — Породица. — Осим ових ко још живи са вама у кући? — Још ко? — Слуге, слушкиње, дадиље и т. д. А знате ли ви и друге називе, којима се служимо да обележимо, какав нам је ко род? На прилику како зове ваш отац оца наше матере? —

Оваким питањима, за којима долази одмах одговор, може учитељ објаснити и све остале степене сродства.

47. РАЗГОВОР

Домаћа животиња

Четвороножна: *во, крава, јуне, теле, ован, праз, овца, јагње; јарац, коза, јаре, пастув, коњ, кобила, ждребе, ждребац, омак, омакиња; магарац, магарица, магаре, мазга; нераст, вепар, брав, крмача, назиме, прасе; пас, куја, штене; мачак, мачка, маче, и т. д.*

Живина: *петак, кокош, шиле; гусак, гуска, гушче, патак, патка, паче; голуб, голубица, голубић; ћурак, ћурка, ћуре.*

Пошто се поброји сва домаћа животиња, онда нека се проговори и о тицама, које се понајвише врзу око куће, као: *о врашцу, сеници, сварици, врани, ластавици, чавци, и т. д.*

48. РАЗГОВОР

Делови човекова тела

а. Главни делови: *глава, трупи и удови.*

Делови главе : *лубања, теме, лице*, — предњи део главе, — *чело, очи, обрве, нос, уста, образи, уши, потиљак*, — задњи део главе. —

Делови очију : *очна јабучица, зеница, ојона, белина, каици, трепавице*.

Делови носа : *ноздрве, рскавица, корен, врх, пречага*.

Делови уха : *шкољна*.

Делови уста : *уснице — горња и доња — десни, вилице и зуби — горњи и доњи, предњаџи, очњаџи или пасјаџи — кутњаџи, — језик и неџе*.

Делови трупа : *прси, леђа, кичма*.

Делови удова : *алеџке, лакат, раме, шака, длан, прсти — палан, кажи прст, средњи, домали и мали, — стопа, џета, колена, бут, чашиџа, листови, голени, ножни прсти*.

Разговор о човечијем телу, и ако се овде почесто понавља, неће деци никад бити досадан, но ће их увек забављати, само ако га учитељ узме као што треба извести и занимљивим учинити. Разуме се да увек треба почети са главним деловима па после са споредним. Појам о деловима већ је напред растумачен ђацима, па се овде само понавља у новим примерима. Овде је згодна прилика да се учине питања о раду и употреби делова, да се деца држе чисто, и како да се владају пред старџима, у школи и т. д.

Учитељ може разговор овако повести : Данас ћу с вама да разговарам о деловима човековог тела. Пазите добро шта ћу говорити :

Ја имам своје тело, и сваки човек има тело. Кажите ми које је у вас тело? — Кажите сад овако : Ми имамо тело, и сви људи и деца имају тело. — Наше се тело састоји из делова. — Показујући своју десну руку, пита : — Шта је ово? — То је рука. — Утуйте, ово се зове део човечијег тела. — Подигните ваше руке. — Колико имате руку? — Кажите: имамо две руке. А да ли је који од вас видео човека с једном руком? — Што је у тога човека једна рука? Сваки здрав човек има две руке: десну и леву. Шта је ово? — показујући на своју главу. — А шта је глава спрам тела? — Део нашег тела. Може ли живети човек без главе? — Не може. А може ли без руке, без ноге и т. д.? Кад човеку одсеку главу, шта онда буде с њим? — Умре. — Кажите сад овако: глава и руке делови су човековог тела. — Колико имате ногу? Кажите: имамо две ноге. Сад овако: Сваки човек има две ноге. Подигните десну руку, леву, па кажите сад које смо делове човекова тела именовали? — Главу, руке и ноге. Кад би једном човеку одсекли главу, руке и ноге, шта би онда остало? Овде ће деца разно одговорити, на прилику један ће казати: преи, други: леђа а трећи: трбух и т. д. И мучно даћа и један погодити. Учитељ треба да им каже: Онда би, децо, остала трупина — труп. —

Све ово треба учитељ јасно и разветно деци да прелази у усменом живом разговору, а не кратко, овлашно и млитаво и без воље да само прочита. А да деца још боље приме и утуже, треба то и писмено да раде, и да састављене таблице тачно и верно исписују. Овде је као што се види проведен само план и распоред по ком треба да се ради, а не и цео рад, јер за то овде места нема.

Учитељ ће даље продужити разговор од прилике овако :

Покажите ми делове вашег тела. Дакле, из колико се делова састоји ваше тело? Како изгледа глава? — Како се зове горњи део главе? Како предњи? Задњи? и т. д. — Шта имате на лицу? Напишите тај одговор. Шта саставља главу са трупом? Шта можемо радити са главом помоћу врата? — Које су главни делови трупа? Колико имате ногу, руку, и како се разликују? Из колико се делова састоји рука, а из колико нога? Напишите тај одговор. Поновите све што смо данас говорили о човечијем телу.

Учитељ нека сад састави оваку таблицу, а ђаци нека је препишу :

Делови човекова тела

1. Глава	$\left. \begin{array}{l} 1. \text{ теме.} \\ 2. \text{ потиљак.} \\ 3. \text{ лице.} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} 1. \text{ чело.} \\ 2. \text{ очи.} \\ 3. \text{ обрве.} \\ 4. \text{ нос.} \\ 5. \text{ уста.} \\ 6. \text{ усне.} \\ 7. \text{ образи.} \\ 8. \text{ брада.} \\ 9. \text{ уши.} \end{array} \right\}$		
			2. Врат	
			3. Труп	$\left. \begin{array}{l} 1. \text{ груди.} \\ 2. \text{ трбух.} \\ 3. \text{ леђа.} \end{array} \right\}$
4. Руке	$\left. \begin{array}{l} 1. \text{ раме.} \\ 2. \text{ лакат.} \\ 3. \text{ шака.} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} 1. \text{ длан.} \\ 2. \text{ прсти.} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} \text{ три или два} \\ \text{ чланка и згловка} \\ \text{ и noktи.} \end{array} \right\}$	
				5. Ноге

Ово је спољни склоп човековог тела, а другом приликом прећи ћемо и унутрашњи склоп.

49. РАЗГОВОР

Делови тела четвороножних животиња.

ГЛАВА, ТРУП И НОГЕ

Делови главе : *чело, очи, поздрве, уши, њушка, зуби, челюсти, језик, рогови*.

Делови ногу: *копита, папци, колена, ноге* — предње и стражње. — *Рец, грива, вуна, длака, чекиња.*

Предмети, који се добијају од животиње: *млеко, месо, масло, кајмак, сало, лој, сир, кожа, чекиња, вуна, кости, рогови, зуби, длака* — за струну — *балег* — за *бубрење*.

Разговарали смо о деловима човекова тела, а сад ћемо да проговоримо што год и о деловима животињског тела. О чему рекох да ћемо да говоримо?

Умете ли ми казати, које је највећа и најлепша домаћа животиња? Знате ли, које су делови коњског тела? — Глава, врат, леђа, ноге, кукови, реп. — На које се делове дели глава? — На очи, чело, уши итд. — Како се зову оне дугачке длаке што висе на коњском врату? — Знате ли још коју животињу са гривом? Сетите се, видели сте је насликану. — Лав има гриву. — Какве су уши у коња? — Псета? — Краве? — Како се у псета зове овај дугачки део главе, на коме се налази нос и уста? — Њушка. — А у свињчета? — Киша, рило. — А у слона? — Сурла. — Сурла слонова дакле није ништа друго него нос. Под сурлом су му уста. Како се зову отворена уста у великих зверова? — Челусти. — Шта има у устима четвороножне животиње? — Још шта? — Како се зове та кост у којој су зуби? — Вилице, челусти. — Шта има у јарца на подбратку? — Брада. — Шта нарасте у говеда на глави, а у коња и пса нема? — Рогови.

Таким се начином обраћа пажња и на друге делове четвороножних животиња, а при свршетку понови се све што се прешло, као и у пређашњим вежбањима. Затим се изналазе и користи које се имају од разне животиње.

50. РАЗГОВОР

Делови тичијега тела

Глава, врат, леђа, кобилница, кљун, носиф, грло, тртица, крила, рец, перје — *репно, крилно, ситно, маље*, — *ноге, прсти, кожица* — *пловци*. —

51. ХРАНА ЖИВОТИЊА

а., Храна тичија: *јечам, шеница, раж, кукуруз, грахови*. СЕМЕНА: *коноплино, ланово, маково, травно, јагоде* и т. д. Инсекти: *црви, глисте, паукови, комарци, гусеице, мушице, водени инсекти*. *Жабе* и т. д.

б., Храна домаћих животиња: *трава, сено, слама*, — *овсена, јечмена, шенична, пројина* — *овас, јечам, кукуруз, граховина, репа, кукус, бундеве, тикве, мекинје, хлеб, со, помидје* — *сплачине* — и т. д.

О предметима који спадају у овај разговор, може учитељ питања чинити на два начина. 1. Именовати храну, на захтевати од њака да они кажу животињу која се том храном храни? Именовати животињу, на питати њаке, којом се храном та и та животиња храни. На прилику: шта једе гуска, патка, голуб, ластавица? Која животиња једе: *јечам, траву, јагоде, прве месо?* и т. д.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КОМЕТЕ И ОЗВЕЗДИНЕ

»Ни једна врста небеских тела није плашила свет толико као комете, а ни једног небесног тела нема које би тако мало, да не речемо баш никако, могло упливсати на земљу и њене становнике као комете.«
Медлер.

Пре неколико месеци могао је сваки видети и чути како људи показујући на један крај неба веле: Ено комете! После овога долазила су питања: Шта предсказује она, да ли рат или кугу или ће који умрети и т. д. »Такав ти је човек. Ма како чудновато било оно што се види свакога дана, опет ће човек поред њега проћи тако као и да ничега нема; чим је ствар нова, чим се ма у колико разликује од осталих ствари, одма се сав претвори у око и уво да види и чује шта је то, откуда и зашто. Цео небески простор са хиљадама звезда не привлачи на се човекову пажњу, јер је свакидање, обично, а чим се деси што ванредно, одма очи свију »броје звезде«, сви гледају у небо.

Сунце се види и веће и лепше и сјајније, па нико неће ни да га види, а чим се помрачи, одма сви га гледају. Ни на месец неће нико да погледа, док се и он не помрачи. . . Таква је природа човекова да се чуди више ономе што је ново, него ономе што је велико. То исто вреди и за комете. Чим се која појави на небу, одма пажња свију скренута је на ту страну, само се о њој говори; на све остало заборавља се. И то наравно траје само док је комета нова, јер чим потраје дужи на небу, одма јој сви окрену леђа.«

Овако пише пре осамнајест векова стари философ *Сенека*, а тако се исто може рећи и данас. У многоме

А
К
Т
И
О
Т
Е
Л
И
В
И
Б
Л
И
С
К
А
Т
Е
Т
И
З
И
Р
В
И
У

да се савршеним редовно и тачно окреху око сунца као и планете, а да има и таквих које из других система сунчаних доху код нас, обиху око сунца па се врате да кула су и дошае. Но ни оне редовне као и ове што од других сунчаних система долазе код нас, не преаказују својом појавом ни рат, ни кугу нити гнев божији, као што се некад тумачило и као што и сада неки тако тумаче. А да је то тако, видећемо мало доцније.

Да се упознамо укратко са кометом.

Оне се врло ретко виде округласте, него су ве-

лином аугуласте као што је и ова коју смо до скорог

виђали на небу. На једном је крају светлија и тај

се крај зове *глава* комете а остата *реп*. Ако у главни

кометиној видимо једну врло светлу тачку као карку

звезду, онда се та тачка зове *зрно* или *језгра* комете,

а око ње је свуда около *омота*. Јаког на комети ви-

димо *језри*, *омота* и *реп*. Често нема комета језре

и онда се зове *комета без језре*. Ако је округла-

ста као што редомо мало час, а не изажжена, онда је

комета без репа. По кај што се појави комета и са

више репова. Тама реп комета долази од прве репн

која значи *репата звезда*, за то је наш народ тако

и зове.

Пре но што се упутимо у испитивање тих поје-

диних делова комете, а да би нам слика била потпу-

нија, да видимо како се о кометата мислио у старом,

српачем и новом добу а како наука мисли данас

о њима.

Стари и српачи век пун је највећих нагађања и

свакојаких измишљотина о тим небеским телима на

се но нека проажују и до данашњег времена. Стари

су се јако бојали од комета. А зашто? Због њихове

уамљености, због њиховог непреваћивог доаска, због

њихове реткости, јер је врло мало комета које се виде

голим оком. Оне комете које се нама чине «лепе»,

старима су изгледале «страшне», они су мислили онда

као што многи мисле и данас да комете својим поја-

вима су изгледале «страшне», они су мислили онда

говорили су они, те и те године видеа се на небу

страшна комета, и баш те године био је страпан рат.

Кај се таква и таква комета појавила, биле су велике

попаве; због те и те комете било је побуна, бега,

вешрећа. Међу тим не прође година а да кула не

посети по какав рат и то не због комета. Ратови ни-

су ретки као што се чини. Од тројанске војне па до

данас није прошла година дана а да ма на ком крају

каква комета појави, онда ратоворни владоци скривају

са себе оговорност и бацају је на комету. Она је

свему томе крива. Међу тим то је проста измишља-

се као што ћемо видети кроз 30 година опет.

Од како је израчуната први пут та комета, и од како су нађени закони њеног кретања, од тада је свакој комети нађена путања по којој се око сунца окреће, осим ако што није сметало, као на пример обично време, укратко бављење и т. д. Сај се зна да има комета које припадају нашем сунчаном систему, таји разликју од старих, али у разодналости остали су онаки исти као што су били пре две хиљаде година. Али није то проста разодналост која тера кула да гледају у комету, више је ту неки урочен страх, нека бојаан да су те комете у стану да промену постојеће станае ствари, да изазову рат или ма карку не-среху другу. Јаког у страхавању од комета нисмо ништа измакли од наших старих предака и то ће трајати све докле до год не будемо сви знали да су и комете онака иста небесна тела као и сунце и звезде и да својом појавом не могу ништа друго да учине него да нас натерају да неколико пута потледамо у небо док се оне на њему баде.

Но с тим не треба мислити да не би требало ни волити рачуна о кометата. Оне својим не увек изне-надим доаском, својим брзим изменљивањем места међу звезданим групама, својом величином и особитим изгледам морају привући нашу пажњу, али не у сми-сакју, него у смислу да дознамо од кула долазе, кула кај и т. д. Са тим питањима ваља да предуцретамо комету а не са питањима онаким као што се данас

ради запиткују. Не чудимо се нашим старима што су се бојали од комета; они су се морали бојати, јер ни сама наука није била на исто с њима, ни она није знала каква су то тела и од кула се и зашто се по кај кад по-јаве на нашем небу. Али од пре две стотина, кад је прва комета израчуната, од кад се видело да се и оне бадају по истим законима, који вде и заоста небесна тела, од тада комете могу да заплаше само незналице. — Године 1680. енглески астроном Хадел израчуна путању једне комете, и нађе да она изгледа као врло изажжен крст, да се комета по тој путањи окреће око сунца, да му по некад дође врло близу земљи и сунцу т. ј. кад ће се опет моћи видети. Хадел није дочекао да види повратак своје комете, али се његов рачун потпуно извршио, јер се комета од оног доба вратила још два пут а вратиле се као што ћемо видети кроз 30 година опет.

тина. Кад људи не би били тако грамзиви, кад би се међу собом слагали у место што се гложе и свађају, комете би могле опет доћи и проћи, па од рата не би било ни трага. — С друге стране цареви и краљеви веле да комете њима предскажују или смрт или несрећу, као да комете на свом путу воде рачуна оће ли угодити или не каквом смртном. Историја је пуна таквих примера; са неким ћемо се мало час и упознати. Стари народи не знајући ништа о кометама обрађали су пажњу на њихову величину, облик, сјајност и т. д. и према томе разликовали их. Плиније дели комете на дванајест разних класа према томе шта која предскажује. На пример, ако је реп комете сувише кратак и ако се завршује једном тачком, онда је то мач, који предскажује рат и т. д. Аристотело је мислио да су комете разна испарења са земље која се издижу ван региона ваздушних па дошав у регион ватре а под упливом сунца та испарења се запале. Пламен од тих испарења је реп комете. Кад та испарења догору, пламен се угаси и комете нестане.

Уплив комета по њиховом схваћању зависио је од места на небу где се комета појавила, од земаља над којима непосредно стоји, од звезданих јата кроз која пролази, од места на ком нестане и од стотине разних околности.

И сама медицина се беше умешала у комете. »Ако комета изгледа блела, онда предскажује летаргију и плућне болести; ако је црвена и зажарена, онда предскажује време грознице, црвени ветар и разна запалења; ако је плавичаста, значи кугу, скрофуле, гангрену; ако је више жућкаста, онда ће владати жутица, меланхолија, лудило и т. д.

Прва комета која је старима пала у очи јесте она од 43. године пре рођења Христовога. Пошто су неки тумачили да су комете *душе великих људи*, то су сви држали да та комета од 43. године није ништа друго до душа Јулија Цезара, која се издигла изнад месеца и светли небеском светлошћу. После ове комете спомиње се још и она што се јавила над Јерусалимом и над њим остала читаву годину дана. Плиније вели да је тако сјајна била та комета да се једва могла гледати, и да се у њој појавио сам Бог у виду човека.

Почев од Нерона па до Катарине Медичи већина владалаца држала је по једног астролога који ће из звезда читати судбину њихову. Тај положај више пута није био баш славан. Тиберије је неколико њих бацио у Тибар и више пута је глава астролога висила о длаци. Тако се што десило астрологу Лудвика XI. Он предскаже да ће нека висока дворкиња умрети, што се случајно и догоди. Краљ позове астролога преда се и нареди својим људима да пазе на знак да астролога одма вежу у џак и баце у Сену. »Ти који велиш да си тако учен, рекне му Лудвик, и који знаш судбину

других, кажи одма колико ћеш ти још до живиш?» — «Сире, одговори му овај без икаквог страха, звезде су ми рекле да ћу да умрем на три дана пре вашег величанства.» После оваког одговора краљ не само да није дао знак да га погубе него се јако бринуо у будуће о његовом здрављу.

За време Веспасијана појави се једна комета и астролози прорекоше да ће један цар умрети. На то Веспасијан смејући се одговори: »Ова комета звезда предскажује смрт краљу Парћанском, јер он има косе на глави, а не мени, јер сам ћелав.«

Таквих празноверица било је и код Грка. Године 371. пре Христа појавила се једна комета коју је описао Аристотело и по Диодору из Сицилије она је предсказивала пропаст Лакедемоњана, а по Ефору, разорене вароши Хелисе и Буре у Ахаји од морских таласа. Плутарх прича, да је комета од 344. године пре Христа предсказала Тимолеону из Коринта успех рата који је он повео те године против Сицилије.

Средњи век је не мање пун таквих измишљотина о кометама. За сваког цара и папу који је умро у средњем веку нађена је по једна комета која је предсказивала њихову смрт, па је често она силом створена на небу ма да је није било. И пред смрт Јована Висконтића дужда Миланског године 1402. појавила се једна комета. Тај тиранин у то доба већ је био болестан. Чим је угледао ту судбоносну звезду, он је изгубио сваку даљу наду на живот. »Јер, рекне он, наш отац на смртној постељи рекао нам је, да ће се по сведоци свију астролога у време наше смрти таква иста звезда појавити и да ће трајати осам дана. Хвала моме господу Богу, што је био тако милостив те објавио људима моју смрт тим небесним знаком.«

Парацелзије је мислио да су комете анђели који нас опомињу да се поправимо.

Највише страха задала је средњем веку комета коју већ споменусмо, а то је Халеова. Ова се комета до данас појавила двадесет и четири пута почев од године 12. пре Христа од кад имамо најсигурнији податак о њој. У историји француској спомиње се она најпре године 837 за време владе Лудвика I тако званог смиреног. Баш на ускрс те године појавила се комета и владике рекоше краљу да је та комета неко знамење дато само њему. Они му саветоваху да треба да се моли Богу, да пости, да зида цркве и манастире, еда би се Бог на њ смиловао. И он је све то чинио, али опет после три године умре.

И ово је један доказ да нико више није шпекулисао таким небеским и необичним појавима и служио се њима за постизање својих цели као свештенство и то кроз сва времена. Све што се год није знало шта је и од куда је, све се то износило као знаци дати од Бога да се људи поправљају и кају.

Цар Карло V у последње време своје владе беше јако оболео, преда Шпанију и Нидерланд свом сину Филипу II и спремаше се да немачку круну да свом брату Фердинанду, али се још устезаше. У то време појави се комета коју Карло сматраше као знак дат њему, јер је једна комета предсказала смрт и његовом оцу. Мислећи дакле да је он први па можда и једини на кога би се комета могла обратити, викне: »Ја морам да идем, мој је час купнуо;« одма збаци са себе све световне части и знаке па се повуче у један шпански манастир. «Скоро ће бити две године како Вам је отац дао круну» говорили су после Филипу II. »Скоро ће бити две године како се каје« одговорио је он.

Халеова комета поплашила је свет и кад се појавила године 1456. По неким писцима комета је била необично велика, по другима опет, страшна; а неки политички историци веле да је комета била средње величине. Сигурно је да је њена језгра тако сијала као каква сјајна звезда. У то доба, дакле три године после пада Цариграда, у Европи је владао велики страх од Турака, пронело се да је црква свете Софије претворена у дамију, да је цео хришћански свет или поклан или заробљен. Комета се јавила у Јуну 1456. године. Папа Каликст III имао је онда рат са Сараценима. Он је показао хришћанима да комета изгледа као крст, те дакле да се надају успеху, а Мухамед опет видео је у комети јатаган и тумачио га као пророков благослов. У такој опасности папа нареди да се свакога дана у подне звони по свима црквама и да се држе молелствија.

У првим месецима године 1472. указала се опет једна комета коју историци описују као врло страшну: »Месеца Фебруара 1472. године појавило се на небу предсказање смрти брата Лудвика XI, једна комета која је слала своје зраке са запада на исток.«

Са таким истим нагађањем и страховањем направљене су комете и од 1527., за тим од 1556. и 1577. Године 1527. и 1577. беше предсказана пропаст света; с тога, многи направише тестаменте и завешташе своја имања манастирима и не помишљајући да би крај света дошао за све људе па и за богоугоднике.

У време великог астронома Кеплера и то 1607. године појавила се такође једна комета. Кеплер, ма да је у осталим питањима небесним имао сасвим коректне појмове, питање о кометама не само да је није потпуно схватио, него је много даље заостао иза старог философа Сенеке. Сенека их није сматрао као Аристотело да су то испарења са земље, него да су комете небеска тела сличне планетама и звездама. »Ми их видимо, вели Сенека, кад дођу близу к нама, а нестане их са неба чим оду у своје удаљене регијоне, где се загњуре у бездан етера као рибе у

дубине морске. Не треба да се чудимо што закони кретања њихових нису још откривени. . . Доћи ће време кад ће нам наука открити оно што нам је сада сакривено.« Кеплер пак у једном свом делу од год. 1619. вели: »Небо је пуно комета као море риба. Оне нису вечите тачке, као што мисли Сенека, оне су од материје небесне. Та материја није увек чиста, и као нечиста више пута потамњује светлост сунца и месеца. Треба дакле да се етар чисти од таквих изметака, а то бива помоћу какве животињске или биљне снаге, које такође има у етру. Та нечистоћа скупља се у сферном облику и то је глава комете, сунце је осветљује и његови зрази, који пролазе кроз ту масу, излазе те праве реп комете. Што се пак комете ретко виђају, то долази од даљине небеског етера. За то ми видимо само оне које пролазе кроз небески етар близу земље.«¹⁾

По хрономолошком реду дођосмо до комете коју више пута споменусмо и која је први пут дала прави појам људима о тим небеским телима. То је Халеова комета која се појавила 1682. год. на две године после Њутонове комете. Халеј израчуна одма путању. Сравнивши свој резултат са путањама раније нађених комета, виде да се подудара са путањом комете од 1607. коју је посматрао Кеплер пре 75 година, као и са кометом од 1531. године коју је посматрао Апијан астроном. Из тога он изведе да су комете од 1531., од 1605. и 1682. једна иста комета, која се више пута јавила и која сврши свој пут од прилике за седамдесет и шест година. Путања по којој се окреће земља око сунца округласта је а путања по којој се креће та комета је врло издужена и достиже од сунца до иза Нептуна.

Пошто је Халеј овако израчунао ту комету, он предскаже да ће се она јавити опет крајем године 1758. или почетком 1759., пошто се врати са свог далеког пута. Многи астрономи сматраху то предсказање као басну и не обраћаху му готово никакву пажњу. Кад би код израчунавања путања кометских било довољна опажања која се на њима чине, онда би посао био лак. Но како комете у свом путу пролазе често близу великих планета, које упливишу својом привлачном снагом на комете, то се мора водити рачун и о том привлачењу које у неколико мења пут комета и које се зове »поремећај.« У оно доба није се знало ни за Урана ни за Нептуна. За то је Халеј узео у рачун приближно само поремећаје Јупитера и Сатурна и тек приближно одредио време кад ће се његова комета јавити, а требало је то тачно израчунати. С тога предузе француски математичар *Клеро*

1) Briot — »Les comètes«, и Ueber Cometen und Cometen-Abergläuben von Dr. Rudolf Wolf.

и астрономкиња госпођа *Лепот* на себе, да изведу тачан рачун о повратку комете. Радили су и рачунали пуно пола године и то тако, да су једва имали времена да једу. Они нађоше да ће Сатурно задржати комету за сто дана а Јупитер за пет стотина осамнајест дана, свега дакле шест стотина осамнајест дана; дакле ће садање њено обилажење трајати годину и осам месеци дуже, те да ће 13. Априла 1759. бити најближе сунцу. Уз то дода *Клеро*, да не познавајући још тачно масу *Јупитера* и *Сатурна* и не знајући да ли иза њих има још каквих планета, није сасвим сигуран у тај свој рачун, али да сва разлика може изнети месец дана више или мање.

Ни једно предсказање астрономско није се жељније очекивало као повратак *Халеове* комете. Сваки ко је год имао дурбин редовно је гледао у небо крајем 1758. године. Година се приближавала крају а комете још нема. Најзад на Божић 25. Децембра 1758. године спази је први пут сељак *Палич* близу *Дрезде* који је имао добар дурбин, но како онда није било телеграфа, то није никоме могао јавити за то. Тек после четири недеље видеше је француски астрономи. Комета је поред сунца прошла 12. Марта 1759. године, дакле месец дана раније но што је била израчунато, као што је то и предвиђено. Од тог доба паде она тајанственост са тих небеских тела коју смо имали прилике до сад да видимо.

Рачун је омашио само за месец дана. А да се запитамо, шта је то месец дана кад пут комете траје седамдесет и пет година?! У осталом да се знало за *Урана* и *Нептуна*, погрешка не би била ни толика.

После тога одређен је следећи повратак *Халеове* комете у близину сунчеву и то за 1835. годину. Многи математичари узеше у рачун нове поремећаје које ће комета претрпети у том свом повратку. *Дамоазо* одреди 4. Новембар као дан повратка, *Розенбергер* 11. а *Понтекулан* 12. Новембар. Комета је први пут виђена 5. Августа и ишла је мирно путем који јој је био одређен рачуном и кроз највећу близину до сунца прође 16. Новембра, дакле за четири дана доцније но што је израчунао *Понтекулан*. Први пут је разлика изнела тридесет и један дан, а сад само четири; али и један и други број ишчезавају према дугом путу комете од 75 година. Сад је тачно одређено време њеног обилажења око сунца и од прелаза године 1759. до прелаза 1835. прошло је 28006 дана у место 27937, колико је требало за време обилажења од 1682. до 1759. Та разлика дошла је отуда што је упливом *Јупитера* прирасло обилажење за 135, а упливом *Сатурна*, *Урана* и земље смањило се за 66 дана. Идући повратак комете биће 24. Маја 1910. и трајаће обилажење свега 27217 дана или 74 године и 6 месеци по рачуну *Понтекулана*, дакле краће но оба прва. Од 1835.

до 1873. комета се удаљавала и од земље и од сунца и те године достигла је највећу даљину иза *Нептуна* на 5.200.000.000 километара. Од тог доба вратила се натраг и сад се налази на путањи *Нептуновој* приближујући се непрестано сунцу и земљи док нам 1910. не дође тако близу да је опет видимо.

Пре него што приступимо кометама нашега века, да споменемо још две комете из прошлога века и то ону од године 1769. и 1770. Крајем године 1769. појави се на небу велика комета, која се у многоме чему разликовала од обичних комета. Имала је ванредан реп, који се нарочито у топлим пределима где је ваздух прозрачан пружио преко великог дела неба. Многи посматрачи тврде да је реп заузео половину неба.

Још једна је ствар била необична што се на тој комети видела, а то је што њен реп није био прав као што је то обично код комета као и што је и код ове што смо ми видели, него искривљен и извијуган као положено писмо S (ω).

Пут којим се комета кретала тачно је бележен и осамнајест се астронома занимало да јој одреде трајање обилажења. Са сигурношћу се пут њен не може утврдити из разних узрока, ма да га је *Бесел* израчунао на 2090 година.

Године 1770. појавила се комета која по свом изгледу није падала јако у очи, само што је у свом путовању врло загонетна била. Но о томе ћемо на другом згоднијем месту.

Врло је мало комета које својом сјајношћу и величином привуку пажњу целе публике. Тако у нашем веку било је таквих комета свега деветнајест а са овом нашом двадесет и то у годинама 1807, 1811, 1812, 1819, 1823, 1830, 1835, 1843, 1845, 1847, 1850, 1853, 1858, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1874 и од свију тих највеће и најлепше су биле у год. 1811, 1843, 1858, 1861 и 1862.

У овом веку нађено је више комета којих су путање тачно израчунате и рачун њиховим повратком доказан. Најпре ћемо њих прегледати.

Друга комета чији је пут израчунат и оверовљен јесте *Енкеова*. Њу је посматрао *Понс* у *Марсељу* године 1818. а израчунао астроном *Енке* године 1819. у *Берлину*. То је комета чије обилажење траје кратко време: само три године и три месеца (или три године и 106 дана). Та је комета посматрана више пута; само што се врло ретко види голим оком него већином кроз дурбин. Нема репа него изгледа округласта, са зрном на једном крају. Така је изгледала и године 1838. 10. Новембра; после два дана мало се изменила и издужила те је изгледало да је на противној страни од сунца добила као мали реп, но он се даље није развио.

Та комета ма да је по себи незнатна изнела је на среду једну ствар од велике важности по науку. Посматрајући поједине путове њене, Енке је нашао да свако њено следеће обилажење траје од прилике по један десети део дана мање но предидуће, тако да ће најпосле комета морати спасти на сунце, ако је пре тога што не спасе. Тако године 1818. њено обилажење трајало је 1212 дана, 1838. 1211 дана, 1858. године само 1210 дана, а сад само 1209 дана.

Трећа периодичка комета, којој је дакле пут израчунат и потврђен, јесте она што ју је пронашао 27. Фебруара 1827. Бијела а после 10 дана и Гамбар у Марсељу. Она се вратила године 1832. и после сваких 6 година и 9 месеца. Она се приближила земљи 1839. године но под тако неповољним условима за посматрање (у месецу Јулу кад је дан најдужи и кад је била врло близу сунцу) да се није могла видети. Но кад се године 1845. и то 25. Новембра опет приближила земљи, наша се на оном месту где је и требала по рачуну да буде. Она се и даље кретала својим путем, кад се 13. Јануара 1846. године видеше на један пут две комете у место једне: *Бијелова се комета разбила на двоје*. Комета јо била читава све до 21. Децембра 1845. године, јер ју је те ноћи посматрао Енке у Берлину и никакав траг о подели није спазио. Најпре се њено раздељење видело у Америци и то 29. Децембра 1845. године на звездарници у Уешингтону, а у Европи као што споменусмо тек око половине Јануара.

Још из старијег доба остале су по неке вести о таквом разбијању комета, но њима се никако није веровало. Тако Ефорус вели да се разбила једна комета 371. године пре Христово рођења, а хинески анали спомињу исти случај у години 896. пре. Хр. Језгра комете од 1652. године поделила се у четири дела, која су била мало гушћа но остали део комете, а то се исто видело и код комета од године 1660. и 1664. Исто тако и Кеплер говори о раздвајању комете од 1618. године, што се све није хтело веровати док се на самим нашим очима тако што није десило са Бијеловом кометом. Она се разбила у два неједнака дела и мањи је део ишао сад у неколико напред. У први мах могла се видети као нека магличаста свеза између оба дела комете које је после nestало. Обе су се виделе до 24. Марта кад ишчезе мања а после кратког времена и то од 16. до 20. Априла nestаде и веће.

Зашто се Бијелова комета разбила? Шта се у њој десило пре тога? — Не знамо. Једино је што се зна то, да је од једне комете постало две, које наставише свој пут по васелени као две близнакиње, свака са својом језгром, главом, омотачем и репом удаљујући се непрестано једна од друге; 10. Фебруара биле су на 240 хиљада километара удаљене једна од друге.

Месеца Септембра године 1852. појавише се опет обе комете, сасвим тачно као што је рачун показивао, али растављене једна од друге на 2 милиона километара.

Но није то све што се десило са том знаменитом кометом. Катастрофа опажена 1846. била је само претеча друге још веће, јер се после 1852. године комета није више вратила. Она је изгубљена. Требало је да се врати године 1859., па 1866., па 1872. и 1877.; али поред свег тражења није се више наша.

Но као да се године 1872. показао неки траг од те комета. Те године а 27. Новембра требала је Бијелова комете да пресече путању земљину, но у место комете виде се између 8 и 9 сати у вече грно једно *јато озвездина*¹⁾ како пресецаше земљину атмосферу. Та управо киша од озвездина трајала је од 7 сати у вече до 1 сата после по ноћи а најгушћа је била око 9 сати. За тај сахат пало је до 33000 озвездина, а за сво време сто шездесет хиљада.

Од куда та киша од озвездина? — Очевидно а и без сумње земља је срела на своме путу хиљаде малих небесних тела где се крећу путањом комете Бијелове. По свој прилици сама се комета раскомадала на те озвездине које су после наставиле даље свој пут путем њеним. Италијански астроном Сјанпарели развио је читаву теорију о узајамности комета с озвездилама, с којом ћемо се доцније укратко упознати.

У новије време такође је опажено разбијање и подела појединих комета. Тако у Брорзеновој комети (на коју ћемо сад доћи) видело се 14. Маја 1868. године четири језгре у место једне. Комету од 1860. видео је Лијаје у Бразилији преполовљену и баш кад је било време да је нестане са хоризонта, видело се како се већа половина почела да дели још на три дела *И тако готово се може рећи да је доказано да се комете могу распадати на више комада и да се могу распасти и на врло ситне комадиће*. Споменули смо напред да је исту комету опажао и Гамбар, те је с тога неки зову *Гамбартова комета*. Ово је нужно да се зна да је то једна иста комета.

Четврта периодична комета је *Фајова* или *Мелерова* коју је открио 22. Новембра 1843. године Фај са париске звездарнице. Обилажење јој траје 2700 дана а могла се још опажати 1850. год. од 28. Новембра до 4. Марта 1851. год. а и 1865. То је врло мала комета, округласта (дакле без репа) са јасно одвојеном језгром. С тога што је њену путању рачунао и Мелер, зове се још и *Мелерова комета*.

¹ Због сродности комета и озвездина, која се потврдила и код других комета, ми ћемо доцније опширније говорити о озвездилама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Године 1844. а 22. Августа открије *Де Вико* у Риму нову комету која је такође периодична и на реду *цета*. У почетку је била врло слабе сјајности по у Септембру могла се видети и голим оком, док није око половине Децембра сасвим ишчезла с неба. Обилажење јој траје 5 и по година.

На реду је *шеста* периодична комета, коју већ споменусмо напред а то је *Брорзенова* вађена 20. Фебруара 1846. године. Обилажење јој траје 5 и по година.

27. Јуна 1851. године откри *Дарест* у Лајпцигу нову комету која се видела до Октобра те године. Обилажење јој траје 2330 дана. И она је као и Брорзенова комета врло мала и види се само кроз дурбине. То је *седма* периодична комета.

Осма периодична комета зове се *Винекова*, јер ју је он открио 8. Марта 1858. године у Бону. Њу је видео још Понс године 1808. и 1819., но није знао да је периодична и да јој обилажење траје кратко време и то мало више од 5 и по година. Ни она се не види голим оком.

Девета периодична комета јесте *Тутлеова* коју је он пронашао 8. Јануара 1858. год. у Кембрицу. Обиђе око сунца за 5044 дана. Она треба да се врати месеца Септембра године 1885.

Најзад *десета* на реду је *Темпелова* комета од године 1867. (3. Априла). У први мах израчунато јој је обилажење на 2064 дана. Но Др. Селигер узме у рачун и поремећај који ће комета претрпети од Јупитера, јер му врло близу прилази, те закључи да ће тај поремећај изнети 117 дана дана, (дакле 2184). И зајиста кад се комета врати године 1873., прође поред сунца 9. Маја, и нађе се да јој време обилажења износи 2178 дана (разлика за 6 дана). И она је телескопска.

Ради бољег прегледа да скупимо све те периодичне комете у једно :

	ОБИЛАЖЕЊЕ	ИЗРАЧУНАТА ГОДИНЕ:
1) Халеова	76 $\frac{1}{3}$ год.	1704
2) Енкеова	3 $\frac{1}{3}$ »	1819
3) Бијелова	6 $\frac{2}{3}$ »	1826
4) Фај-Мелерова	7 $\frac{5}{12}$ »	1843
5) Де Викова	5 $\frac{1}{2}$ »	1844
6) Брорзенова	5 $\frac{1}{2}$ »	1846
7) Дарестова	6 $\frac{5}{12}$ »	1851
8) Винекова	5 $\frac{2}{3}$ »	1858
9) Тутлеова	13 $\frac{5}{6}$ »	1858
10) Темпелова	6 »	1867

Из овог прегледа види се како код већине комета траје обилажење кратко време: од три до седам година, изузев Тутлеову која је обиђе око сунца за скоро четрнајест година и Халеову чије обилажење траје више од 70 година. Пошто се све те комете вла-

дају готово тачно по рачунима који су за њих изведени, то се у исти мах види да смо с тим ушли у траг тим некада тајанственим телима небесним, која се као и остала небесна тела крећу у васелени по једним истим законима.

То су комете којих је пут израчунат и оверовљен, које су се дакле по други а неке и по неколико пута враћале к земљи и опет од ње одлазиле. Но не треба мислити да је само тим кометама пут израчунат; готово свакој комети, која је виђена у последње време израчунате су путање а од старијих само неколиким, али нису урачунате међу периодичне што или им је сувише дуго време обилажења па се нису још дочекале по други пут, или се нису вратиле, ма да су се могле до сад вратити. Тако на пример године 1848. ишчекивао се повратак комете од године 1556., којој је одређено обилажење на 292 године. Но није се вратила не само те године него ни како до сад. Неке од тих израчунатих а неверовљених комета ове су:

Комета од год.	1866	ТРЕБА	
		ОБИЛАЖЕЊЕ ТРАЈЕ	ДА СЕ ВРАТИ
33 год.	64 дана	1899 год.	
» I »	1867	33 » 228 »	1600 «
» I »	1846	55 » — »	1902 »
» II »	1873	55 » — »	1928 »
» V »	1847	75 » — »	1922 »
» I »	1853	188 » — »	2041 »
» III »	1845	249 » — »	2094 »
» I »	1843	376 » — »	2219 »
» I »	1861	415 » — «	2276 »
» III »	1840	743 » — »	2583 »
» II »	1811	875 » — «	2686 »
» III »	1860	1000 » — «	2860 »
» III »	1858	1950 » — »	3808 »
» III »	1827	2611 » — »	4438 »
» I »	1811	3065 » — »	4876 »
» II »	1864	4738 » — »	6602 »
» III »	1822	5649 » — »	7471 »
» III »	1849	8375 » — »	10224 »
» — »	1680	8813 » — »	10493 »
» IV »	1840	13866 » — »	15076 »
» IV »	1847	43954 » — »	15801 »
» I »	1780	75838 » — »	77618 »
» II »	1844	102050 » — »	103894 »
» I »	1863	1840000 » — »	1841863 »
» II »	1864	2800000 » — »	2801824 »

Сви ови бројеви нису подједнако тачни а нарочито то вреди за комете код којих обилажење траје стотинама па и хиљадама година. Те комете на свом толиком путу пролазе без сумње поред многих небесних тела која су нама још непозната, па како се њихово путовање мења од поремећаја таквих тела,

то наравно да наведене цифре не могу бити тачне. Јер за комету која одлази на даљину 40,485 пута већу но што је растојање од земље до сунца и чије обилажење траје два милијуна осам стотина хиљада година, која дакле одлази у најудаљеније пределе васелене и која пролази поред врло многих још небесних тела која ће на сваки начин мењати њену путању, за такву комету ни један рачуница не може јамчити да ли ће она свој пут по његовом рачуну извршити. У осталом ко зна оће ли се икад па и после два милијуна година вратити?! Јер ма да је привлачна снага нашега сунца толика да одржи око себе нашу земљу са свима осталим планетама и кометама, опет је она на толикој даљини, до које одлази споменута а и многе друге комете, тако слаба, да ће је привлачна снага сваког другог тела, које се на тој даљини налази, надвладати и те комете привући к себи, тако, да се никад више неће к нама вратити.

Неке од тих наведених комета су доста значајне, на прилику комета од год. 1680, 1811 и 1843 (I). Да се задржимо мало код њих.

Највише историјских података има о комети од године 1680. Ево шта се могло читати те године:

»Од три дана на овамо сви су дурбини управљени у небо; наши научењаци из француске академије дан ноћ занети су једном кометом, каква се до сад није видела. Веле, да је то она иста комета, која се јавила оне године кад је умр'о Цезар па за тим године 531. и 1106. Њено обилажење траје, како кажу та господа, пет стотина седамдесет и пет година. Страх је по вароши велики; плашљиви духови виде у њој претечу новог потопа. Док страшљивци праве своје тестаменте предвиђајући крај свету и остављају своја имања калуђерима, двор непрестано распитује да ли та звезда не предсказује смрт какве високе личности, као што је предсказала смрт римског диктатора. Неколико шалвих дворјана подсмеваше се јуче томе; брат Лудвика XIV који се боји да не постане на један пут какав цезар, рече им: „Е, господо, лако је вама шалити се, али ви сте друго; ви нисте принчеви.“¹⁾

Та је комета преплашила у то доба све људе, католике, реформаторе, Турке, Јевреје и т. д. Она је преплашила чак и кокошке, вели Фламарион (у истом делу), јер у народној библиотеци у Паризу налази се једна слика са оваким натписом: *Необично чудо: како је у Риму једна кокошка снела јаје, на коме је насликана слика комете.* На слици је представљено јаје са кометом на љусци, а поред слике могу се читати ове речи:

»Јаје је видела његова светост (папа), за тим шведска краљица и све високе личности из Рима. Децембра

4. године 1680. једна је кокошка снела јаје, на коме се видела слика комете, са осталим знацима. Највећи природњаци из Рима видели су га и испитали и нашли да је то са свим ново чудо какво се до сад није видело.«

Енглеz Уистн, (*Whiston*) савременик Њутнов мислио је да је та комета произвела општи потоп Мојсијев. Он је био и богослов и астроном, па је у једном свом делу (*Théorie de la Terre*), које је издао године 1606., хтео да изведе, да све геолошке промене на земљи постају упливом комета. Његова је теорија била у први мах сасвим хипотетична (измишљена) и није се ослањала ни на једну извесну комету, али кад Халеј одреди тој комети (од 1680.) путању, коју она пређе за 575 година, и кад Уистн тражећи по историји нађе да је то она била и кад је био потоп, као што су стари историци забележили, онда се богословски астроном није више устезао; он у својој теорији изведе да је комета од године 1680. у стању да произведе поништене рода људског не само водом него и ватром.

»Још кад је Бог створио земљу, вели он, једна мала комета прође близу поред земље и пресекав њену путању, учини да се земља поче окретати око себе. Но Бог је знао да ће човек да греша, и да ће требати да га казни за његове грехе, стога је он још одмах при стварању света одредио једну комету, која ће бити оруђе његове освете. Та комета је ова од 1680. године.« Ево како то прича Уистн:

»Или у петак 28. Новембра 2349. године од створења света или 2. Децембра 2926., комета је пресекала путању земљину у једној тачци која је од земље била удаљена само 14.456 километара. Пресек је био у подне под меридијаном где је Пекинг, где је Ноје живео пре потопа. И сад каква је била последица тог пресека? Велики прилив постаде не само на морима него и на оним водама што су испод коре земљине; ланци јерменских гора и кордилерска брда, која су била најближа комети у време пресека, потресосе се и провалише. Тако се отворише извори великих бездана. Но није то било све. Атмосфера и реп комета достигнув до земље и њене атмосфере произведоше у њој буре и пљусак, који падаше четрдесет дана. Дубина воде за време потопа, по Уистну, била је скоро десет хиљада метара.«

Сад да видимо како ће та иста комета, која је некада потопила цео род људски, како ће она при другом сусрету са земљом све живо на њој запалити. Уистн се ни ту није збунио: »Она ће доћи иза нас, па ће успорити кретање земљино и њену садању готово кружну путању претвориће у врло издужену, елиптичну. Земља ће сад доћи врло близу до сунца тако, да ће бити толика топлота, да ће све сагорети. Најзад, пошто ће свеци владати још хиљаду година над земљом препорођеном ватром и дати нове ста-

1) С. Flammarion. „L'Histoire du Ciel“.

новнике по божијој вољи још једна последња комета доћи ће и сударити се са земљом; од судара ће се земљина путања поступно продужавати и земља поставши комета, престаће бити за становање.»

Ето, каквих је бесмислица проповедано пре двеста година.

Та комета била је заиста једна од најзначајнијих за које се зна у историји. Пружала се својим репом кроз половину неба и у Европи је стајала тако, да се реп видео пре па после глава, и на појединим местима на земљи пролазило је по шест сати, док цела изиђе на хоризонт.

Пошто су је опажали најбољи астрономи онога века, и забележили јој поједине положаје, предузе директор берлинске звездарице Енке да јој израчуна путању. Он нађе, као што смо навели, да јој време обилажења траје 8813 година. Што је још значајније код те комете, јесте њена близина на којој је прошла поред сунца, а није изгорела. Она је 8. Децембра 1680. године обишла сунце на 920.000 километара и то крећући се брзином од 500.000 метара за секунд. Она је на тој близини добијала од сунца толику топлоту какву би ми добили у лето кад нас не би грејало само једно сунце него 25.600 сунаца. То је топлота две хиљаде пута виша од усијаног гвожђа. Једна кугла од гвожђа, велика као земља и загрејана до те температуре, требала би педесет хиљада година да се охлади. Реп кометин био је дугачак 240 милијуна километара, а удали се од сунца 855 пута више но земља од сунца, а то је на 130 милијада километара и на тој даљини прелази само десет стопа за секунд (док у близини 500.000 метара). Цео тај пут пређе за 88 векова, дакле за 44 века оде, а за толико се исто врати.

Може ли се замислити каквих промена може бити на таквом небеском телу, које кад је близу сунца добија 25000 пута већу топлоту но ми, а кад је на највећој даљини од њега онда 700.000 пута мању. Какве ли ће становнике наћи она на земљи кад се после 8800 година врати натраг?!

Године 1811. појави се једна комета, која је јако падала у очи својом сјајношћу и величином својега репа. Значајна је још и с тога, што се она од свију комета, које су се до сад виделе, најдуже могла посматрати. Први пут се појавила 26. Марта 1811. године (по новом) а нестало је 17. Августа 1812. год. тако да је између појаве њене и нестајања протекло 511 дана, дакле једна година и 5 месеци.

Од године 1835. па до 1845. није прошла година а да се по неколико нових комета не пронађе. У то време ушло је било у моду проналажење комета и ни о чему се другом није говорило до само о новим кометама. Не може се узети да је онда било много више комета но што их је пре било, него су само бриж-

ливије испитивани поједини предели неба. Од свију комета пронађених у оном деценијуму најважнија је комета од 1843. године како по својој сјајности и величини тако и по путањи, по којој се креће. Сјајности је била толике, да се и дању поред сунца могла видети. Кад је била у близини сунчевој, била је удаљена од сунчеве површине само 124.000 километара, те се тако очешала тако рећи о водоничну атмосферу његову. Од површине сунчеве до површине кометине било је само 52.000 километара, а толико се до сад није приближило сунцу ни једно небеско тело. Са сунчеве површине подижу се буктиње до преко 300.000 килом. и онда је зајиста чудновато, како да комета, пролазећи кроз температуру од неколико стотина хиљада степени, није сагорела. Температура, кроз коју је комета прошла, била је 30.000 пута већа, но што је она коју ми добијамо најтоплијег летњег дана, и комета је опет из ње изишла здрава и читава као што је и ушла.

Истина може може по кад што бити и неистинита. То се десило 27. Фебруара 1847. године у 10 сати и 29 минута пре подне (по париском времену). Крећући се са брзином са којом се до сад ни једно небеско тело није кретало, прелазећи 550.000 метара у секунди, та је комета за само два сата, од 9 $\frac{1}{2}$ до 11 $\frac{1}{2}$, обишла целу полукуглу сунчеву. Иза ње се пружао реп дугачак 320 милијуна километара који више од два пут превазилази даљину од земље до сунца.

Комета је први пут виђена дању 28. Фебруара поред сунца и то у Парми, Болоњи, Мексику и Портланду; у Паризу се први пут видеде тек 17. Марта а реп јој је измерен 18. Цео свој пут сврши за 376 година отишав на 104 пута већу даљину но што смо ми од сунца, тако да ће се 2219. године опет вратити. На три и по месеца после пролаза кометиног кроз близину сунчеву, и то Јуна месеца 1843. године видеде се на даљој површини и голим оком једна врло велика пега, која је куд и камо била већа од наше земље. То није могла бити обична пега него је то сигурно пао неки велики метеор који је крећући се путањом кометином дошао мало ближе сунцу те најзад и пао на њега.

Пре него што пређемо нашој комети, да споменемо последњу комету која се код нас видеде голим оком, а то је она од 1874. и која се појавила »пред наш рат«. Те године нађено је пет комета, но само једна од њих и то трећа на реду могла се видети голим оком. Она се није дуго видеде у Европи, но могло се лако приметити како јој је глава била врло велика а реп мали. Први пут ју је видео Когија у Марсељу 17. Априла, но тек првих дана месеца Јула могла се видети голим оком и до 14. Јула сјајност јој је непрестано расла. Рачун вели да њено обилажење траје 12000 година.

Ред нас доведе на комету коју смо до скоро могли сами да видимо на северној страни нашег неба. Сви наши читаоци су је без сумње видели око половине Јуна са главом доста ниско на хоризонту поред једне врло сјајне звезде I величине (капеле). Реп јој се одавде пружао право према северњачи, и ако смо цео простор од главе кометине до северњаче поделили на три дела, онда је прву трећину заузимао реп. Комета се брзо кретала у небесном простору, с тога је брзо оставила капелу и поред неких мањих звезда упутила се северњачи поред које је и стигла око половине Јула, кад је сасвим нестала за голо око.

Пре месец дана, 17. маја, но што ће се појавити на нашем небу, американски астроном Гулд видео ју је поред Сиријуса на јужној половини неба и објавио је њен долазак у Јевропу. Из посматрања која је на њој чинио познао је да је то она иста комета која се јавила у последњим месецима године 1807. Кад се тражи, да ли се комета још који пут јавила и кад, онда се не гледа на облик и величину комете, јер би то био врло несигуран знак пошто се једна комета за неколико недеља па шта више и за неколико дана врло нагло мења. *Комете се испитују по природи њихове путање; кад две комете иду по једној истој путањи, онда је то једна иста комета.* На тај начин испитујући путању данашње комете видело се да се њена путања готово потпуно слаже са путањом комете од 1807 године, дакле да је то једна иста комета.

Комета од 1807. је прва која се видела голим оком у овом веку; њу је пронашао Попс 20. Септембра те године, који је од 1802. до 1827. године пронашао свега двадесет и девет комета. Од комете која се јавила 1869. па до те од 1807. ни једна није била такве величине и сјајности. Бувар први забележи елементе њенога пута. За тим је испитиваху Гаус, Брејелман, Окијани, Ферер, Лемер, Триснекер, Сантини, Будић, Дамоазо и Какцијатор и по њиховим подацима Бесел израчуна шест пута њену путању и нађе да њено обилажење траје 1483 године.

Комета је остала на небу све до Марта 1808. године, а до Децембра 1807. могла се видети још голим оком. Језгра њена опајана у Паризу изгледала је онда као звезда I или II величине. Што је пак најважније, та је комета имала два репа одвојена један од другог. Реп са северне стране био је дужи и дугачак од прилике као овај реп садање комете, а онај реп што је био с јужне стране, био је скоро у половину краћи. Северни реп био је прав, узан и слабе сјајности, а јужни је био шири, сјајнији, али пресавијен према сунцу.¹⁾

Кад се комета први пут јавила код нас 10. Јуна (по нашем), онда је била најближа и до сунца и до

земље а и најсјајнија. Од тог времена се све већма удаљавала од сунца и земље а у сјајности је непрестано опадала док је није нестало. Ако узмемо да је сјајност била 10. Јуна = 1, онда ево како се мењало њено остојање и сјајност у доцнијим данима:

	удаљена од сунца	удаљена од земље	сјајност
10 Јуна	112 мил. кил.	36 мил. кил.	1.00=1
17 »	116 »	56 »	0.52= $\frac{1}{2}$
21 »	120 »	68 »	0.34= $\frac{1}{3}$
29 »	132 »	92 »	0.15= $\frac{1}{7}$
7 Јула	144 »	116 »	0.08= $\frac{1}{13}$
15 »	160 »	140 »	0.05= $\frac{1}{20}$
23 »	176 »	160 »	0.03= $\frac{1}{33}$
4 Авг.	200 »	188 »	0.02= $\frac{1}{50}$
20 »	236 »	216 »	0.01= $\frac{1}{100}$

Као што видимо најсветлија је и најближа била кад се први пут појавила, а светлост јој је одма кроз седам дана опала у половину. После месец дана од тог доба сјајност је износила тек $\frac{1}{20}$ део првобитне сјајности, док јој није 20. Августа остао тек $\frac{1}{100}$ део сјајности.

Споменусмо како је Бесел израчунао да путовање комете траје више од 14 векова, дакле да ће се комета вратити тек 3290. године. Међу тим она се вратила већ сад, дакле после само 74 године. Од куда та неправилност?

Ово је питање расправљано у француској академији наука у Паризу и ево како га је астроном Фај растумачио: Не да се порећи да је Бесел био највећи астроном својега доба, а што је толика диференција испала у рачуну, то долази просто отуда што се у оно доба са много мањом тачношћу могло посматрати но данас. Са тадашњим апаратима могло се опажати тек приближно минуте, а данас чак и делови секунде. Други узрок нетачности био је у томе што се онда није знало за планету Нептуна (која је пронађена тек 1846.), те дакле њен поремећај на комету није могао узети у рачун, с тога је и испао рачун погрешан.¹⁾

Да би читаоци могли појмити какав велики уплив имају планете на мимопролазеће комете, споменућемо један пример из ранијег доба:

Године 1770. пронађе се једна комета, која по себи није била од бог зна какве важности, али је у својем путовању била тако загонетна да је астрономима велике муке задавала. Комета је тачно испитивана на њеној путањи и рачуном нађено је да јој обилажење траје 5 година и 7 месеци. Томе се није могло веровати, јер је комета била велика и видела се голим оком, те онда зар је могуће да се она јавља после сваких $5\frac{1}{2}$ година, а да се до тада никако не види?

¹⁾ »Ciel et Terre« Бр. 9. 1881.

¹⁾ »La Nature« № 422 и још »Revue Scientifique.«

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Ствар је била још заплетенија кад се комета 1776. године па ни 1781. у израчунато време не појави. Није остало друго него да се рачун и опажања поново прегледају и поправе, али то не поможе. Путања и сад изађе иста као и први пут, а комете нема. Не знајући дакле где је комета заостала почеше астрономи на-трашке да рачунају да виде кад се могла она пре тог јавити и нађе се ево ово :

У прво доба та је комета имала сасвим други пут а не онај којим је ишла 1770. године. Но кад је у том путу ишла према сунцу, године 1767. прође врло близу Јупитера, тако да је овај својом привлачном снагом толико изменио пут комете, да га је од 50 година колико је трајао пре тога, скратио на 5 године и 7 месеци. Год. 1776. Марта мес. комета је дошла близу сунца али се није могла видети јер је од земље била да леко 40 милиона миља и сунце је било између земље и комете. Одавде је отишла опет својим путем но кад је дошла близу Јупитера он је њу 23. Августа 1779 двадесет и четири пута јаче привлачио но сунце. Сад комета прође између Јупитера и његова четири месеца но усљед тога јој Јупитер тако поремети пут, да се више није никако вратила а ко зна оће ли се кад год и вратити.

Ето дакле како великог уплива имају планете на мимопролазеће комете, па је то исто било по свој прилици а са нашом кометом кад је прошла поред Нептуна за кога се године 1807 није ништа знало (јер је пронађен тек 1846.)

То је била историја наше овогодишње комете. Оће ли се она после 74 године опет вратити — идемо да видимо. — Ова је комета испитивана и са физичке стране, но о томе ћемо говорити доцније, кад будемо у опште говорили о физичком саставу комета.

*

Пошто смо овако прешли све важније комете које су виђене од како је човек у опште почео да обраћа пажњу тим телима, да расправимо још нека питања која се тичу комета. На прво место долази питање о броју комета. Оно се може опет поделити на ова два питања :

1). *Колико је комета до сад виђено ?*

Од како астрономија води рачуна о тим телима, од како су астрономи хинески, халдејски и грчки бележили појаве комета, па до данас (Август 1881), виђено је које голим оком које дурбином од како су пронађени (од 1609. године) свега 815 комета и то овако :

	комете виђене	комете поновљене	комете разне	комете израчунате
пре Христа	68	1	67	4
I века	21	1	20	1
II »	24	1	23	2
III »	40	2	38	3
IV »	25	1	24	0
V »	18	1	17	1
VI »	21	1	20	4
VII »	31	2	29	0
VIII »	15	1	14	2
IX »	35	1	34	1
X »	24	3	21	2
XI »	31	2	29	3
XII »	26	1	25	0
XIII »	27	3	24	3
XIV »	31	3	28	8
XV »	35	1	34	6
XVI »	31	5	26	13
XVII »	25	5	20	20
XVIII »	69	8	61	64
XIX »	214	52	162	214
Свега.	815	95	720	351

Од тих 815 комета има 95 које су се два и више пута јавиле, те кад их одуземо добијамо 720 разних комета. Но не треба изгубити из вида да су комете забележене пре краја XVI века, (док није пронађен дурбин,) виђене голим оком а доцније кад је нађен дурбин, већина тих небеских тела виђена је кроз њих. У нашем веку од 214 комета виђено је 20 голим оком а 193 кроз дугине

2). *Колико има комета на небу ?*

»Колико риба у води« одговара Кеплер.

Док се упознамо из ближе са одговором на то питање, видећемо да овај Кеплеров одговор није претеран. Ми смо мало час видели да је једва преко 700 комета до сад опажено, но да смо их за свих двадесет векова тражили дурбином, нема сумње да би их угледали куд и камо више. Узмимо само ово на ум да се од 1769. године па до 1807. није ни видела једна комета голим оком, међу тим астрономи су за тих 37 година набројали 36 кроз дурбине, и онда ћемо лако појмити, за што би их угледали много више. Прошле 1880. године виђено је седам комета кроз дурбине (изузев једну која се видела голим оком али у Америци) а сваке их се године види по четири или пет (у последње доба). Но ако будемо умеренији на узмемо да се од створења света, дакле за 6000 година како вели Библија, видело годишње само по две, већ би их било 12000. Уз то узмимо и ову околност да

лети за време кратких ноћи а дужих дана врло много слабијих комета не можемо, да видимо због јаке светлости дневне, за тим још и то, што се сви делови неба не испитују непрестано, дакле и на тај начин прође много неопажених комета. Осим тога кад је облачно и кишовито не може се посматрати никако и онда на сваки начин по која комета прође невидљива преко неба. Кад се поред свега тога узме и та околност, како многе слабије комете долазе близу сунца, те се од његове светлости не могу видети и како се многе виде само на јужној половини неба где има много мање посматрача, онда се тек види колико комета може имати у васелени.

Но тај рачун вреди само за комете које долазе близу земље, да их можемо видети. Ако узмемо, да број комета расте од једне планете до друге као кубови растојања, и кад знамо да у самом меркуровом путу има њих 43 (са својом близином), онда од сунца до Нептуна биће више од двадесет милијуна кометских путања, дакле толико и комета. Кад се узме још у рачун да се комете могу окретати око сунца на само на даљини 30 пута већој по што је даљина земље од сунца, него 100, 1000, 10000 па и 100000 пута већој, и да врло лако од једног сунца прелазе на друго, онда морамо узети да број планета на небу превазилази и милијарде.

Врло ретко се комете *виде дању*. Сенека вели да се једна комета 146. год. пре Христа видеала, која је била »велика као сунце.« Године 1834 пре Христа јавила се комета која се седамдесет дана видеала. »Небо је од ње било као у ватри« веле историци; »комета је заузела четвртину неба; четири сата требало је да изађе сва на хоризонт а толико је исто трајало и њено залажење.« У Хинеским анализима је забележено да се године 134. пре Христа виђала за два месеца једна комета на небу дању; и чији је реп заузимао половину неба. Године 52. пре Христа била је једна

комета која је бацала сенку као месец. И она комета што се јавила 43. год. пре Христа и за коју се држало да је душа Цезарова, видеала се дању. После Христовога рођења јавила се први пут тако велика комета 400. године, за коју Сократ вели да је најстрашнија од свију. Стајала је високо над Цариградом а репом је дохватала земљу и изгледала као сабља. Комета од 1106. год. била је тако јаке сјајности да се њена језгра на $1\frac{1}{2}$ стопу од сунца могла видети, а 1402 јавила се таква комета којој се марта месеца поред сунца могао видети и језгра и реп. Те године се још једна комета могла видети на небу много пре заласка сунца. И 1532. године видеала се језгра комете дању. Дању су се видеале још комете од г. 1577. коју је открио Тихо де Брахе, за тим 1610. па 1744, која се у 1 сахат после подне могла видети голим оком. У нашем веку виђена је само једна комета дању а то је она од 1843. са којом смо се већ упознали.

Сјајност комета је врло разна; неке као што сад видимо могу се и дању поред сунца видети, друге опет виде се само ноћу голим оком, и то неке се виде и поред месечине а неких на месечини нестане, док најзад има комета које се само кроз дурбине виде а њих је највише. Привидна сјајност комета зависи поред иначе једнаких околности од даљине комете како од сунца тако и од земље, и може се, чим су поједини подаци о њиховој путањи израчунати, у напред одредити за свако време њеног бављења над нашим хоризонтом. Код комета обично светлост остаје стална, само се мења према даљини; по има и таквих комета, код којих се светлост мења периодично, т. ј. час опада па опет расте и т. д. Тако што видеало се код III комете од године 1860. за тим код Јулске комете од год. 1861. и код II од 1862. Код ове последње мењала се светлост свака 2·5 дана. Зашто то бива, још није на сигурно решено.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Катедре словенских језика на светским свеучилиштима

За последњих 20 година предавање словенских језика на светским универзитетима знатно је напредовало. Данас нема у средњој Јевропи знатнијег свеучилишта, на коме не би постојала катедра за неку грану словенских је-

зика. Ми ћемо овде навести имена неких професора и предмета које предају. Тако: 1. У *Бечу* предаје професор **Миклошић** словенску граматiku и упоредну етимологију словенских језика; **Шембера** предаје чешку литературу и граматiku, а **Гловацки** физиологију и облике рускога језика. 2. У *Грацу* предаје проф. **Крек** увод у словенску археологију и етнографију и историју словенских литература. 3. У *Прагу* предају проф. **Хатала** просте реченице

у словенском језику, народно песништво; проф. **Гебауер** чешко песништво у старим споменицима до 18. века, чешку синтаксу и старословенску граматiku и проф. **Колар** пољску и руску граматiku. 4. У *Брну* предаје на техници проф. **Мазенауер** чешки и старо-словенски језик и историју чешке литературе. 5. У *Лавову* предаје проф. **Пилат** историју пољске литературе од 1820. до 1850. г. и пољску граматiku с обзиром на старо-словенски језик; проф. **Огоновски** тумачи Несторову хронику и историју малоруске литературе од год. 1872.—1880.; проф. **Калина** предаје старочешку а проф. **Брикнер** старословенску граматiku. 6. У *Черновићу* тумачи проф. **Калужниаци** словенску етимологију и новију руску и пољску литературу; проф. **Онискијевић** историју малоруске литературе у 11. и 12. веку и науку о гласовима малоруског језика. 7. У *Загребу* тумачи проф. **Гајтлер** науку о гласовима старо-бугарског и хрватског језика, санскритску граматiku и староруску песму »Слово о полку Игоровом«; проф. **Павић** хрватску граматiku и хрватско народно песништво; проф. **Целестин** историју старе и савремене руске литературе. 8. У *Лајпцигу* предаје проф. **Лескин** граматiku старобугарског језика, тумачи дамадинско-хрватске песнике из 16. века, и учи своје слушаоце старословенској граматизи и тумачењу старих словенских споменика. 9. У *Кенигсбергу* предаје проф. **Пелка** пољски језик. 10. У *Хали* предавао је год. 1880. проф. **Вартоломеј** старословенску граматiku. 11. У *Килу* предаје проф. **Мелер** старословенску граматiku и чита са слушаоцима Остромирово јеванђеље. 12. У *Берлину* предавао је проф. **Јагић** старословенску граматiku и тумачио најстарије словенске споменике, по доцније је позват у Петроград, и тако сад у Берлину нема никога. 13. У *Цириху* предаје проф. **Хаг** руски језик. 14. У *Бреслави* предаје проф. **Неринг** историју пољске литературе и тумачи словенске басне и старословенске споменике. 15. У *Дориагу* тумачи проф. **Висковатов** новију руску литературу и старије споменике руског језика; проф. **Мазинг** тумачи Несторову хронику и српску и старословенску граматiku; проф. **Сохолов** предаје чешку граматiku. 16. У *Штрасбургу* је год. 1880. тумачио проф. **Хипшман** старословенске споменике. 17. У *Пешти* се предаје хрватски језик и хрватска литература. 18. У *Паризу* је наименован проф. **Лежер** за словенске језике и књижевност. 19. У *Оксфорду* у Енглеској тумаче се словенски језици, литература и старине. —

У Русији, на свима свеучилиштима, као: у Петрограду, Харкову, Одеси, Астрахану, Варшави и Виљни особито се негују словенски језици и њихове литературе. У *Болоњи* у Италији скоро је подигнута столица за хрватски језик и литературу.

(»N. Sl.«)

II

„Општежитије“ у Москви

У славу 25 година како је цар Александар II ослободио мужике, славила је Москва један важан догађај који служи на част свој Русији. Нама, као Словенима, дужност је да се упознамо с том свечаношћу. Прошле године ступио је у живот завештање Сергија Васиљевића Лепешкина. »Општежитије« је завод за 45 ученика с московског универзитета, који ту имају потпуно издржавање за све време учења на московском универзитету. Кућа, која је намењена тој цели, велика је и подигнута је на три спрата. У првом је спрату библиотека и општа дворана. Велико предобље из те саде води у читаоницу с врло дивним уметничким сликама по зидовима. Одатле се иде великим и светлим ходником у великолепну трпезарију. На другом и трећем спрату налазе се собе за питомце на број 24, а по 6 са сваке стране ходника, на оба спрата. Одаје су удешене махом за двојицу, неке за три, а неке и за једног питомца. Одаје су велике и светле, снабдевене свима потребама. Капитал који је покљонио Лепешкин универзитету ради издржавања свога завода, износи преко 300 хиљада рубаља, не бројећи ову величанствену кућу коју споменуемо и у којој питомци станују.

Онај дан кад је отворен завод Лепешкинов, прослављен је на најсјанији начин, који је достојан тога великог дела. Савет академијски изабрао је завештача за свог почасног члана, а како је овај завод први после године 1757. у Русији, назван је »первое студенческое общежитие въ Москвѣ.« Бригу око завода водиће универзитет, а за живота надзорник му је сам завештач, који се за свашта труди и својски брине, да му завод што боље цвета и иде у напред како би могао одговорити свом великом задатку.

(»Јавор«)

III

Општа хрватска учитељска скупштина

Централни одбор за припрему општих учитељских скупштина у Хрватској закључио је умолити своју владу за дозвољење да се ове године може држати у Загребу хрватска учитељска скупштина с изложбом учила. Последња скупштина хрватских учитеља била је год. 1878. у Осеку, где је било закључено, да се идућа скупштина држи у Далмацији. Централни је одбор према томе тражио дозволу од бечког министарства, али је није добио. Сад се надају да ће влада дозволити да се скупштина учитељска држи у Загребу.

(»Н. У.«)

IV

Колико троши Праг на своје основне и грађан. школе

Праг троши на своје школе, и то: на чешке основне и грађанске школе 425 523 фор. и на немачке основне

и грађанске школе 92 361 фор., свега дакле на годину 517 884 фор. (око 1 100 000 динара).

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

I

На »Весели« држатој на св. оце у корист сиромашних ђака свију школа у Неготину приложили су:

Г. Коста Протић, ђенерал, 25 динара; — г. Ђока Новковић, члан апелације, 36 динара; — гг. Мијајло Лазаревић, председник општ. суда, и Алимпије Савић, адвокат, — по 10 динара; — гг. Тома Јовановић, мајор, и Мита Машић, трговац, и Розенбер, срески лекар, по 6 динара; — гг. Глиша Величковић, руковаца телеграфа, и Порубовић, капетан-лекар, по 5 динара; — гг. Мита Милошевић, срески писар, Мијајло Дуцић, трговац, Сава Поповић, начелник окружни, Сретен Делић, преседник окр. суда, Коста Аврамовић, помоћник кметовски, Влад. Подградски, општ. лекар, Милан Марковић, писар срески, Цена Мишић, трговац, Павле Стојковић, трговац, Стојан Најдановић, трговац, Милован Маринковић, директор н. гимназије, Миладин Тутуновић, сунлент, Мита Ценић, трговац из Брзе Паланке, Лука Ковачевић, окр. инжињер и Свет зар Протић, капетан и помоћник команд. окр. војске, по 4 динара; — гг. Милан Богосављевић, терзија, Миливоје Остојић, срески начелник, Мијајло Марковић, судија, Ђока Х. Нинић, сунлент, Стојча Здравковић, трговац, Ј. С. Рашић, трговац, Н. Милићевић, официр, Стеван Ђурић, приватније, Мирко Петровић, учитељ, из Мокрање, Пера Јовановић, фотограф, К. Павловић, писар срески, Петар Панић, трговац, Илија Томић, писар начелства, Н. Н., Ђока Тодоровић, трг., Васа Абжић, директор у пензији, Светозар Марковић, сунлент, по 3 динара; — гг. Никола Н., капетан артиљерије, 3·50 динара; — гг. Панта Јовановић, ђумрукција из Радујевца, М. Петровић, трговац, Емилија Динуловићева, учитељка, Павле Х. Митић, трговац, Стојан Петровић, трговац, Љубица Илићева, учитељка, Јован Станојевић, свећеник, К. Вујатовић, трговац, Алекса Праовац, трговац, Карло Сантнер, гостионик, Никола Станојевић, трговац, С. Ђорђевић, трговац, Анђа Пантелићка, удова пок. А. Пантелића, К. Стевановић, кмет, Д. Николић, трговац, Катарина Барбуловићка, бабица, М. Антоновић, учитељ, Спасоје писар конзисторије, Стеван Величковић, свећеник и члан конзисторије, Миленко Локић, трговац, Јован Јовановић,

телеграфиста, Петар Стојковић, Јосиф Шнајдер, Пера Балцапановић, трговац, Живојин Димитријевић, кмет, Милоје Гајић, професор, М. Симић, писар, Аранђео Митришлић, трговац, Душан Димитријевић, писар суда, Стеван Живковић, трговац, Душан Јевтић, помоћник казначеја, Дим. Милојковић, прота, Св. Неновић, писар општине, Јанковић, секретар суда, Љ. Коркоделовић, трг., Љ. Машић, олд., Вељко Симић, олд., Мита Димић, подинжињер, Милан Маринковић, поручик артиљерије, Илија Карабатић, касарин, Душан Цајић, часовничар, Младен Ђорђевић, трговац, М. Димић, трговац, С. Нешић из Радујевца, В. Вихели, Милан поп, Мата Филиповић, судија и Милосав Милојковић, ђакон, по 2 динара; — г. Сп. Мијаиловић, писар срески, 2·50 динара; — гг. Тодор Ђорђевић, трг., М. Игњатовић, олд., Алекса Мијатовић, свештеник, Љубица Димитријевићка, Љ. Петровић, рачуновођа опш. суда, Мијајло Рашковић, учитељ из Речке, и Живко Мирчић, олд., по 1 динар; — г. Н. Јовановић, олд., 1·50 динар; — г. Н. Н. олд., 0·60 динара; — неколико приложника из села Мокрање послаше 6 динара.

Свега је прихода мешовитог било добивено 337·10 дин. од чега је исплаћено трошкова разних 74·10 динара, те је остало чисте добити 263 динари. Ову суму наставнички збор поделио је на сиромашне ученике пред Божић тако, да се налази још неутрошено 12 динара.

У име школске сирочади, којима је милосрђе поменутих лица ублажило тегобу оскудице пред велики хришћански празник, божић, и у име свију наставника, који се око приређивања »беседе« стараше, изјављује се захвалност свима добротворима.

II

Добровољног прилога за сиротне ђаке школе Д. Крчинске, дали су на Св. Саву 14. Јануара 1882 год.:

1. Г. Тимотије Марковић, свећеник из Орашја 5 дин.
2. г. Стојан Ж. Вукићевић учитељ из Д. Крчина 3·50; 3. г. Јеврем Ђирковић тежак из Д. Крчина 2·50; 4. г. Груја Љубисављевић трговац из Д. Крчина 2 — 5. г. Никодим Љ. Васић трговац из Д. Крчина 2 — 6. г. Раденко Милићевић, кмет, из Д. Крчина. 2 — 7. Тодосије Павловић

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бив. кмет из Д. Крчина 1-20 — 8. г. Саво Јовановић бив. кмет из Д. Крчина 1 — 9. г. Мијушко Јовановић тежак из Д. Крчина 1. — 10. г. Алекса Вељковић тежак из Д. Крчина 1-20 — 11. г. Илија Андрејевић тежак из Д. Крчина 50 п. — 12. г. Станојка жена Јеврема Ђирковић, тежака из Д. Крчина — 40 — 13. г. Андрија Јевтић тежак из Д. Крчина 40 — 14. г. Милан Милосављевић тежак из Д. Крчина 30 п. — 15. г. Васа Илић тежак из Карановчића 2 л. — 16. г. Јанићије Радовановић тежак из Карановчића 1-40 — 17. г. Андреја Радоњић кмет из Карановчића 1-20 — 18. г. Светозар Деспотовић тежак из Карановчића 1 — 19. Јанићије Милосављевић тежак из Карановчића — 50 п. — 20. г. Раићел Марковић тежак из Карановчића 50 п. д. — 21. г. Живко Радовановић тежак из Карановчића 50 п. — 22. г. Велимир Милетић тежак из Карановчића 20 п. — 23. г. Цветко Миловановић тежак из Карановчића 20 п. — 24. г. Ђорђе Јовановић тежак из Г. Крчина 1 л. — 25. г. Миливоје Стевановић кмет Г. Крчина 1 л. — 26. Мата Стошић тежак из Г. Крчина 50 п. — 27. г. Павле Стевановић тежак из Г. Крчина 40 п. — 28. г. Стева Глигоријевић тежак из Г. Крчина 20 п. — 29. г. Милосав Симоновић тежак из Г. Крчина 20 п. — 30. г. Аврам Симић тежак из Г. Крчина 20 п. — 31. Богдан Матић тежак из Г. Крчина 20. — 32. г. Живко Чабрић тежак из М. Крушевице 80 п. — 33. г. Станојка жена пок. Луке Чабрића из М. Крушевице 50 п. 34 — Стеван Миладиновић тежак из М. Крушевице 20 п. — Свега 35-70 дин.

Именованим дародавцима изјављује се свесрдна захвалност.

III

Општина Куршумлијска у договору с учитељем давала је на Св. Саву, ове год. „Беседу са играчком“ у корист својих сиромашних ученика. Том приликом добивено је добровољног прилога на ту цел 258 динара, а приложили су их у школи на водоосвећењу:

Гг. Драгомир Вучковић командант 4 дин. Сима Поповић кап. срески 5 дин. Јанићије Томић пис. срески 4 дин. Која Радовановић телеграфист 5 л. Лаза Јовановић, прота, 4 л. Димитрије Стефановић практ. 2 л. Драгомир Ђурић поручик 3 л. Коста Поповић капет. 3 л. Коста Правдић потпоручик 2 л. Драгутин Румелић потпоручик 2 л. Илија Аџемовић ђумрукција 2 л. Сава Дамњановић кочијаш 4 л. Танасије Ђокић поручик арт. 2 л. Мата Грујић потпоручик 4 л. Ђока Нинић надзират. саст. 2 л. Вукоје Ристић тргов. 2 л. Антоније Стојановић трг. 8 л. Димитрије Стојковић поручик 2 л. Раде Радојевић трг. 3 л. Коста Атанасковић трг. 3 л. Ђорђе М. Ристић земљодељ. 1 л. Спасоје Илић надзорник школе 4 дин. Цветко Аџемовић ђак 1 л. Лука Мишковић кафеџија 2 л. Риста Илић трг. 3 л. Риста Давидовић пред општ. 2 л. Аксентије Андрић свеш. 3 л. Атанасије Јоргобијевић трг.

2 л. Никола Косић трг. 6 л. Коста Јовановић учитељ 4-20 л. Драга Томићка 1 л. Перка Стојковића 1 дин. Миладин Поповић свештеник — 50 п. Таса Костић шустер 2 л. Лепосава Поповић 3 л. Љубомир Гавриловић 1 л. Луција Брића 1 л. Марко Мијаиловић пушк. 1 л. Јован Миљковић кмет 1 л. Марко Живковић пекар 2 л. Јован Поповић трг. 1 л. Миша Најдановић трг. 2 дин. Јордан Костић трг. 1 л. Јоца Костић 1 л. Антоније Јовановић трг. 4 л. Димитрије Ивановић трг. 2 л. Апостола Томић шустер 2 л. Манојло Богдановић свеш. 2 л. Ђорђе Петровић пекар 1 л. Аксентије М. Савић писар општ. 2 л.

А на забави у кафани приложише Драгомир Ђурић поручик 2 л. Аксентије М. Савић писар општ. 2 дин. Ђорђе Петровић пекар 1 л. Душан Костић ђак 2 дин. Никола Ђорђевић апотекар 2 л. Софроније Петровић потпоруч. 3 л. Вукоје Ристић трг. 2 л. Стеван Јовановић подпор. 2 л. Ђока Нинић надзиратељ сас. 1 дин. Таса Костић шустер 1 л. Риста Давидовић пред. општ. 2 л. Лазар Јовановић прота 2 л. Сима Поповић капет. ср. 3 л. Илија Аџемовић ђумрукција 2 л. Риста Илић трг. 2 л. Трајко Митковић пекар 1 л. Коста Атанасковић трг. 3 л. Раде Радојевић трг. 3 л. Ђорђе М. Ристић земљ. 1 л. Марко Живковић пекар 2 л. Драгомир Вучковић команд. 4 л. Доктор Хајинц војни 4 л. Рисантије Вукојевић тргов. 2 л. Алекса Савић капет. 4 л. Никола Костић трговац 6 л. Јова Поповић трг. 1. 50 л. Антоније Стојановић трг. 8 л. Мијајло Митровић трг. 2 л. Милентије Алексић трг. 2 л. Апостола Томић шустер 2 л. Алекса Радовановић потпор. 2 л. Антоније Јовановић трг. 2 дин. Димитрије Николић слуга телеграф. 2 л. Крста Јовановић учитељ 2 л. Тома Јанићијевић трг. 2 л. Петар Ђирић кувар 1 л. Благоје Дамњановић кувар 2 дин. Димитрије Стојковић поруч. 2 л. Јанићије Томић писар ср. 3 л. Коста Правдић потпор. 2 л. Матеја Грујић потпор. 6 л. Коста Поповић капет. 6 л. Јоца Костић трг. — 50 п. д. Крста Манојловић трг. — 60 п. д. Драгутин Румелић потпор. 2 л. Јован Костић трг. 2 л. Мита Живановић кафеџија 1 л. Лаза Андоновић пекар 1 л. Алекса Андоновић пекар 1 л. Јован Миљковић кмет 1 л. Аксентије Андрејић свеш. 2 л. Јевта Анђелковић касанин 2 дин. Сава Дамњановић кочијаш 2. Бура Милосављевић тежак 1 л. Тоша Стојановић практ. 2 л. Спасоје Илић надзиратељ школе 3 л. Сава Христић кафеџија 1 л. Ђорђе Костић кафеџија 1 л. Лазар Никић тежак — 50 п. д. Сима Петровић кафеџија 2 л. Петар и Милош — 20 п. д. Скупа динара 258.

На оваком одзиву изјављује се именованим приложницима захвалност у име школе и општине Куршумлијске.

IV

На Св. Саву ове год., наставници *кожегинске* школе држали су беседу у корист сиромашних ученика,

На беседа дали су добровољне прилоге ови :

1 ГГ. Сима Павловић начелник ср. козничког 6 дин.
2 Љубомир Новаковић винар из Карановца 5 д. 3 Радисав Ђокић трговац 4 д. 4 Герасим Поповић свештеник 3 д. 5 Никола В. Павловић намесник жупски 2 д. 6 Светозар Н. Поповић свештеник 2 д. 7 Димитрије Ђорђевић писар срески 2 д. 8 Коста Стојковић писар срески 2 д. 9 Миладин Милић трг. 1·50 д. 10 Мрко Ивковић званичник срески 1 д. 11 Станоје Петковић званичник срески 1 д. 12 Јеврем Мијајловић трг. 1 дин. 13 Милић Величкивић кмет 1 д. 14 Јован Кнежевић трг. 1 дин. 15 Сима Анђелковић трг. 1 д. 16 Станика Симићева удова 1 д. 17 Филип Николић трговац 1 д. 18 Браћа Мијајловић трг. 1 д. 19 Аранђел Максић тежак 1 д. 20 Милоје Николић писар општински 1 д. 21 Јован Поповић трг. 1 д. 22 Вукана Марка Богдановића свештеника 1 д. 23 Јаков Петровић трг. 1 д. 24 Сима Мандић трг. — 50 пр. 25 Божа Смиљковић тежак — 50 п. 26 Алекса Антић поткивач — 50 п. 27 Драгутин Ђорђевић тежак — 50 п. 28 Стаменко Ђокић тежак — 50 п. 29 Миладин Милосављевић шећерџија — 50 п. 30 Јован Петровић трг. 50 п. 31 Петар Петровић трг. — 50 п. 32 Марко Радвановић тежак — 50 п. 33 Јанићије Ивановић писар општински — 50 п. 34 Радош Тодоровић збација — 50 п. 35 Никита Петровић трговац — 50 п. 36 Герасим Цамић трг. — 50 п. 37 Ђока Пикитић тежак — 50 п. 38 Мијајло Живадиновић механдија — 50 п. 39 Љубомир Јовановић калфа трговачки — 50 п. 40 Тодосије Лазаревић механдија — 50 п. 41 Ђурко Недељковић председ. општине кожетинске — 50 п. 42 Радуле Мијајловић трг. — 50 п. 43 Јанићије Ракић трг. — 50 п. 44 Љуба Дуњић калфа трговачки — 50 п. 45 Радоје Костић агроном из Стуба — 50 п. 46 Ниџифор Миленковић тежак — 50 п. 47 Никодије Ђукић трг. — 50 п. 48 Вукић Недељковић тежак — 40 п. 49 Сима Поповић тежак — 40 п. — Свега 54 дин. и 30 пара.

Свима именованим дародавцима изјављује се свесрдна захвалност на добру које су школи учинили.

V

Приликом светковине Св. Саве установљен је фонд за помагање сиротних ђака у школи *Ритоичкој*. На ту цeљ подарили су :

ГГ. Анта Нешић пред. општ. суда 12 д. Живојин Милосављевић 6 д. Јова Паунковић из Београда 2 дин. Груица Павловић свећен. 2 д. Милоје Лукић 2 д. Наикони и тасићу 3 д. Живота Јовановић чл. оп. суда који је и домаћин при светковини био 2 д. Милоје Петровић 1 д. Јелисије Николић каф. из Беог. 1 д. Никола Јовановић 1 д. Никола Тешић каф. из Беог. 1 д. Васа Грујић 1 д. Тавасије Петровић 1 д. Тома Живадиновић 1 д. Теодосије Кићановић 1 д. Матеја Нешић 1 д.

Ђорђе Паунковић печаторезац из Беог. 1 д. Милан Видојевић 1 д. — свега 40 дин.

Овим се изјављује благодарност свима горе именованим приложницима, који пружише помоћ школској сиротињи.

VI

На дан 31. Јануара о. г. говорена је беседа од стране ђака у *Маскару*. На беседи присуствовали су долеотписата лица, и добровољни подарак сиротним ђацима дали су, и то :

1 ГГ. Светозар Шурлиловић начелник ср. темњић. 4 д. 2 Ђорђе Настасијевић трг. из Варварина 4 дин. 3 Аксентије Милићевић свећен. варвар. 2 д. 4 Васа Савић пред. опш. Маскарске 2 д. 5 Радисав Урошевић тргов. из Варварина 2 д. 6 Јанићије Пешић ком. народ. војске Маскаре, 1 д. 7 Тимотије Вукићевић свећеник сталашки окр. круш. 1 д. 8 Стеван Поповић учитељ варварински I. разреда 1 д. 9 Аврам Поповић писар опш. сталашке окр. крушевач. 1 д. 10 Милан Мишковић земљорадник из Бошњана 1 д. 11 Антоније Ђорђевић учитељ Милутовачки 1 д. 12 Јован М. Живановић учит. Маскар. који је и беседу природно 1 д. 13 Стојко Марковић трг. из Сталаћа окр. круш. 1 д. 14 Агатон Златановић писар опш. варвар. 1 д. 15 Василије Бандовић учитељ Иабенички 50 д. п. 16 Миљко Јовановић земљ. из Бошњања 50 д. п. 17 Илија Петровић писар из Бошњана 50 д. п. 18 Ђорђе Матеић зем. из Маскара 50 д. п. 19 Милош Лазаревић писар опш. маскарске 40 д. п. 20 Јевта Павловић земљ. из Маскара 40 д. п. — свега 25 д. и 80 п.

Именованим дародавцима изјављује се усрдна захвалност.

VII

Грађани општине *Добрињске* и *Дражинске* одликујући се као и увек великом заузимљивошћу и љубављу к својој школи и народној просвети, приликом свето-савске прославе у добрињској школи, поклонили су на корист сиротних ученика исте школе четрнаест динара, на чему им се овим срдачно благодари.

VIII

О св. Сави приложили су школи *Новачкој*:

1 ГГ. Тома Велимировић свећен. 2 дин. 2 Јован Гириловић 1 д. 3 Малиша Табаковић 1 д. 4 Милоје Лазаревић 1 д. 5 Иван Веселиновић 1 д. 6 Јован Ковачевић 1 д. 7 Радосав Снегић 1 д. 8 Јеца Јовановић, Лазар Маркулић, Степан Тешић, Милан Језерац, Лазар Веселиновић и Никола Станимировић њих 13 свега 11 динара.

Именованим дародавцима изјављује се усрдна захвалност.

IX

Петар Катић, земљоделац из Бара, дао је учитељу школе Барске 10 динара да за њих купи књиге и остале школске потребе и разда их доброј сиротној деци у школи.

На овој пажњи укзаној школи изјављује се г. Катићу благодарност.

X

Приликом водоосвећења у школи *Паунској*, у округу ваљевском, на дан св. Саве ове године, приложили су на сиротне ученике:

Милош Тикваревић пред. и старалац школе 3 динара.

Г. Филии Вићентијевић, свештеник, Милан Драгојевић, Јован Васиљевић и Јован Радосављевић по 2 динара.

Јеврем Марији 1½ динар.

Г. Добра С. Ненадовић економ из Ваљева и Ненад Спасојевић по 1 динар.

Велимир Воић, Радоје Ђурчић, Живан Јеринић, Ранислав Груичић, Васиљ Томић и Степан Хаџић по ½ динара.

Драгоје Тешавовић 40 пара дин.

Мијило Милекић 30 пара дин.

Велимир Петровић и Владимир Радосављевић по 20 пара дин. и

45 пара дин. не зна се ко је дао.

Свега 19 динара и 5 пара дин.

Именованим приложницима изјављује се уредна благодарност од стране сиротних ученика и њиховог учитеља.

XI

1. Г. **Радован Лазић**, трговац ваљевски, претплатио је за целу 1882. годину десет ексемилара „Голуба“, да се дају најбољем сиромашном ученику и ученици у свакоме разреду мушке и женске основне школе ваљевске и један ексемилар „Невена“, чика Јовиног листа, за књижицу исте школе.

2. Гђица **Персида Вићентијевићева**, прив. учитељица у Ваљеву, претплатила је два ексемилара „Голуба“ у 1882. години за два сиромашна ђака, — једнога у основној мушкој школи, а другога у нижој гимназији ваљевској.

На овим поклонима изјављује се г. г. дароваоцима свесрдна захвалност.

XII

Г. **Фрања Червенко**, инжењер у парафинској фабрици за чоху, покљонио је књижици парафинске ниже гимназије I и II књигу „Květy,“ „Listu pro zábavu a poučení s časovými rozhledy“ за 1880 г. и 5 свезака за преглед слободоручног пртања од Вилхелма Хермеса.

На овом поклону изјављује се захвалност г. Червенку.

XIII

Школи *Јасичкој*, у округу јагодинском, приложили су о св. Сави: г.г. Миладин Поповић, свештеник и старатељ, Милан Поповић, свештеник, Алекса Петковић, председник општине, Сима Ђорговић и још неколико сељана 8 дин. и 40 пара да се отуд набаве школске потребе сиротним ученицима.

Свима дародавцима изјављује се захвалност.

XIV

Г. **Васа Кнежевић**, ђумрукција у Д. Милаовцу, покљонио је 10 пари учињених опанака сиромашним и добрим ученицима.

На овом поклону изјављује се захвалност г. Кнежевићу.

XV

Грађани школске општине *медвеђеке*, приликом прославе св. Саве ове године, поред добровољних улога у фонд за сиротне ђаке, — ставили су на расположење учитељима те школе још ове прилоге, да се од њих сиромашној деци набаве најпрече потребе:

Тодор Брадић свештеник медвеђ, 14 динара; Коста Градиштанец председ. општине 1 дин. Милутин Алексић писар општин. 1 дин. и 20 п. дин. Сима Бајић члан оп. 1 дин. Јован Живковић члан оп. 1 дин. Алекса Стојадиновић 1 дин. Тодор Вељић 1 дин. Спаса Циљић механиџа 1 дин. Василије Брадић 1 дин. Никола Ђукић 1 д. Никола Богојевић 1 дин. Тодор Топличкић 1 дин. Трајко Еркић 60 п. дин. Тодор Таралић 60 п. дин. Мијанло Стојановић 60 п. дин. Риста Станичић 50 п. дин. Василије Лазић 50 п. дин. Тодор Величковић 40 п. дин. Милош Лађаревић 30 п. дин. Глигорије Стојић 10 п. дин. свега 28 дин. и 80 п. дин.

Г.г. дародавцима и добротворима у име ђака изјављује се најтоплија благодарност.

XVI

Г. **Милан Дабић**, писар ср. моравског окр. пожарачког, посетио је школу *Д. Ливадичку*, у којој је присуствовао при испиту ученика за I течај. По свршеном испиту предао је учитељу 11.50 дин., да за те новце набави: једном сиромашном а одличном ученику опанчиће, а за осталу суму књижице деци, која су се на испиту одликовала.

На овом добру указаном деци која се уче, изјављује се захвалност г. М. Дабићу.

XVII

Нижеименовани становници општине *српданске*, среза нишавског округа пиротског, приликом држаног испита

у основној смрданској школи 31. јануара ове године, приложише ове сумице новаца, да се добрим ученицима купе поучне књиге :

1. Златан Великовић земљоделац 50 пара дин., 2. Коста Николић, земљоделац 50 пр., 3. Станоје Живковић, писар општ. 1 динар, 4. Живко Јовановић, земљоделац 50 пр., 5. Илија Јовановић, земљоделац 20 пр., 6. Цветко Божиновић, земљоделац 50 пр., 7. Ига Ђорђевић, земљоделац 50 пр., 8. Вељко Игњатовић, земљоделац 50 пара, 9. Живко Спасић, земљоделац 25 пр., 10. Тоша Николић, земљоделац 50 пр., 11. Влатко Маринковић, земљоделац 40 пр., 12. Пота Вељковић, земљодел. 50 пр., 13. Ђира Ранчић, одборник 50 пр., 14. Крста Пауновић, земљод. 20 пр., 15. Аранђел Николић, земљоделац 40 пара, 16. Денча Ранчић, земљоделац 40 пр., 17. Коста Манчић, 40 пр., 18. Ранча Манчић, земљоделац, 40 пр., 19. Ђорђе Голубовић, земљоделац 20 пр., 20. Живко Красић, председник општ. 1 динар, 21. Јован Радоњић, земљодел. 25 пара, 22. Коста Гаротић, одборник 25 пара, 23. Живко Илић, одборник 50 пр., 24. Гмитар Манчић, одборник 25 пр., 25. Пејча Маринковић, одборник 20 пр., 26. Димитрије Стојиљковић, старатељ 1 дин., 27. Момчило Николић, свештеник 50 пр., 28. Пенча Ђорђевић, свештеник 50 пр., 29. Коста Мијалковић, земљоделац 50 пара, 30. Манча Ђирић, кмет 50 пр., 31. Манча Ђорђевић, земљоделац 50 пр., 32. Тодор Здравскић, земљоделац 10 пр., 33. Младен Илић, земљоделац 20 пр., 34. Јања Ђурић, земљоделац 20 пара, 35. Илија Стојиљковић, земљоделац 20 пр., 36. Ђира Вељковић, земљоделац 50 пр., 37. Јоца Манић, земљоделац 30 пара, 38. Момчило Јовановић, 20 пр., 39. Мица Џунић, магација 50 пр. Свега 16 динара и 50 пара дин.

Свима именованим лицима изјављује се захвалност на дару који приложише.

XVIII

Приликом полугодишњег испита у *Рогинској* школи приложили су 12 комада књига на дар одличној деци, ова господа :

1. Љубомир Димић, 4 ком., 2. Алекса Здравковић 2 књиге, 3. Станоје Милошевић, свештеник 1 књ., 4. Гавро Ј. Пешић, учитељ 2 књ., 5. Пера Савић, председник општине 2 књ., 6. Видоје Здравковић, 1 књигу.

Приликом прославе св. Саве, на позив месног учитеља,

приложише за набавку школског звонцета, у готовини ова господа :

1. Љубомир Димић, 12 динара, 2. Алекса Здравковић, 12 дин., 3. Петар Савић, 12 дин., 4. Коста Здравковић, 2 дин., 5. Милош Станковић, 1 дин. 6. Станислав Којић, 1 дин., 7. Рада Цокић, 1 дин., 8., Стојан Микић 2 дин., 9. Видоје и Радоје браћа Здравковићи, 12 дин., 10. Милош Дачић, 1 дин., 11. Здравко Јовановић, 2 дин., 12. Јеремија Пајић, 50 пара, 13. Станислав Јанић, 1 дин., 14. Урош Милошевић, 80 пара, 15. Станоје Марковић 1 дин., 16. Милутин Ранковић, 2 дин., 17. Станоје Јеремић, 50 пара. 18. Ђорђе Стојановић, 1 дин., 19. Милош С. Лазић, 1 дин., 20. Миленко Алексин, 50 пр., 21. Станоје Дикић, 6 дин., 22. Гавра Ј. Пешић, учитељ 6 дин., 23. Станоје Милошевић, свештеник 6 дин., 24. Стеван Милошевић, свештеник, 6 дин., 25. Милосав Јанковић, 50 пара, 26. Ђорђе Јанковић, општ. писар 1 дин., 27. Марко Катић, 50 пр., 28. Живко Саздановић, 80 пр., 29. Видоје Цакић, 1 дин. 30. Ђорђе Јанковић, 50 пр., 31. Милош Здравковић, 2 дин., 32. Милутин Урошевић, 1 динар, 33. Сава Илић, 1 дин., 34. Стеван Мишић, 50 пр., 35. Јеврем Милошевић, 50 пр., 36. Стојан Исаковић 50 пр., 37. Арса Милановић, 4 дин. — Свега 99 динара и 10 пара дин.

Изјављује се свесрдна захвалност свима именованим дародавцима, који се сетили своје школе и онога што њој треба.

XIX

Г. Никола Прендић, начелник среза млавског, поконио је III. и IV. раз. школе *Петровачке* шест комада књига „о Арбанасима“ — историјска студија од Д. К. Јовановића, да се на зимњем испиту раздаду ученицима, који су најмање врло доброг успеха.

Г. Прендићу изјављује се топла захвалност на пажњи коју је указао школи.

XX

Г. Коста Шамановић, артиљеријски капетан из Београда, поконио је школи *Пајсијевачкој*, у округу крагујевачком, које учила, које других потреба школских у вредности 15 дук. ц.

На оволикој разборитој пажњи и племенитом добру, које г. Шамановић указа школи где се родио, изјављује му се свесрдна захвалност како од стране мештана и школе у Пајсијевићу, тако и од стране највише просветне власти.